Digitized by Google

NAZIONALE
8.44
36.O
34
VITT. EMANUELE
ROMA

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

2250

M. MINVCII FELICIS OCTAVIVS.

&

CÆCILII CYPRIANI DE IDOLOR. VANITATE.

8.36.0.34

NOVA EDITIO
Ad fidem veterum exemplarium.

NICOLAI RIGALTII OBSERVATIONES.

LVTETIÆ,
Apud Viduam MATHVRINI DV PVIS.
M. DC. XLIII.

Cum Priuilegio Regis.

Digitized by Google

Digitized by Google

NICOLAVS RIGALTIVS LECTORI.

DE VARIIS EDITIONIB. OCTAVII MINVCIANI.

ANNI ſunt omnino centum, ex quo M. Minucij Felicis Octavius prima per typographos editione verſari cœpit hominum manibus eruditiorum. Exemplar annorum haud minus octingentorum in Vaticana Romae ſeruabatur. ex eóque deſcripti ſeptem Arnobij aduerſus Gentes libri prodiere; cum iiſque vna pro libro eiuſdem Arnobii octavo Minucii Felicis Octavius. Nemo ſuppoſitum arguebat. Ipſe quidem vindicias libello ſuo ſatis clare poſcebat. Sed libellum percipiebat nemo.

Digitized by Google

Ergo delatus in Germaniam Arnobius cum appendice ſua, in eas manus incidit, quae ſtili Africani ſatis horridam libertatem imperioſa dictatura tam inverecunde ſubegerunt vt paene ſenſus ac mentis impotem reddiderint; fari juſſum, quae nec ſomniare voluiſſet vnquã. ejuſdemq; ſortis infelicitatem nec Minucius effugit. Miſellus Octavius! & ſuum & parentis ſui nomen amiſerat. & jam nõ perſona, ſed liber octauus Arnobii dicebatur. Non ſine rubore talis audiebat, inter haud ignaros commentariorum Lactantii & Hieronymi, qui numerum Arnobianorum ſeptimo concludi teſtarentur, déque Minucii Octauio, clari parentis legitimo fœtu, fidem non ambiguam facerent. Quis crederet? Haec monimen-

Digitized by Google

ta non ſenſerat Eraſmus, qui tam multos ſimili caſu adflictos erexerat. Tandem inter civilis prudentiae togatos, eruditione, judicio, pietate inſignis Franciſcus Balduinus Atrebas ex jure manu conſertum venit, & appellata fide publica docte & religioſe multa praefatus, datis notoribus, indiciis apertiſſimis, Arnobio non invito, abduxit Octavium, confeſtimque reddidit M. Minucio Felici. Sic peractum ſtatus Octaviani judicium anno Chr. ſupra milleſimum quingenteſimum ſexageſimo Hidelbergenſes typographi vulgaverant. Et tamen annis pòſt triginta tribus, quaſi tota penderet adhuc in dubio cauſſa, Fulvius Vrſinus ex ſcedis Petri Ciacconi Romanam Arnobii editionem inſtaurauit, prima certe, &

Digitized by Google

Germanica etiam, atque Batava, longe meliorem; ſed quae diſſimulato Balduini præiudicio, totam ſibi iudicij gratiam vindicaret: quaſi tum primum de ſtatu ſuo Minucius & Octavius certi eſſe inciperent ac ſecuri. Annis adhuc ſequutis prope viginti, vir eximie doctus, & iudicij admodum exacti, Ioannes Vouerius, Minucij ſextam editionem per Frobenianos accurauit. Notas appoſuit ſinceras collatione veterum, qui pro Chriſtianis apologetica ſcribſerant, perutiles. Etenim multa praecedentibus editionibus obſcura & deprauata remanſerant. Vetus exemplar inſpexiſſe videtur; illudipſum ex quo Romanam editionem primam per Ferrarium & Priſcianenſem fuiſſe cuſam teſtatur Fauſtus

Sabaeus, praefatione ad Franciſcum I. cuius nomini maieſtatique opus dicatum fuerat, & iuſſu quidem, vt videtur, Pontificis maximi. is potentiſſimo Principi vetuſtorum exēplarium bibliothecam inſtituenti, cum editione Arnobii typographica veteres etiam membranas, vnde prodibat editio, donari voluit. nam exinde in Bibliotheca Regia cenſentur: tanti plurimi aeſtimandae, quod Minucii vel Arnobii vetus exemplar aliud vllibi exſtare hactenus eſt incompertum. Annis poſt Vouerium nouem, ſeptima Minucii Felicis editio venit in lucem, ab Geuerarto Elmenorſtio elaborata, Balduini praefatione recuſa, & Vouerii notationibus interſparſis, adiectiſque inſuper veterum eiuſdem argumenti au-

ctorum paginis locuples. Illic praeterea variae lectiones exhibitae, ac ſaepenumero citatus perperam liber manuſcriptus. non alius ſane quam ille Regius. qui liber viſus eſt etiam Deſiderio Heraldo Iuriſconſulto, cuius adeo poſt ceteras omnes accuratior editio anno poſt Elmenorſtium prodiit. Nos hac ipſa denuo cum eodem libro Regio commiſſa & comparata, deprehendimus quae perſpicaces oculos effugerant aliquam multa, nec pauca etiam ſecus accepta quam velit ipſe Minucius. vt jam opinari liceat, huic editioni noſtrae locum fuiſſe ſeruatum. nec offenſum iri de praecedentibus editoribus quemquam, ſi quid ſibi bono publico fiat, quod ipſe ſuis anteceſſoribus non ſine gloria, feciſſe dicatur.

VETERVM

Digitized by Google

VETERVM
DE M. MINVCIO FELICE
TESTIMONIA.

LACTANTIVS LIB. I. DIVINARVM INSTITVTIONVM, CAP. XI.

Minucius Felix in eo libro, qui Octavius inſcribitur, ſic argumentatus eſt, Saturnum, quum fugatus eſſet à filio, in Italiamque veniſſet, Cœli filium dictum; quod ſoleamus eos, quorum virtutem miremur, aut qui repentino aduenerint, de cœlo cecidiſſe dicere; Terræ autem, quod ignotis parentibus natos, terrae filios nominemus.

IDEM LIB. V. CAP. I.

Minucius Felix, non ignobilis inter cauſſidicos loci fuit. Huius liber,

é

cui Octavio titulus eſt, declarat, quam idoneus veritatis aſſertor eſſe potuiſſet, ſi ſe totum ad id ſtudium contuliſſet.

B. Hieronymvs de viris illvstribvs.

Minucius Felix Romae inſignis cauſſidicus ſcripſit Dialogum Chriſtiani & Ethnici diſputantium, qui Octavius inſcribitur. Sed & alius ſub nomine eius fertur de fato, vel contra Mathematicos, qui cum ſit & ipſe diſerti hominis, non mihi videtur cum ſuperioris libri ſtilo conuenire.

Idem epistola ad Magnvm.

Minucius Felix cauſſidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octavius eſt, & in altero contra Mathe-

Digitized by Google

maticos, ſi tamen inſcriptio non titur auctorem, quid gentilium ſcripturarum dimiſit intactum?

IDEM APOLOGIA AD PAMMACHIVM.

Taceo de Latinis ſcriptoribus Tertulliano, Cypriano Minucio, Victorino, Lactantio, Hilario: ne non tam me defendiſſe, quam alios videar accuſaſſe.

EVCHERIVS EP. IN EPIST. AD VALERIANVM.

Et quando clariſſimos facundia Firmianum, Minucium, Cyprianum, Hilarium, Iohannem Ambroſium, ex illo volumine numeroſitatis evolvam.

Digitized by Google

Digitized by Google

MARCI MINVCII FELICIS OCTAVIVS.

COGITANTI mihi, & cum animo meo Octauij boni & fideliſſimi contubernalis memoriam recenſenti, tanta dulcedo & affectio hominis inhæſit, vt ipſe quodammodo mihi viderer in præterita redire, non ea quæ iam tranſacta & decurſa ſunt recordatione reuocare. Ita eius contemplatio; quantum ſubtracta eſt oculis, tantum pectori meo, ac pæne intimis ſenſibus implicata eſt. Nec immerito diſcedens vir eximius & ſanctus; immenſum ſui deſiderium nobis reliquit: vt pote cum & ipſe tan-

Digitized by Google

to noſtri ſemper amore flagrauerit, vt & in ludicris & ſeriis, pari mecum voluntate concineret eadem velle vel nolle: crederes vnam mentem in duobus fuiſſe diuiſam. Sic ſolus in amoribus conſcius ipſe, ſocius in erroribus: & cum diſcuſſa caligine de tenebrarum profundo in lucem ſapientiæ & veritatis emergerem, non reſpuit comitem, ſed, quod eſt gloriosius, præcucurrit. Itaque cum per vniuerſam conuictus noſtri & familiaritatis ætatem mea cogitatio volueretur, in illo præcipue ſermone eius mentis meæ reſedit intentio, quo Cæcilium ſuperſtitioſis vanitatibus etiam nunc inhærentem diſputatione grauiſſima ad veram religionem reformauit. Nam negotij, & viſendi mei gratia Romam contende-

Digitized by Google

rat, relicta domo, coniuge, liberis, & quod eſt in liberis amabilius, adhuc annis innocentibus, & adhuc dimidiata verba tentantibus, loquelam ipſo offenſantis linguæ fragmine dulciorem. Quo in aduentu eius non poſſum exprimere ſermonibus, quanto, quamque impatienti gaudio exultauerim: cum augeret maxime lætitiam meam amiciſſimi hominis inopinata præſentia. Igitur poſt vnum & alterum diem, cum iam & auiditatem deſiderij frequens aſſiduitatis vſus impleſſet; & quæ per abſentiam mutuam de nobis neſciebamus, relatione alterna comperiſſemus, placuit Oſtiam petere amœniſſimam ciuitatem, quod eſſet corpori meo ſiccandis humoribus de marinis lauacris blanda & appoſita curatio. Sane &

Digitized by Google

ad vindemiam feriæ iudiciariam curam relaxauerant. Nam id temporis, poſt æſtiuam diem, in temperiem ſemet autumnitas dirigebat. Itaque cùm diluculo ad mare inambulando litore pergeremus, vt & aura aſpirans leniter membra vegetaret, & cum eximia voluptate molli veſtigio cedens arena ſubſideret, Cæcilius ſimulacro Serapidis denotato, vt vulgus ſuperſtitioſus ſolet, manum ori admouens, oſculum labiis preſſit. Tunc Octauius ait: Non boni viri eſt, Marce frater, hominem domi foriſque lateri tuo inhærentem, ſic in hac imperitiæ vulgaris cæcitate deſerere, vt tam luculento die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos ſane, & vnctos, & coronatos: cum ſcias huius erroris non minorem ad te quam

ad ipſum infamiam redundare. Cum hoc ſermone eius medium ſpatium ciuitatis emenſi, iam liberum litus tenebamus. Ibi arenas extimas velut ſterneret ambulacro perfundens lenis vnda tendebat. Et vt ſemper mare etiam poſitis flatibus inquietum eſt, etſi non canis ſpumoſiſque fluctibus exibat ad terram, tamen criſpis, toroſiſque ibidem erroribus delectati perquam ſumus, cum in ipſo æquoris limine plantas tingueremus, quod viciſſim nunc adpulſum noſtris pedibus adluderet flüctus, nunc relabens, ac veſtigia retrahens in ſeſe reſorberet. Senſim itaq. tranquilleque progreſſi, oram curui molliter litoris, iter fabulis fallentibus legebamus. Hæ fabulæ erant Octauij diſſerentis de nauigatione narratio. Sed vbi eun-

Digitized by Google

di ſpatium ſatis iuſtum cum ſermone conſumpſimus, eandem emenſi viam rurſus verſis veſtigiis terebamus. Et cum ad id loci ventum eſt, vbi ſubductæ nauiculæ ſubſtratis roboribus, à terrena labe ſuſpenſæ quieſcebant, pueros videmus certatim geſtientes, teſtarum in mare iaculationibus ludere. Is luſus eſt teſtam teretem iactatione fluctuum leuigatam legere de litore, eam teſtam plano ſitu digitis comprehenſam, inclinem ipſum, atque humilem, quantum poteſt ſuper vndas inrotare: vt illud iaculum vel dorſum maris raderet, vel enataret, dum leni impetu labitur: vel ſummis fluctibus tonſis emicaret, emergeret, dum aſſiduo ſaltu ſubleuatur. Is ſe in pueris victorem ferebat, cuius teſta & procurreret lon-

Digitized by Google

gius , & frequentius exiliret. Igitur cum omnes hac ſpectaculi voluptate caperemur, Cæcilius nihil intendere, neque de contentione ridere, ſed tacens , anxius , ſegregatus , dolere neſcio quid vultu fatebatur. Cui ego: Quid hoc eſt rei ? cur non agnoſco, Cæcili, alacritatem tuam illam ? & illam oculorum etiam in ſeriis hilaritatem requiro ? Tum ille : Iamdudum me Octauij noſtri acriter angit & remordet oratio , qua in te inuectus obiurgauit negligentiæ, vt me diſſimulanter grauius argueret inſcientiæ. Itaque progrediar vlterius: de toto & integro mihi cum Octauio res eſt. Si placet vt ipſius ſectæ homo cum eo diſputem, iam profecto intelliget facilius eſſe in contubernalibus diſputare, quam confere-

re ſapientium modo. In iſtis ad tutelam balnearum iactis, & in altum procurrentib. petrarum obicibus reſidamus, vt & requieſcere de itinere poſſimus, & intentius diſputare. Et cum dicto eius aſſedimus, ita vt me ex tribus medium lateris ambitione protegerent: nec hoc obſequij fuit, aut ordinis, aut honoris, quippe cum amicitia pares ſemper aut accipiat aut faciat: ſed vt arbiter, & vtriſque proximus aures darem, & diſceptantes duos medius ſegregarem. Tum ſic CAECILIVS exorſus eſt: Quanquam tibi Marce frater, de quo cum maxime quærimus non ſit ambiguum; vt pote cum diligenter in vtroque viuendi genere verſatus repudiaris alterum, alterum comprobaris: in præſentiarum tamen ita tibi informandus

Digitized by Google

dus eſt animus, vt libram teneas æquiſſimi iudicis, nec in alteram partem propenſus incumbas, ne, non tam ex noſtris diſputationibus nata ſententia, quam ex tuis ſenſibus prolata videatur. proinde ſi mihi quaſi nouus aliquis, & quaſi ignarus partis vtriuſque conſidas, nullum negotium eſt patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, ſuſpenſa: magiſque omnia veriſimilia, quam vera. quo magis mirum eſt, nonnullos tædio inueſtigandæ penitus veritatis cuilibet opinioni temere ſuccumbere, quam in explorando pertinaci diligentia perſeuerare. Itaque indignandum omnibus, indoleſcendumque eſt, audere quoſdam, & hoc ſtudiorum rudes, litterarum profanos, expertes artium etiam ſor-

Digitized by Google

didarum, certum aliquid de ſumma rerum, ac maieſtate decernere, de qua tot omnibus ſeculis ſectarum plurimarum vſque adhuc ipſa philoſophia deliberat. nec immerito, cum tantum abſit ab exploratione diuina humana mediocritas, vt neque quæ ſupra nos cœlo ſuſpenſa ſublata ſunt, neque quæ infra terram profunda demerſa ſunt, aut ſcire ſit datum, aut ſcrutari permiſſum, aut ſtuprare religioſum: & beati ſatis, ſatiſque prudentes iure videamur, ſi ſecundum illud vetus Sapientis oraculum, noſmetipſos familiarius nouerimus. Sed quatenus indulgentes inſano atque inepto labori vltra humilitatis noſtræ terminos euagamur, & in terram proiecti, cœlum ipſum, & ipſa ſidera audaci cupiditate tranſcendi-

Digitized by Google

mus, vel hunc errorem ſaltem non vanis & formidoloſis opinionibus implicemus. Sint principio omnium ſemina natura in ſe coëunte denſata: quis hic auctor deus? Sint fortuitis concurſionibus totius mundi membra coalita, digeſta, formata: quis deus machinator? Sidera licet ignis accenderit, & cœlum licet ſua materia ſuſpenderit: licet terram fundauerint pondera, & mare licet influxerit liquor: vnde hæc religio, vnde formido, quæ ſuperſtitio eſt? Homo & animal omne quod naſcitur, inſpiratur, attollitur elementorum vt voluntaria concretio eſt: in quæ rurſum homo, & animal omne diuiditur, ſoluitur, diſſipatur. ita in fontem refluunt, & in ſemet omnia reuoluuntur, nullo artifice, nec indice,

Digitized by Google

nec auctore. ſic, congregatis ignium ſeminibus, ſoles alios atque alios ſemper ſplendere. ſic exhalatis terræ vaporibus nebulas ſemper adoleſcere; quibus denſatis coactiſque nubes altius ſurgere; iiſdem labentibus pluuias fluere; flare ventos, grandines increpare, vel nimbis collidentibus tonitrua mugire, rutilare fulgura, fulmina præmicare. adeo paſſim cadunt, montes irruunt, arboribus incurrunt, ſine delectu tangunt loca ſacra & profana, homines noxios feriunt, & ſæpe religioſos. Quid tempeſtates loquar varias & incertas? quibus nullo ordine, vel examine rerum omnium impetus volutatur. in naufragiis, bonorum malorumque fata mixta, merita confuſa. in incendiis, interitum conuenire inſon-

Digitized by Google

tium nocentiumque. &, cum tabe peſtifera cœli tractus inficitur, ſine diſcrimine omnes deperire: & cum belli ardore ſæuitur, meliores potius occumbere. In pace etiam, non tantum æquatur nequitia melioribus, ſed & colitur: vt in pluribus neſcias, vtrum ſit eorum deteſtanda prauitas, an optanda felicitas. Quod ſi mundus diuina prouidentia, & alicuius numinis auctoritate regeretur, numquam mereretur Phalaris & Dionyſius regnum; numquam Rutilius & Camillus exilium, numquam Socrates venenum. Ecce arbuſta frugifera, ecce iam ſeges cana, iam temulenta vindemia, imbri corrumpitur, grandine cæditur. adeo aut incerta nobis veritas occultatur & premitur: aut, quod magis cre-

Digitized by Google

dendum eſt, variis & lubricis caſibus, ſoluta legibus fortuna dominatur. Cum igitur aut fortuna certa, aut incerta natura ſit; quanto venerabilius ac melius antiſtites veritatis maiorum excipere diſciplinam, religiones traditas colere, deos, quos à parentibus ante imbutus es timere quam noſſe familiarius, adorare; nec de numinibus ferre ſententiam, ſed prioribus credere, qui adhuc rudi ſeculo in ipſius mundi natalibus, meruerunt deos vel faciles habere, vel reges. Inde adeo per vniuerſa imperia, prouincias, oppida, videmus ſingulos ſacrorum ritus gentiles habere, & deos colere municipes, vt Eleuſinios Cererem, Phrygas Matrem, Epidaurios Æſculapium, Chaldæos Belum, Aſtarten Syros, Dianam Taurios,

Digitized by Google

Gallos Mercurium, vniuerſa Romanos. Sic eorum poteſtas & auctoritas, totius orbis ambitus occupauit: ſic imperium ſuum vltra ſolis vias, & ipſius Oceani limites propagauit, dum exercent in armis virtutem religioſam, dum vrbem muniunt ſacrorum religionibus, caſtis virginibus, multis honoribus ac nominibus ſacerdotum: dum obſeſſi, & citra ſolum Capitolium capti, colunt deos, quos alius iam ſpreuiſſet iratos; & per Gallorum acies mirantium ſuperſtitionis audaciam pergunt telis inermes, ſed cultu religionis armati: dum capti in hoſtilibus mœnibus adhuc ferociente victoria numina victa venerantur: dum vndique hoſpites deos quærunt, & ſuos faciunt: dum aras extruunt etiam Ignotis numini-

Digitized by Google

bus, & Manibus. Sic dum vniuerſarum gentium ſacra ſuſcipiunt, etiam regna meruerunt. Hinc perpetuus venerationis tenor manſit, qui longa ætate non infringitur, ſed augetur. quippe antiquitas cerimoniis atque fanis tantum ſanctitatis tribuere conſueuit, quantum adſtruxerit vetuſtatis. Nec tamen temere, auſim enim interim & ipſe concedere & ſic melius errare, maiores noſtri aut obſeruandis auguriis, aut extis conſulendis, aut inſtituendis ſacris, aut delubris dedicandis operam nauauerunt. Specta de libris memorias, iam eos deprehendes initiaſſe ritus omnium religionum, vel vt remuneraretur diuina indulgentia, vel vt auerteretur imminens ira, aut vt iam tumens & ſæuiens placaretur. Teſtis mater Idæa,

Digitized by Google

Idæa, quæ aduentu ſuo & probauit matronæ caſtitatem, & vrbem metu hoſtili liberauit. Teſtes equeſtrium fratrum in lacu, ſicut oſtenderant, ſtatuæ conſecratæ; qui anheli, ſpumantibus equis atque fumantibus de Perſe victoriam eadem die qua fecerant nuntiauerunt. Teſtis ludorum offenſi Iouis de ſomno plebeij hominis iteratio: & Deciorum deuotio rata. Teſtis & Curtius, qui equitis ſui vel mole vel honore hiatum profundæ voraginis coæquauit. Frequentius etiam quam volebamus, deorum præſentiam contempta auſpicia cõteſtata ſunt. Sic Allia nomen infauſtum. ſic Claudij, & Iunij non prœlium in Pœnos, ſed ferale naufragium eſt. & vt Thraſymenus Romanorum ſanguine & maior eſſet &

Digitized by Google

decolor, ſpreuit auguria Flaminius: & vt Parthos ſigna repetamus, dirarum imprecationes Craſſus & meruit, & irriſit. Omitto vetera, quæ multa ſunt, & de deorum natalibus, donis, muneribus: negligo carmina poëtarum: prædicta etiam de oraculis fata tranſilio, ne vobis antiquitas nimium fabuloſa videatur. Intende templis ac delubris deorum, quibus Romana ciuitas & protegitur & ornatur; magis ſunt auguſta numinibus incolis, præſentibus, inquilinis, quam cultus inſignibus & muneribus opulenta. Inde adeo pleni & mixti deo vates futura præcerpunt, dant cautelam periculis, morbis medelam, ſpem afflictis, opem miſeris, ſolatium calamitatibus, laboribus leuamentum. etiam per quietem

Digitized by Google

deos videmus, audimus, agnoſcimus, quos impie per diem negamus, nolumus, peieramus. Itaque cum omnium gentium de diis immortalibus, quamuis incerta ſit vel ratio, vel origo, maneat tamen firma conſenſio, neminem fero tanta audacia, tamque irreligioſa neſcio qua prudentia tumeſcentem, qui hanc religionem tam vetuſtam, tam vtilem, tam ſalubrem diſſoluere, aut infirmare nitatur. Sit licet ille Theodorus Cyrenæus, vel qui prior Diagoras Melius, cui Atheon cognomen appoſuit antiquitas, qui vterque nullos deos aſſeuerando, timorem omnem, quo humanitas regitur, venerationemque penitus ſuſtulerunt: numquam tamen, in hac impietatis diſciplina ſimulatæ philoſophiæ, no-

Digitized by Google

mine atque auctoritate pollebunt. Cum Abderitem Protagoram Athenienſes viri, conſulte potius, quam profane de diuinitate diſputantem, & expulerint ſuis finibus, & in concione eius ſcripta deuſſerint: quid? homines (ſuſtinebitis enim me impetum ſuſceptæ actionis liberius exerentem) homines, inquam, deploratæ, inlicitæ, ac deſperatæ factionis graſſari in deos non ingemiſcendum eſt? qui de vltima fece collectis imperitioribus & mulieribus credulis, ſexus ſui facilitate labentibus, plebem profanæ coniurationis inſtituunt; quæ nocturnis congregationibus, & ieiuniis ſolemnibus, & inhumanis cibis, non ſacro quodam, ſed piaculo fœderantur. latebroſa & lucifugax natio, in publicum muta, in an-

Digitized by Google

gulis garrula, templa vt buſta deſpiciunt, deos deſpuunt, rident ſacra, miſerentur. miſeri! ſi fas eſt, ſacerdotum honores & purpuras deſpiciunt, ipſi ſeminudi. proh! mira ſtultitia & incredibilis audacia! ſpernunt tormenta præſentia, dum incerta metuunt & futura: & dum mori poſt mortem timent, interim mori non timent. ita illis pauorem fallax ſpes ſolatia rediuiua blanditur. Ac iam, vt fecundius nequiora proueniunt, ſerpentibus in dies perditis moribus, per vniuerſum orbem ſacraria iſta teterrima impiæ coitionis adoleſcunt. Eruenda prorſus hæc, & execranda conſenſio. Occultis ſe notis & inſignibus noſcunt, & amant mutuo pæne antequam nouerint: paſſim etiam inter eos quædam libidinum

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

religio miſcetur: ac ſe promiſce appellant fratres, & ſorores, vt etiam non inſolens ſtuprum interceſſione ſacri nominis fiat inceſtum. ita eorum vana & demens ſuperſtitio ſceleribus gloriatur. Nec de ipſis, niſi ſubſiſteret veritas, maxima & varia & honore præfanda ſagax fama loqueretur. Audio eos turpiſſimæ pecudis caput aſini conſecratum inepta neſcio qua perſuaſione venerari. digna & nata religio talibus moribus. alij eos ferunt ipſius antiſtitis ac ſacerdotis colere genitalia, & quaſi parentis ſui adorare naturam. neſcio an falſa, certe occultis ac nocturnis ſacris appoſita ſuſpicio. & qui hominem ſummo ſupplicio pro facinore punitum, & crucis ligna feralia eorum ceremonias fabulatur, con-

Digitized by Google

gruentia perditis ſceleratiſque tribuit altaria, vt id colant quod merentur. Iam de initiandis tirunculis fabula tam deteſtanda, quam nota eſt. infans farre contectus, vt decipiat incautos, apponitur ei qui ſacris imbuatur. is infans à tirunculo farris ſuperficie quaſi ad innoxios ictus prouocato cæcis occultiſque vulneribus occiditur: huius, proh nefas! ſitienter ſanguinem lambunt, huius certatim membra diſpertiunt, hac fœderantur hoſtia, hac conſcientia ſceleris ad ſilentium mutuum pignerantur. hæc ſacra ſacrilegiis omnibus tetriora. Et de conuiuio notum eſt. paſſim omnes loquuntur. id etiam Cirtenſis noſtri teſtatur oratio. ad epulas ſolemni die coëunt, cum omnibus liberis, ſoro-

Digitized by Google

ribus, matribus, ſexus omnis homines, & omnis ætatis. illic poſt multas epulas, vbi conuiuium caluit, & inceſtæ libidini ebrietatis feruor exarſit, canis qui candelabro nexus eſt, iactu offulæ vltra ſpatium lineæ qua vinctus eſt, ad impetum & ſaltum prouocatur: ſic euerſo & extincto conſcio lumine, impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis inuoluunt per incertum ſortis: &, ſi non omnes opera, conſcientia tamen pariter inceſti; quoniam voto vniuerſorum appetitur, quidquid accidere poteſt in actu ſingulorum. Multa prætereo conſulto. nam & hæc nimis multa ſunt, quæ aut omnia, aut pleraque omnium vera declarat ipſius prauæ religionis obſcuritas. Cur etenim occultare & abſcondere quidquid

Digitized by Google

quid illud colunt magnopere nitun-
tur ? cum honeſta ſemper publico
gaudeant, ſcelera ſecreta ſint. cur
nullas aras habent, templa nulla, nul-
la nota ſimulacra, nunquam palam
loqui, nunquam libere congregari,
niſi illud quod colunt & interpri-
munt, aut puniendum eſt, aut pu-
dendum? Vnde autem, vel quis ille,
aut vbi deus vnicus, ſolitarius, deſti-
tutus; quem non gens libera, non re-
gna, non ſaltem Romana ſuperſtitio
nouerunt? Iudæorum ſola & miſera
gentilitas vnum & ipſi deum, ſed pa-
lam, ſed templis, aris, victimis, ce-
rimoniiſque coluerunt. cuius adeo
nulla vis, nec poteſtas eſt, vt ſit Ro-
manis hominibus cum ſua ſibi natio-
ne captiuus. At etiam Chriſtiani, quà
in tam noſtra, quæ portenta confin-

Digitized by Google

gunt? Deum illum ſuum, quem nec oſtendere poſſunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique, & occultas cogitationes diligenter inquirere: diſcurrentem ſcilicet, atque vbique præſentem: moleſtum illum volunt, inquietum, impudenter etiam curioſum. ſiquidem adſtat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cum nec ſingulis inſeruire poſſit per vniuerſa diſtrictus, nec vniuerſis ſufficere in ſingulis occupatus. Quid? quod toto orbi, & ipſi mundo cum ſideribus ſuis minantur incendium, ruinam moliuntur. quaſi aut naturæ diuinis legibus conſtitutus æternus ordo turbetur; aut rupto elementorum omnium fœdere, & cœleſti compage diuiſa, moles iſta, qua continetur & cingi-

Digitized by Google

tur, ſubruatur. Nec hac furioſa opinione contenti aniles fabulas adſtruunt & annectunt. renaſci ſe ferunt poſt mortē & cineres & fauillas: & neſcio qua fiducia mendaciis ſuis inuicem credunt. putes eos iam reuixiſſe. anceps malum, & gemina dementia! cœlo & aſtris, quae ſic relinquimus vt inuenimus, interitum denuntiare: ſibi mortuis, extinctis, qui ſicut naſcimur, & interimus, aeternitatém repromittere. Inde videlicet & execrantur rogos, & damnant ignium ſepulturas. quaſi non omne corpus, etſi flammis ſubtrahatur, annis tamen & aetatibus in terram reſoluatur; nec intereſit, vtrum ferae diripiant, an maria conſumant: an humus contegat, an flamma ſubducat: cum cadaueribus omnis ſepultura, ſi

Digitized by Google

ſentiunt, pœna ſit: ſi non ſentiunt, ipſa conficiendi celeritate medicina. Hoc errore decepti beatam ſibi, vt bonis, & perpetem vitam mortuis pollicentur; ceteris, vt iniuſtis, pœnam ſempiternam. Multa ad haec ſuppetunt, ni feſtinet oratio. Iniuſtos ipſos magis, nec laboro, iam docui. quanquam etſi iuſtos darem, culpam tamen, vel innocentiam fato tribui ſententiis plurimorum & haec veſtra conſenſio eſt. Nam quidquid agimus, vt alij fato, ita vos Deo dicitis. ſic ſectae veſtrae non ſpontaneos cupere, ſed electos. Igitur iniquum iudicem fingitis, qui ſortem in hominibus puniat, non voluntatem. Vellem tamen ſciſcitari, vtrumne cum corporibus, & corporibus quibus; ipſiſne, an innouatis reſur-

Digitized by Google

gatur. Sine corpore? Hoc, quod ſciam, neque mens, neque anima, nec vita eſt. ipſo corpore? ſed iam ante dilapſum eſt. alio corpore? ergo homo nouus naſcitur, non prior ille reparatur. & tamen tanta aetas abiit, ſecula innumera fluxerunt, quis vnus vllus ab inferis vel Proteſilai ſorte remeauit, horarum ſaltem permiſſo commeatu, vel vt exemplo crederemus? Omnia iſta figmenta male ſanae opinionis, & inepta ſolatia à poëtis fallacibus in dulcedine carminis luſa; à vobis nimirum credulis in deum veſtrum turpiter reformata ſunt: nec ſaltem de praeſentibus capitis experimentum, quam vos irritae pollicitationis caſſa vota decipiant. quid poſt mortem impendeat, miſeri! dum adhuc viuitis aeſtimate.

Digitized by Google

Ecce pars veſtrum & maior, melior, vt dicitis, egetis, algetis, opere, fame, laboratis: & Deus patitur, diſſimulat; non vult, aut non poteſt opitulari ſuis. ita aut inualidus, aut iniquus eſt. Tu qui immortalitatem poſtumam ſomnias, cum periculo quateris, cum febribus vreris, cum dolore laceraris, nondum conditionem tuam ſentis? nondum agnoſcis fragilitatem? inuitus miſer infirmitatis argueris, nec fateris? Sed omitto communia. ecce vobis minae, ſupplicia, tormenta, etiam non adorandae, ſed ſubeundae cruces: ignes etiam quos & praedicitis & timetis: vbi deus ille qui ſubuenire reuiuiſcentibus poteſt, viuentibus non poteſt? Nonne Romani ſine veſtro deo imperant, regnant, fruuntur orbe

Digitized by Google

toto, veſtrique dominatur? vos vero ſuſpenſi interim atque ſolliciti, honeſtis voluptatibus abſtinetis; non ſpectacula viſitis, non pompis intereſtis, conuiuia publica abſque vobis; ſacra certamina, praecerptos cibos, & delibatos altaribus potus abhorretis. Sic reformidatis deos, quos negatis. non floribus caput nectitis, non corpus odoribus honeſtatis: reſeruatis vnguenta funeribus: coronas etiam ſepulcris denegatis, pallidi, trepidi, miſericordia digni, ſed noſtrorum deorum. ita nec reſurgitis miſeri, nec interim viuitis. Proinde ſiquid ſapientiae vobis, aut verecundiae eſt, deſinite cœli plagas, & mundi fata & ſecreta rimari. ſatis eſt pro pedibus aſpicere, maxime indoctis, impolitis, rudibus, agreſtibus: quibus non

Digitized by Google

eſt datum intelligere ciuilia, multo magis denegatum eſt diſſerere diuina. Quanquam, ſi philoſophandi libido eſt, Socratem ſapientiae principem quiſque veſtrum tantus eſt ſi poterit imitetur. Eius viri, quoties de cœleſtibus rogabatur, nota reſponſio eſt: Quod ſupra nos, nihil ad nos. Merito. Ergo de oraculo teſtimoniũ meruit prudentiae ſingularis, quod oraculum ipſe præſenſit, idcirco vniuerſis eſſe praepoſitum, non quod omnia comperiſſet, ſed quod nihil ſe ſcire didiciſſet. ita, confeſſae imperitiae ſumma prudentia eſt. Hoc fonte defluxit Arceſilae, & multo poſt Carneadis & Academicorum plurimorum in ſummis quaeſtionibus tuta dubitatio; quo genere philoſophari & caute indocti poſſunt, &
docti

Digitized by Google

docti glorioſe. Quid, Simonidis melici nonne admiranda omnibus, & ſectanda cunctatio? qui Simonides cum de eo, quid, & quales arbitraretur deos ab Hierone tyranno quaeretur, primo deliberationi diem petiit, poſtridie biduum prorogauit, mox alterum tantum admonitus adiunxit; poſtremo cum cauſas tantae morae tyrannus inquireret, reſpondit ille, quod ſibi quanto inquiſitio tardior pergeret, tanto veritas fieret obſcurior. Mea quoque opinione, quae ſunt dubia, vt ſunt, relinquenda ſunt: nec tot ac tantis viris deliberantibus temere & audaciter in alteram partem ferenda ſententia eſt; ne aut anilis inducatur ſuperſtitio, aut omnis religio deſtruatur. Sic Caecilius, & renidens (nam indignationis

Digitized by Google

eius tumorem effuſae orationis impetus relaxauerat:) Et quid ad haec, ait, audet Octauius homo Plautinae proſapiae, vt piſtorum praecipuus, ita poſtremus philoſophorum? Parce, inquam, in eum plaudere: neque enim prius exultare te dignum eſt concinnitate ſermonis, quam vtrimque plenius fuerit peroratum; maxime cum non laudi, ſed veritati diſceptatio veſtra nitatur. Et quanquam magnum in modum me ſubtili varietate tua delectarit oratio, tamen altius moueor; non de praeſenti actione, ſed de toto genere diſputandi: quod plerumque pro differentium viribus, & eloquentiae poteſtate, etiam perſpicuae veritatis conditio mutetur. Id accidere pernotum eſt auditorum facilitate, qui dum

Digitized by Google

verborum lenocinio à rerum intentionibus auocantur, ſine delectu aſſentiuntur dictis omnibus: nec à rectis falſa ſecernunt, neſcientes ineſſe & incredibili verum, & in veriſimili mendacium. Itaque quo ſaepius aſſeuerationibus credunt, eo frequentius à peritioribus arguuntur: ſic aſſidue temeritate decepti, culpam iudicis transferunt ad incerti querelam, vt damnatis omnibus malint vniuerſa ſuſpendere, quam de fallacibus iudicare. Igitur nobis prouidendum eſt, ne odio identidem ſermonum omnium laboremus; ita vt in execrationem & odium hominum plerique ſimpliciores efferantur. Nam incaute creduli circumueniuntur ab his, quos bonos putauerunt: mox errore cõſimili jam ſuſpe-

ctis omnibus, vt improbos metuunt, etiam quos optimos ſentire potuerunt. Nos proinde ſolliciti, quod vtrinque omni negotio diſſeratur, & ex altera parte plerumque obſcura ſit veritas, ex altero latere mira ſubtilitas, quae nonnumquam vbertate dicendi, fidem confeſſae probationis imitetur: diligenter, quantum poteſt, ſingula ponderemus, vt argutias quidem laudare, ea vero quae recta ſunt, eligere, probare, ſuſcipere poſſimus. Decedis (inquit Caecilius) officio iudicis religioſi: nam periniurium eſt, vires te actionis meæ intergreſſu grauiſſimae diſputationis infringere, cum Octauius integra & illibata habeat ſingula. Si potes reputare id quod criminaris, inquam, in commune, niſi fallor, com-

pendium protuli, vt examine ſcrupuloſo noſtram ſententiam non eloquentiae tumore, ſed rerum ipſarum ſoliditate libremus. nec auocanda, quod quereris, diutius intentio. cum toto ſilentio liceat reſponſionem Ianuarij noſtri iam geſtientis audire. Et OCTAVIVS: Dicam equidem, vt potero, pro viribus, & adnitendum tibi mecum eſt, vt conuiciorum amariſſimam labem verborum veracium inlumine diluamus. Nec diſſimulabo, principio ita Natalis mei errantem, vagam, lubricam nutaſſe ſententiam, vt ſit nobis ambigendum, vtrum tua eruditio turbata ſit, an vacillauerit per errorem. nam interim deos credere, interim ſe deliberare variauit, vt propoſitionis incerto, incertior reſponſionis no-

ſtrae intentio fundaretur. Sed in Natali meo verſutiam nolo, non credo, procul eſt ab eius ſubtilitate ſimplici ſubtilis vrbanitas. Quid igitur? vt qui rectam viam neſcit, vbi, vt fit, in plures vna diffunditur, quia viam neſcit, haeret anxius, nec ſingulas audet eligere, nec vniuerſas probare: ſic cui non eſt veri ſtabile iudicium, prout infida ſuſpicio ſpargitur, ita eius dubia opinio diſſipatur. Nullum itaque miraculum eſt, ſi Caecilius identidem in contrariis ac repugnantibus iactetur aeſtu, & fluctuetur: quod ne fiat vlterius, conuincam & redarguam, quamuis diuerſa ſint quae dicta ſunt, vna veritate confirmata probataque. Nec dubitandum ei de cetero eſt, nec vagandum. Et quoniam meus frater erupit aegre ſe

Digitized by Google

ferre, ſtomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cœleſtibus diſputare; ſciat omnes homines ſine delectu aetatis, ſexus, dignitatis, rationis & ſenſus capaces & habiles procreatos: nec fortuna nanctos, ſed natura inſitos eſſe ſapientiam: quin ipſos etiam philoſophos, vel ſi qui alij artium repertores in memorias exierunt, priuſquam ſollertia mentis parerent nominis claritatem, habitos eſſe plebeios, indoctos, ſeminudos. adeo diuites facultatibus ſuis illigatos, magis aurum ſuſpicere conſueſſe, quam cœlum. noſtrates pauperes, & commentos eſſe prudentiam, & tradidiſſe ceteris diſciplinam. vnde apparet ingenium non dari facultatibus, nec ſtudio parari, ſed cum ipſa

Digitized by Google

mentis formatione generari. Nihil itaque indignandum, vel dolendum, ſi quicumque de diuinis quaerat, ſentiat, proferat; cum non diſputantis auctoritas, ſed diſputationis ipſius veritas requiratur: atque etiam, quo imperitior ſermo, hoc illuſtrior eſt: quoniam non fucatur pompa facundiae & gratiae, ſed, vt eſt, recti regula ſuſtinetur. Nec recuſo, quod Caecilius aſſerere inter praecipua conniſus eſt, hominem noſſe ſe, & circumſpicere debere, quid ſit, vnde ſit, quare ſit; vtrum elementis concretus, an concinnatus atomis, an potius à Deo factus, formatus. quod ipſum explorare & eruere ſine vniuerſitatis inquiſitione non poſſumus, cum ita cohaerentia, connexa, concatenata ſint, vt niſi diuinitatis

rationem

Digitized by Google

rationem diligenter excuſſeris, neſcias humanitatis, nec poſſis pulcre gerere rem ciuilem, niſi cognoueris hanc communem omnium mundi ciuitatem: praecipue cum à feris belluis hoc differamus, quod illa prona, in terramque vergentia, nihil nata ſint proſpicere, niſi pabulum: nos quibus vultus erectus, quibus ſuſpectus in cœlum datus eſt, ſermo, & ratio, per quae Deum agnoſcimus, ſentimus, imitamur, ignorare nec fas nec licet ingerentem ſeſe oculis, & ſenſibus noſtris cœleſtem claritatem. ſacrilegij enim vel maximi inſtar eſt, humi quaerere, quod in ſublimi debeas inuenire. Quo magis mihi videntur, qui hunc mundi totius ornatum non diuina ratione perfectum volunt, ſed fruſtis quibuſdam

Digitized by Google

temere cohærentibus conglobatum, mentem, ſenſum, oculos denique ipſos non habere. Quid enim poteſt eſſe tam apertum, tam confeſſum, tamq; perſpicuum, cum oculos in cœlum ſuſtuleris, & quae ſunt infra circaque luſtraueris, quam eſſe aliquod numen praeſtantiſſimae mentis, quo omnis natura inſpiretur, moueatur, alatur, gubernatur? Cœlum ipſum vide, quam late tenditur, quam rapide voluitur, vel quod in noctem aſtris diſtinguitur, vel quod in diem ſole luſtratur; iam ſcies quam ſit in eo ſummi moderatoris mira & diuina libratio. Vide & annum, vt ſolis ambitus faciat, & menſem vide vt luna auctu, ſenio, labore circumagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recurſantes vices, vt ſit nobis operis

& quietis alterna reparatio? Relinquenda vero aſtrologis prolixior de ſideribus oratio, vel quod regant curſum nauigandi, vel quod arandi, metendique tempus inducant: quae ſingula non modo vt crearentur, fierent, diſponerentur, ſummi opificis, & perfectae rationis eguerunt, verum etiam ſentiri, perſpici, intelligi, ſine ſumma ſollertia & ratione non poſſunt. Quid? cum ordo temporum ac frugum ſtabili varietate diſtinguitur, nonne auctorem ſuum, parentemque teſtatur? Ver aeque cum ſuis floribus, & aeſtas cum ſuis meſſibus, & autumni maturitas grata, & hiberna oliuitas neceſſaria: qui ordo facile turbaretur, niſi maxima ratione conſiſteret. Iam prouidentiae quantae, ne hiems ſola glacie vreret, aut

ſola aeſtas ardore torreret, autumni & veris inſerere medium temperamentum, vt per veſtigia ſua anni reuertentis occulti & innoxij tranſitus laberentur. Mari intende, lege litoris ſtringitur; quidquid arborum eſt vide, quam è terrae viſceribus animatur. Aſpice oceanum, refluit reciprocis aeſtibus: vide fontes, manant venis perennibus: fluuios intuere, eunt ſemper exercitis lapſibus. Quid loquar apte diſpoſita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? quidve animantium loquar aduerſus ſeſe tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus ſeptas, & fundatas vngulis, & ſpicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum. Ipſa praecipue formae noſtrae

Digitized by Google

pulcritudo Deum fatetur artificem, ſtatus rigidus, vultus erectus, oculi in ſummo, velut in ſpecula conſtituti, & omnes ceteri ſenſus velut in arce compoſiti. Longum eſt ire per ſingula. nihil in homine membrorum eſt, quod non & neceſſitatis cauſa ſit, & decoris: &, quod magis mirum eſt, eadem figura omnibus, ſed quaedam vnicuique lineamenta deflexa. ſic & ſimiles vniuerſi videmur, & inter ſe ſinguli diſſimiles inuenimur. Quid naſcendi ratio, quid cupido generandi? nonne à Deo data eſt, & vt vbera partû matureſcente lacteſcant, & vt tener fetus vbertate lactei roris adoleſcat? Nec vniuerſitati ſolummodo Deus, ſed & partibus conſulit. Britannia ſole deficitur, ſed circumfluentis maris te-

Digitized by Google

pore recreatur. Ægypti ſiccitatem temperat Nilus : colit Euphrates Meſopotamiam. pro imbribus penſat. Indus & ſerere Orientem dicitur, & rigare. Quod ſi ingreſſus aliquam domum, omnia exculta, diſpoſita, ornata vidiſſes, vtique praeſſe ei crederes dominum, & illis bonis rebus multo eſſe meliorem : ita in hac mundi domo, cum cœlum, terramque perſpicias, prouidentiam, ordinem, legem, crede eſſe vniuerſitatis dominum, parentemque, ipſis ſideribus, & totius mundi partibus pulcriorem. Ni forte, quoniam de prouidentia nulla dubitatio eſt, inquirendum putas, vtrum vnius imperio, an arbitrio plurimorum cœleſte regnum gubernetur : quod ipſum non eſt multi laboris aperire co-

Digitized by Google

gitanti imperia terrena, quibus exempla vtique de cœlo. Quando vnquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore diſceſſit? Omitto Perſas de equorum hinnitu augurantes principatum: & Thebanorum par, mortuam fabulam, tranſeo. Ob paſtorum, & caſae regnum de geminis memoria notiſſima eſt. Generi & ſoceri bella toto orbe diffuſa ſunt, & tam magni imperij duos fortuna non cepit. Vide cetera. rex vnus apibus, dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus: tu in cœlo ſummam poteſtatem diuidi credas, & ſcindi veri illius ac diuini imperij totam poteſtatem? cum palam ſit parentem omnium Deum nec principatum habere, nec terminum; qui natiuitatem omnibus prae-

Digitized by Google

ſtet, ſibi perpetuitatem: qui ante mundum fuerit ſibi ipſe pro mundo; qui vniuerſa quaecumque ſunt, verbo iubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt, viſu clarior eſt; nec comprehendi poteſt, nec aeſtimari, ſenſibus maior eſt, infinitus, immenſus, & ſoli ſibi tantus quantus eſt notus. nobis vero ad intellectum pectus anguſtum eſt: & ideo ſic eum digne aeſtimamus, dum inaeſtimabilem dicimus. Eloquar quemadmodũ ſentio. magnitudinem Dei qui ſe putat noſſe, minuit: qui non vult minuere, non nouit. nec nomen Deo quaeras, Deus nomen eſt: illic vocabulis opus eſt, cum per ſingulos propriis appellationum inſignibus multitudo dirimenda eſt: Deo, qui ſolus eſt,

Dei

Digitized by Google

Dei vocabulum totum eſt: quem ſi patrem dixero, terrenum opineris; ſi regem, carnalem ſuſpiceris; ſi dominum, intelliges vtique mortalem. Aufer additamenta nominum, & perſpicies eius claritatem. Quid, quod omnium de iſto habeo conſenſum? Audio vulgus, cum ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quam Deum dicunt, &, Deus magnus eſt, &, Deus verus eſt: &, ſi Deus dederit. vulgi iſte naturalis ſermo eſt, an Chriſtiani confitentis oratio? Et qui Iouem principem volunt, falluntur in nomine, ſed de vna poteſtate conſentiũt. Audio poetas quoque vnum patrem divum atque hominum praedicantes, & talem eſſe mortalium mentem, qualem parens omnium diem duxerit. Quid Mantuanus Ma-

Digitized by Google

ro? non ne apertius, proximius, verius? Principio, ait, cœlum & terras, & cetera mundi membra, ſpiritus intus alit, & infuſa mens agitat: inde hominum, pecudumque genus, & quidquid aliud animalium. Idem alio loco, mentem iſtam & ſpiritum Deum nominat. hæc enim vera ſunt: Deum namque ire per omnes terraſque tractuſque maris, cœlumque profundum: vnde homines & pecudes, vnde imber & ignes. Quid aliud & ab nobis Deus, quam mens, & ratio, & ſpiritus praedicatur? Recenſeamus, ſi placet, diſciplinam philoſophorum, deprehendes eos, etſi ſermonibus variis, ipſis tamen rebus in hanc vnam coire & conſpirare ſententiam. Omitto illos rudes & veteres, qui de ſuis dictis ſapientes

Digitized by Google

eſſe meruerunt. Sit Thales Mileſius omnium primus, qui primus omnium de cœleſtibus diſputauit. idem Mileſius Thales rerum initium aquam dixit: Deum autem eam mentem, quae ex aqua cuncta formauerit. Eho, altior & ſublimior aquae & ſpiritus ratio, quam vt ab homine potuerit inueniri. à Deo traditum. Vides philoſophi principalis nobiſcum penitus opinionem conſonare. Anaximenes deinceps, & poſt Apolloniates Diogenes aera Deum ſtatuunt, infinitum, & immenſum. Horum quoque ſimilis de diuinitate conſenſio eſt. Anaxagorae vero, deſcriptio & motus infinitae mentis Deus dicitur. & Pythagorae Deus eſt animus, per vniuerſam rerum naturam commeans & intentus; ex

Digitized by Google

quo etiam animalium omnium vita capiatur. Xenophanem notum eſt omne infinitum cum mente Deum tradere: & Antiſthenem populares deos multos, ſed naturalem vnum praecipuum. Speuſippum vim naturalem, animalem, qua omnia regantur, Deum noſſe. Quid Democritus? quamuis atomorum primus inuentor, nonne plerumque naturam, quae imagines fundat, & intelligentiam Deum loquitur? Straton quoque & ipſe naturam. etiam Epicurus ille, quid deos aut otioſos fingit, aut nullos, naturam tamen ſuperponit. Ariſtoles variat, & aſſignat tamen vnam poteſtatem. nam interim mentem, mundum interim Deum dicit, interim mundo Deum praeficit. Heraclides Ponticus quoque Deo diui-

Digitized by Google

nam mentem, quàmuis varie, adſcribit, alias mundo, alias menti diuinae tribuens principatum. Theophraſtus, & Zenon, & Chryſippus, & Cleanthes, ſunt & ipſi multiformes, ſed ad vnitatem prouidentiae omnes reuoluuntur. Cleanthes enim mentem, modo animum, modo aethera, plerumque rationem Deum diſſeruit. Zenon eiuſdem magiſter naturalem legem atque diuinam, & aethera interim, interdumque rationem vult omnium eſſe principium. idem interpretando Iunonem aera, Iouem cœlum, Neptunum mare, ignem eſſe Vulcanum, & ceteros ſimiliter vulgi deos elementa eſſe monſtrando, publicum arguit grauiter & reuincit errorem. Eadem fere Chryſippus, vim diuinam, ratio-

Digitized by Google

nalem naturam, & mundum interim, & fatalem neceſſitatem Deum credit, Zenonemque interpretatione phyſiologiae in Heſiodi, Homeri, Orpheique carminibus imitatur. Babylonio etiam Diogeni diſciplina eſt exponendi & differendi, Iouis partum, & ortum Mineruae, & hoc genus cetera, rerum vocabula eſſe, non deorum. Nam Socraticus Xenophon formam Dei veri negat videri poſſe, & ideo quaeri non oportere: Ariſto Chius comprehendi omnino non poſſe. vterque maieſtatem Dei intelligendi deſperatione ſenſerunt. Platoni apertior de Deo, & rebus ipſis & nominibus oratio eſt; & quae tota eſſet cœleſtis, niſi perſuaſionis ciuilis nonnumquam admixtione ſordeſceret. Platoni ita-

Digitized by Google

que in Timaeo Deus eſt ipſo ſuo nomine mundi parens, artifex animae, cœleſtium terrenorumque fabricator: quem & inuenire difficile, prae nimia & incredibili poteſtate, & cum inueneris, in publicum dicere impoſſibile praefatur. Eadem fere & iſta quae noſtra ſunt. nam & Deum nouimus, & parentem omnium dicimus; & nunquam publice niſi interrogati praedicamus. Expoſui opiniones omnium ferme philoſophorum, quibus illuſtrior gloria eſt, Deum vnum multis licet deſignaſſe nominibus: vt quiuis arbitretur aut nunc Chriſtianos philoſophos eſſe, aut philoſophos fuiſſe iam tunc Chriſtianos. Quod ſi prouidentia mundus regitur, & vnius Dei nutu gubernatur, non nos debet antiqui-

Digitized by Google

tas imperitorum fabellis ſuis delectata, vel capta, ad errorem mutui rapere conſenſus: cum philoſophorum ſuorum ſententiis refellatur, quibus & rationis & vetuſtatis adſiſtit auctoritas. Maioribus enim noſtris tam facilis in mendaciis fides fuit, vt temere crediderint etiam alia monſtruoſa mira miracula: Scyllam multiplicem, Chimaeram multiformem, & Hydram felicibus vulneribus renaſcentem, & Centauros equos ſuis hominibus implexos, & quidquid famae licet fingere, illis erat libenter audire. Quid illas aniles fabulas, de hominibus aues, & feras homines, & de hominibus arbores atque flores? quae ſi eſſent facta, fierent; quia fieri non poſſunt, ideo nec facta ſunt. Similiter ac vero erga

deos

Digitized by Google

deos quoque maiores noſtri improuidi, creduli, rudi ſimplicitate crediderunt: dum reges ſuos colunt religioſe, dum defunctos eos deſiderant in imaginibus videre, dum geſtiunt eorum memorias in ſtatuis detinere, ſacra facta ſunt quae fuerant adſumpta ſolatia. Denique & antequam commerciis orbis pateret, & antequam gentes ritus ſuos moreſque miſcerent, vnaquaeque natio conditorem ſuum, aut ducem inclytum, aut reginam pudicam ſexu ſuo fortiorem, aut alicuius muneris vel artis repertorem venerabatur, vt ciuem bonae memoriae. ſic & defunctis praemium, & futuris dabatur exemplum. Lege Stoicorum ſcripta, vel ſcripta ſapientium, eadem mecum recognoſces. ob merita virtutis

Digitized by Google

aut muneris deos habitos. Euhemerus exſequitur, & eorum natales, patrias, ſepulcra dinumerat, & per prouincias monſtrat: Dictaei Iouis, & Apollinis Delphici, Phariae Iſidis, & Cereris Eleuſinae. Prodicus aſſumptos in deos loquitur, qui errando inuentis nouis frugibus vtilitati hominum profuere. In eandem ſententiam & Perſeus philoſophatur, & adnectit inuentas fruges & frugum ipſarum repertores iiſdem nominibus, vt comicus ſermo eſt Venerem ſine Libero & Cerere frigere. Alexander ille magnus Macedo inſigni volumine ad matrem ſuam ſcripſit, metu ſuae poteſtatis proditum ſibi de diis hominibus à ſacerdote ſecretum. illic Vulcanum facit omnium principem, & poſtea Iouis gen-

Digitized by Google

tem ; & de ſpicis Iſidis ad hirundinem ſiſtrum, & adſparſis membris inanem tui Serapidis ſiue Oſiridis tumulum. Conſidera denique ſacra ipſa, & ipſa myſteria, inuenies exitus triſtes, fata, & funera, & luctus, atque planctus miſerorum deorum. Iſis perditum filium cum Cynocephalo ſuo & caluis ſacerdotibus luget, plangit, inquirit: & Iſiaci miſeri caedunt pectora, & dolorem infeliciſſimae matris imitantur: mox inuento paruulo gaudet Iſis, exultant ſacerdotes, Cynocephalus inuentor gloriatur: nec deſinunt annis omnibus vel perdere quod inueniunt, vel inuenire quod perdunt. Nonne ridiculum eſt, vel lugere quod colas, vel colere quod lugeas? Haec tamen Ægyptia quondam, nunc & ſacra Ro-

Digitized by Google

mana ſunt. Ceres facibus accenſis,& ſerpente circumdata, errore ſubreptam & corruptam Liberam anxia & ſollicita veſtigat. Haec ſunt Eleuſinia. Et quae Iouis ſacra ſunt? nutrix capella eſt, & auido patri ſubtrahitur infans ne voretur, & Corybantum cymbalis, ne pater audiat, vagitus initus eliditur. Cybelae Dyndima pudet dicere, quae adulterum ſuum infeliciter placitum, quoniam & ipſa deformis & vetula, vt multorum deorum mater, ad ſtuprum illicere non poterat, exſecuit, vt deum ſcilicet faceret eunuchum. Propter hanc fabulam Galli eam & ſemiuiri ſui corporis ſupplicio colunt. haec iam non ſunt ſacra, tormenta ſunt. Quid formae ipſae & habitus? nonne arguunt ludibria &
Digitized by Google

dedecora deorum veſtrorum? Vulcanus claudus Deus & debilis: Apollo tot ætatibus leuis: Æſculapius bene barbatus, etſi ſemperaduleſcentis Apollinis filius: Neptunus glaucis oculis, Minerua caeſiis, bubulis Iuno: pedibus Mercurius alatis, Pan vngulatis, Saturnus compeditis: Ianus vero frontes duas geſtat, quaſi vt auerſus incedat: Diana interim eſt alte ſuccincta venatrix: & Epheſia mammis multis, & vberibus exſtructa: & Triuia trinis capitibus, multis manibus horrifica. Quid ipſe Iupiter veſter? modo imberbis ſtatuitur, modo barbatus locatur: & cum Hammon dicitur, habet cornua; & cum Capitolinus, tunc gerit fulmina; & cum Latiaris, cruore perfunditur; & cum Fere-

Digitized by Google

trius, non auditur. Et ne longius multos Ioues obeam, tot ſunt Iouis monſtra quot nomina. Erigone ſuſpenſa de laqueo eſt, vt virgo inter aſtra ignita ſit: Caſtores alternis moriuntur, vt viuant: Æſculapius vt in Deum ſurgat, fulminatur: Hercules vt hominem exuat, Oetaeis ignibus concrematur. Has fabulas & errores & ab imperitis parentibus diſcimus, &, quod eſt grauius, ipſis ſtudiis & diſciplinis elaboramus, carminibus praecipue poetarum, qui plurimumquantum veritati ipſa ſua auctoritate nocuere. Et Plato ideo praeclare Homerum illum inclytum laudatum & coronatum de ciuitate quam in ſermone inſtituebat, eiecit. Hic enim praecipuus bello Troico deos veſtros, etſi ludos facit, tamen in ho-

Digitized by Google

minum rebus & actibus miſcuit. hic eorum paria compoſuit, ſauciauit Venerem, Martem vinxit, vulnerauit, fugauit: Iouem narrat à Briareo liberatum, ne à diis ceteris ligaretur; & Sarpedonem filium, quoniam morti non poterat eripere, fleuiſſe, & loro Veneris illectum, flagrantius quam in adulteras ſoleat, cum Iunone vxore concumbere. alibi Hercules ſtercora egerit, & Apollo Admeto pecus paſcit. Laomedonti vero muros Neptunus inſtituit, nec mercedem operis infelix ſtructor accepit. illic Iouis fulmen cum Æneae armis in incude fabricatur: cum cœlum & fulmina & fulgura longe ante fuerint, quam Iupiter in Creta naſceretur, & flammas veri fulminis nec Cyclops potuerit imitari, nec ipſe

Digitized by Google

Iupiter non vereri. Quid loquar Martis & Veneris adulterium deprehenſum: & in Ganymedem Iouis ſtuprum cœlo conſecratum? Quae omnia in hoc prodita, vt iudiciis hominum quaedam auctoritas pararetur. His atque huiuſmodi figmentis & mendaciis dulcioribus corrumpuntur ingenia puerorum; & hiſdem fabulis inhaerentibus, aduſque ſummae aetatis robur adoleſcunt, & in iiſdem opinionibus miſeri conſeneſcunt: cum ſit veritas obuia, ſed requirentibus. Saturnum enim principem huius generis & examinis omnes ſcriptores vetuſtatis, Graeci Romanique, hominem prodiderunt. Scit hoc Nepos & Caſſius in hiſtoria: & Thallus, ac Diodorus hoc loquuntur. Is itaque Saturnus Creta pro-

Digitized by Google

profugus, Italiam metu filij ſaeuientis acceſſerat, & Iani ſuſceptus hoſpitio rudes illos homines & agreſtes multa docuit, vt Graeculus & politus, litteras imprimere, nummos ſignare, inſtrumenta conficere. Itaque latebram ſuam, quod tuto latuiſſet, vocari maluit Latium; & vrbem Saturniam de ſuo nomine; & Ianiculum Ianus, ad memoriam vterque poſteritatis relinquerunt. Homo igitur vtique qui fugit, homo vtique qui latuit, & pater hominis, & natus ex homine: terrae enim & coeli filius, quod apud Italos eſſet ignotis parentibus proditus: vt in hodiernum inopinato viſos, coelo miſſos; ignobiles & ignotos, terrae filios nominamus. Eius filius Iuppiter, Cretae excluſo parente regnauit, illic obijt, illic fi-

lios habuit; adhuc antrum Iouis viſitur, & ſepulcrum eius oſtenditur, & ipſis ſacris ſuis humanitatis arguitur. Otioſum eſt ire per ſingulos, & totam ſeriem generis iſtius explicare, cum in primis parentibus probata mortalitas, in ceteros ipſo ordine ſucceſſionis influxerit. Niſi forte poſt mortem deos fingitis: & peierante Proculo deus Romulus: & Iuba Mauris volentibus deus eſt: & diui ceteri reges qui conſecrantur, non ad fidem numinis, ſed ad honorem emeritae poteſtatis. Inuitis his denique hoc nomen adſcribitur; optant in homine perſeuerare, fieri ſe deos metuunt; & ſi iam ſenes, nolunt. Ergo nec de mortuis dij, quoniam Deus mori non poſſit; nec de natis, quoniam moritur omne quod naſcitur;

Digitized by Google

diuinum autem id eſt, quod nec ortum habet, nec occaſum. Cur enim ſi nati ſunt, non hodieque naſcuntur? niſi forte iam Iupiter ſenuit, & partus in Iunone defecit: & Minerua canuit antequam peperit. An ideo ceſſauit iſta generatio, quoniam nulla huiuſmodi fabulis præbetur aſſenſio? Ceterum ſi dij creare poſſent, interire non poſſent; plures totis hominibus deos haberemus; vt iam eos nec cœlum contineret, nec aër caperet, nec terra geſtaret. Vnde manifeſtum eſt homines illos fuiſſe, quos & natos legimus, & mortuos ſcimus. Quis ergo dubitat horum imagines conſecratas vulgus orare, & publice colere; dum opinio & mens imperitorum artis concinnitate decipitur, auri fulgore praeſtringitur, argenti ni-

Digitized by Google

tore & candore eboris hebetatur? Quod ſi in animum quis inducat tormentis quibus, & quibus machinis ſimulacrum omne formetur, erubeſcet timere ſe materiem, ab artifice, vt deum faceret, illuſam. Deus enim ligneus, rogi fortaſſe, vel infelicis ſtipitis portio, ſuſpenditur, caeditur, dolatur, runcinatur. & deus æreus, vel argenteus de immundo vaſculo, vt ſaepius factum Ægyptio regi, conflatur, tunditur malleis, & incudibus figuratur: & lapideus caeditur, ſcalpitur, & ab impurato homine leuigatur, nec ſentit ſuae natiuitatis iniuriam, ita vt nec poſtea de veſtra veneratione culturam; niſi forte nondum deus ſaxum eſt, vel lignum, vel argentum. Quando igitur hic naſcitur? ecce funditur, fabricatur, ſcal-

Digitized by Google

pitur. nondum deus eſt. ecce plumbatur, conſtruitur, erigitur. nec adhuc deus eſt. ecce ornatur, conſecratur, oratur; tunc poſtremo deus eſt, cum homo illum voluit, & dedicauit. Quanta vero de diis veſtris animalia muta naturaliter iudicant? mures, hirundines, milui, non ſentire eos ſciunt, norunt; inculcant, inſident, ac niſi abigatis, in ipſo dei veſtri ore nidificant. araneae vero faciem eius intexunt, & de ipſo capite ſua fila ſuſpendunt. vos tergitis, mundatis, eraditis, & illos, quos facitis, protegitis, & timetis. Dum vnuſquiſque veſtrum non cogitat, prius ſe debere deum noſſe, quam colere: cum inconſulte geſtiunt parentibus obedire: dum fieri malunt alieni erroris acceſſio, quam ſibi credere:

Digitized by Google

dum nihil ex his quae timent, norunt, ſic in auro & argento auaritia conſecrata eſt; ſic ſtatuarum inanium conſignata forma; ſic nata Romana ſuperſtitio. quorum ritus, ſi percenſeas, ridenda quammulta, multa etiam miſeranda ſunt. Nudi cruda hieme diſcurrunt. alij incedunt pileati, ſcuta vetera circumferunt, pelles caedunt, mendicantes vicatim deos ducunt. quaedam fana ſemel anno adire permittunt. quaedam in totum nefas viſere. eſt quo viro non licet, & nonnulla abſque fœminis ſacra ſunt? etiam ſeruo quibuſdam cerimoniis intereſſe piaculare flagitium eſt. alia ſacra coronat vniuira, alia multiuira, & magna religione conquiritur, quae plura poſſit adulteria numerare. Quid, qui ſanguine ſuo libat, & vul-

Digitized by Google

neribus ſuis ſupplicat, non profanus melius eſſet, quam ſic religioſus? aut, cui extra ſunt obſcena demeſſa, quomodo deum violat, qui hoc modo placat? cum ſi eunuchos deus vellet, poſſet procreare, non facere. Quis non intelligat male ſanos, & vanae & perditae mentis in iſta deſipere, & ipſam errantium turbam mutua ſibi patrocinia praeſtare? Hic defenſio communis furoris eſt furentium multitudo. At tamen iſta ipſa ſuperſtitio Romanis dedit, auxit, fundauit imperium; cum non tam virtute, quam religione & pietate pollerent. Nimirum inſignis & nobilis iuſtitia Romana ab ipſis imperij naſcentis incunabulis auſpicata eſt. Nonne in ortu ſuo & ſcelere collecti & muniti immanitatis ſuae terrore creue-

Digitized by Google

runt? Nam aſylo prima plebs congregata eſt. confluxerant perditi, facinoroſi, inceſti, ſicarij, proditores. Et vt ipſe Romulus imperator & rector populum ſuum facinore praecelleret, paricidium fecit. Haec prima ſunt auſpicia religioſae ciuitatis. mox alienas virgines iam deſponſatas, iam deſtinatas, & nonnullas de matrimonio mulierculas ſine more rapuit, violauit, illuſit: & cum earum parentibus, id eſt, cum ſoceris ſuis, bellum miſcuit, propinquum ſanguinem fudit. Quid irreligioſius, quid audacius, quid ipſa ſceleris confidentia tutius? Iam finitimos agro pellere, ciuitates proximas euertere cum templis & altaribus: captos cogere: damnis alienis, & ſuis ſceleribus adoleſcere cum Romulo regibus ceteris & poſtremis

Digitized by Google

ſtremis ducibus diſciplina communis eſt. ita quidquid Romani tenent, colunt, poſsident, audaciae praeda eſt: templa omnia de manubiis, id eſt, de ruinis vrbium, de ſpoliis deorum, de caedibus ſacerdotum. hoc inſultare & illudere eſt, victis religionibus ſeruire, captiuas eas poſt victorias adorare. Nam adorare quae manu ceperis, ſacrilegium eſt conſecrare, non numina. Toties ergo Romanis impiatum eſt, quoties triumphatum. tot de diis ſpolia, quot de gentibus & tropaea. Igitur Romani non ideo tanti quod religioſi, ſed quod impune ſacrilegi. Neque enim potuerunt in ipſis bellis deos adiutores habere, aduerſus quos arma rapuerunt, & quos poſt lauream detriumphatos colere cœperunt. Quid autem iſti dij

Digitized by Google

pro Romanis poſſunt, qui nihil pro ſuis aduerſus eorum arma valuerunt? Romanorum enim vernaculos deos nouimus. Romulus, Picus, Tiberinus, & Conſus, & Pilumnus, ac Volumnus dij. Cloacinam Tatius & inuenit & coluit: Pauorem Hoſtilius atque Pallorem. mox à neſcio quo Febris dedicata: haec alumna vrbis iſtius ſuperſtitio, morbi & malae valetudines. Sane & Acca Larentia, & Flora meretrices propudioſae, inter morbos Romanorum & deos computandae. Iſti ſcilicet aduerſus ceteros qui in gentibus colebantur Romanorum imperium protulerunt. neque enim eos aduerſum ſuos homines vel Mars Thracius, vel Iupiter Creticus, vel Iuno nunc Argiua, nunc Samia, nunc Pœna, nunc Dia-

Digitized by Google

na Taurica, vel mater Idaea, vel Æ-
gyptia illa non numina ſed portenta
iuuerunt. Niſi forte apud iſtos maior
caſtitas virginum, aut religio ſan-
ctior ſacerdotum: cum paene in plu-
ribus virginibus, & quae inconſul-
tius ſe viris miſcuiſſent, Veſta ſane
neſciente, ſit inceſtum vindicatum:
in reſiduis impunitatem fecerit, non
caſtitas tutior, ſed impudicitia feli-
cior. Vbi autem magis à ſacerdoti-
bus, quam inter aras & delubra con-
ducuntur ſtupra, tractantur lenoci-
nia, adulteria meditantur? frequen-
tius denique in aedituorum cellulis,
quam in ipſis lupanaribus flagrans
libido defungitur. Et tamen ante eos,
Deo diſpenſante, diu regna tenue-
runt Aſſyrij, Medi, Perſae, Graeci
etiam, & Ægyptij, cum Pontifices

& Arvales, & Salios, & Veſtales, & Augures non haberent, nec pullos cauea recluſos, quorum cibo vel faſtidio reſpublica ſumma regeretur. Iam enim venio ad illa auſpicia & auguria Romana, quae ſummo labore collecta teſtatus es, & pœnitenter omiſſa, & obſeruata feliciter. Clodius ſcilicet, & Flaminius, & Iunius ideo exercitus perdiderunt; quod pullorum ſolemniſſimum tripudium expectandum non putauerunt? Quid Regulus? nonne auguria ſeruauit, & captus eſt? Mancinus religionem tenuit, & ſub iugum miſſus eſt & deditus. Pullos edaces habuit & Paulus apud Cannas, tamen cum maiore reipublicae parte proſtratus eſt. Caius Caeſar, ne ante brumam in Africam nauigia tranſmitteret auguriis &

Digitized by Google

auſpiciis renitentibus, ſpreuit: eo facilius & nauigauit & vicit. Quae vero & quanta de oraculis proſequar? Poſt mortem Amphiaraus ventura reſpondit, qui proditum iri ſe ob monile ab vxore neſciuit. Tireſias caecus futura videbat, qui praeſentia non videbat. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythij reſponſa confinxit, cum iam Apollo verſus facere deſiſſet: cuius tunc cautum illud & ambiguum defecit oraculum, cum & politiores homines, & minus creduli eſſe cœperunt. Et Demoſthenes, quod ſciret reſponſa ſimulata, φιλιππίζειν Pythian querebatur. At nonnumquam tamen veritatem vel auſpicia vel oracula tetigere. Quamquam inter multa mendacia videri poſſit induſtriam caſus imitatus, ag-

Digitized by Google

grediar tamen fontem ipſum erroris & prauitatis, vnde omnis caligo iſta manauit, & altius eruere & aperire manifeſtius. Spiritus ſunt inſinceri, vagi, à cœleſti vigore terrenis labibus & cupiditatibus degrauati. iſti igitur ſpiritus, poſteaquam ſimplicitatem ſubſtantiae ſuae onuſti & immerſi vitiis perdiderunt, adſolatium calamitatis ſuae non deſinunt perditi iam perdere, & deprauati errorem prauitatis infundere, & alienati à Deo, inductis prauis religionibus à Deo ſegregare. Eos ſpiritus daemonas eſſe poëtae ſciunt, philoſophi diſſerunt, Socrates nouit, qui ad nutum & arbitrium aſſidentis ſibi daemonis vel declinabat negotia vel petebat. Magi quoque, non tantum ſciunt daemonas, ſed etiam quidquid

Digitized by Google

miraculi ludunt, per daemonas faciunt. illis aſpirantibus & infundentibus praeſtigias edunt; vel quae non ſunt, videri, vel quae ſunt, non videri. Eorum & magorum eloquio & negotio primus Hoſtanes, & verum Deum merita maieſtate proſequitur, & angelos, id eſt, miniſtros & nuntios Dei, ſed veri, eiuſque venerationi nouit aſſiſtere: vt & nutu ipſo & vultu domini territi contremiſcant. Idem etiam daemonas prodidit terrenos, vagos, humanitatis inimicos. Quid Plato? qui inuenire Deum negotium credidit, nonne & angelos ſine negotio narrat & daemonas? & in Sympoſio etiam ſuo naturam daemonum exprimere connititur? vult enim eſſe ſubſtantiam inter mortalem immortalemque, id eſt, inter

Digitized by Google

corpus & ſpiritum mediam, terreni ponderis & cœleſtis leuitatis admixtione concretam, ex qua mouet etiam in nos procupidinem amoris, & dicit informari & labi pectoribus humanis, & ſenſum mouere, & affectus fingere, & ardorem cupiditatis infundere. Iſti igitur impuri ſpiritus daemones, vt oſtenſum à magis, à philoſophis, & à Platone, ſub ſtatuis & imaginibus conſecrati deliteſcunt, & afflatu ſuo auctoritatem quaſi præſentis numinis conſequuntur, dum inſpirantur interim vatibus, dum fanis immorantur, dum nonnumquam extorum fibras animant, auium volatus gubernant, ſortes regunt, oracula efficiunt falſis pluribus inuoluta. nam & falluntur, & fallunt, vt & neſcientes ſinceram veritatem,

Digitized by Google

tatem, & quam ſciunt, in perditionem ſui non confitentes. Sic à cœlo deorſum grauant, & à Deo vero ad materiam auocant, vitã turbant, omnes inquietant, irrepentes etiam corporibus occulte, vt ſpiritus tenues: morbos fingunt, terrent mentes, mẽbra diſtorquent, vt ad cultum ſui cogant, vt nidore altarium vel hoſtiis pecudum ſaginati, remiſſis quae conſtrinxerãt, curaſſe videantur. Hi ſunt & furentes, quos in publicum videtis excurrere, vates & ipſi abſq; templo, ſic inſaniunt, ſic bacchantus, ſic rotantur; par & in illis inſtigatio daemonis, ſed argumentum diſpar furoris. De ipſis etiam illa quae paulo ante tibi dicta ſunt, vt Iupiter ludos repeteret ex ſomnio, vt cum equis Caſtores viderentur, vt cingulum

matronae nauicula ſequetetur. Haec omnia ſciunt plerique, pars veſtrum, ipſos daemonas de ſemetipſis conſiteri, quoties à nobis tormentis verborum, & orationis incendijs de corporibus exiguntur. Ipſe Saturnus, & Serapis, & Iupiter, & quidquid daemonum colitis, victi dolore, quod ſunt eloquuntur: nec vtique in turpitudinem ſui, nunnullis praeſertim veſtrum aſſiſtentibus, mentiuntur. Ipſis teſtibus eſſe eos daemonas de ſe verum confitentibus credite. adiurati enim per Deum verum & ſolum, inuiti, miſeri, corporibus inhorreſcunt; & vel exiliunt ſtatim, vel euaneſcunt gradatim, prout fides patientis adiuuat, aut gratia curantis aſpirat. Sic Chriſtianos de proximo fugitant, quos longe in cœtibus per vos

Digitized by Google

laceſſebant. Ideo inſerti mentibus imperitorum, odium noſtri ſerunt occulte per timorem.* Naturale eſt enim & odiſſe quem timeas, & quem metueris, infeſtare ſi poſſis. Sic occupant animos, & obſtruunt pectora, vt ante nos incipiant homines odiſſe, quam noſſe: ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint. Quam autem iniquum ſit, incognitis & inexploratis iudicare, quod facitis, nobis ipſis pœnitentibus credite: & nos enim idem fuimus, & eadem vobiſcum quondam adhuc caeci & hebetes ſentiebamus: quaſi Chriſtiani monſtra colerent, infantes vorarent, conuiuia inceſta miſcerent: nec intelligebamus ab his fabulas iſtas ſemper ventilari, & nunquam vel inueſtigari vel probari,

Digitized by Google

nec tanto tempore aliquem exiſtere qui proderet, non tantum facti veniam, verum etiam iudicii gratiam conſecuturum. Malum autem adeo non eſſe, vt Chriſtianus reus nec erubeſceret, nec timeret, & vnum ſolummodo, quod non ante fuerit, pœniteret. Nos tamen cum ſacrilegos aliquos & inceſtos, paricidas etiam, defendendos & tuendos ſuſcipiebamus, hos nec audiendos in totum putabamus: nonnunquam etiam miſerantes eorum, crudelius ſaeuiebamus, vt torqueremus confitentes ad negandum, videlicet ne perirent, exercentes in his peruerſam quaeſtionem, non quae verum erueret, ſed quae mendacium cogeret. Et ſi quis infirmior malo preſſus & victus Chriſtianum ſe negaſſet, fauebamus

Digitized by Google

ci, quaſi eierato nomine, iam omnia facta ſua illa negatione purgaret. Agnoſcitiſne eadem nos ſenſiſſe & egiſſe, quae ſentitis & geritis? Cum, ſi ratio, non inſtigatio daemonis iudicaret, vrgendi magis, non vt diffiterentur ſe Chriſtianos, ſed vt de inceſtis, ſtupris, de impiatis ſacris, de infantibus immolatis faterentur. His enim & huiuſmodi fabulis iidem daemones ad execrationis horrorem imperitorum aures aduerſus nos referſerunt. Nec tamen mirum. Cum hominum fama, quae ſemper inſparſis mendaciis alitur oſtenſa veritate conſumitur, ſic eſt negotium daemonum. Ab ipſis enim rumor falſus & ſeritur, & fouetur. Inde eſt quod audire te dicis caput aſini rem nobis eſſe diuinam. Quis tam ſtultus vt hoc

Digitized by Google

colat ? quis ſtultior vt hoc coli credat? niſi quod vos & totos aſinos in ſtabulis cum veſtra vel ſua Epona conſecratis, & eoſdem aſinos cum Iſide religioſe decoratis: item boum capita, & capita veruecum, & immolatis, & colitis: de capro etiam & homine mixtos deos, & leonum & canum vultus deos dedicatis. Nonne & Apim bouem cum Ægyptiis adoratis & paſcitis ? nec eorum ſacra damnatis inſtituta ſerpentibus, crocodilis, belluis ceteris, & auibus, & piſcibus; quorum aliquem deum ſi quis occiderit, etiam capite punitur. Iidem Ægyptii cum pleriſque vobiſcum non magis Iſidem, quam ceparum acrimonias metuunt. nec Serapidem magls, quam ſtrepitus per pudenda corporis expreſſos contremiſ-

Digitized by Google

cunt. Etiam ille qui de adoratis ſacerdotis virilibus aduerſum nos fabulatur, tentat in vos conferre quae ſua ſunt. Iſta enim impudicitiae eorum forſitan ſacra ſint, apud quos ſexus omnis membris omnibus proſtat, apud qaos tota impudicitia vocatur vrbanitas: qui ſcortorum licentiae inuident, qui medios viros lambunt, libidinoſo ore inguinibus inhaereſcunt; homines malae linguae etiam ſi tacerent: quos prius taedeſcit impudicitiae ſuae, quam pudeſcit. Proh nefas! id in ſe mali facinoris admittunt, quod nec aetas poteſt pati mollior, nec cogi ſeruitus durior. Haec & huiuſmodi propudia nobis non licet nec audire, etiam pluribus turpe defendere eſt. Ea enim de caſtis fingitis & pudicis, quae fieri non crede-

Digitized by Google

remus,niſi de vobis probaretis. Nam quod religioni noſtrae hominem noxium, & crucem eius adſcribitis, longe de vicinia veritatis erratis, qui putatis Deum credi, aut meruiſſe noxium, aut potuiſſe terrenum. nae ille miſerabilis, cuius in homine mortali ſpes omnis innititur: totum enim eius auxilium cum extincto homine finitur. Ægyptii ſane hominem ſibi quem colant, eligunt, illum vnum propitiant, illum de omnibus conſulunt, illi victimas caedunt, & ille qui ceteris deus, ſibi certe homo eſt, velit nolit: nec enim conſcientiam ſuam decipit, ſi fallit alienam. Etiam principibus & regibus, non vt magnis & electis viris, ſicut fas eſt, ſed vt deis turpiter adulatio falſa blanditur, cum & praeclaro viro honor verius,

Digitized by Google

rius, & optimo amor dulcius praebeatur, Sic eorum numen vocant, ad imagines ſupplicant, genium, id eſt daemonem eius, implorant; & eſt eis tutius per Iouis genium peierare, quam regis. Cruces etiam nec colimus, nec optamus. Vos plane qui ligneos deos cõſecratis, cruces ligneas, vt deorum veſtrorum partes, forſitan adoratis. Nam & ſigna ipſa, & cantabra, & vexilla caſtrorum, quid aliud quam inauratae cruces ſunt & ornatae? tropaea veſtra victricia non tantum ſimplicis crucis faciem, verum & affixi hominis imitantur. Signum ſane crucis naturaliter viſimus in naui cum velis tumentibus vehitur, cum expanſis palmulis labitur, & cum erigitur iugum, crucis ſignum eſt. & cum homo porrectis manibus

Digitized by Google

Deum pura mente veneratur. ita ſigno crucis aut ratio naturalis innititur, aut veſtra religio formatur. Illum iam velim conuenire, qui initiari nos dicit aut credit de caede infantis & ſanguine. Putas poſſe fieri, vt tam molle, tam paruulum corpus fata vulnerum capiat? vt quiſquam illum rudem ſanguinem nouelli, & vix dum hominis caedat, fundat, exhauriat? nemo hoc poteſt credere, niſi qûi poſſit audere. Vos enim video procreatos filios nunc feris & auibus exponere, nunc adſtrangulatos miſero mortis genere elidere. ſunt quae in ipſis viſceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguant, & paricidium faciant antequam pariant. Et haec vtique de deorum veſtrorum diſciplina deſcen-

Digitized by Google

dunt. Nam Saturnus filios ſuos non expoſuit, ſed vorauit. Merito ei in nonnullis Africae partibus a parentibus infantes immolabantur, blanditijs & oſculo comprimente vagitum, ne flebilis hoſtia immoletur. Tauris etiam Ponticis, & Ægyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites immolare: & Mercurio Gallos humanas vel inhumanas victimas caedere. Romani Graecum & Graecam, Gallum & Gallam ſacrificijs viuentes obruere: hodieque ab ipſis Latiaris Iuppiter homicidio colitur; & quod Saturni filio dignum eſt, mali & noxij hominis ſanguine ſaginatur. Ipſum credo docuiſſe ſanguinis fœdere coniurare Catilinam: & Bellonam ſacrum ſuum hauſtu humani cruoris imbuere: & comitialem morbum hominis ſangui-

ne, id eſt morbo grauiore, ſanare. Non diſſimiles & qui de arena feras deuorant illitas & infectas cruore, vel membris hominis & viſcere ſaginatas. Nobis homicidium nec videre fas, nec audire: tantumque ab humano ſanguine cauemus, vt nec edulium pecorum in cibis ſanguinem nouerimus. Et de inceſto conuiuio fabulam grandem aduerſum nos daemonum coitio mentita eſt, vt gloriam pudicitiae deformis infamiae auerſione macularet; vt ante exploratam veritatem homines a nobis terrore infandae opinionis auerteret. Sic de iſto & tuus Fronto, non vt affirmator teſtimonium fecit, ſed conuicium vt orator aſperſit. Haec enim potius de veſtris gentibus nata ſunt. Ius eſt apud Perſas miſceri cum ma-

Digitized by Google

tribus. Ægyptijs, & Athenis cum ſororibus legitima connubia. Memoriae, & tragœdiae veſtrae inceſtis gloriantur, quas vos libenter & legitis & auditis: ſic & deos colitis inceſtos, cum matre, cum filia, cum ſorore coniunctos. Merito igitur inceſtum penes vos ſaepe deprehenditur, ſemper admittitur. etiam neſcientes miſeri poteſtis in illicita proruere. dum Venerem promiſcue ſpargitis, dum paſſim liberos ſeritis, dum etiam domi natos alienae miſericordiae frequenter exponitis, neceſſe eſt in veſtros recurrere, in filios inerrare. Sic inceſti fabulam nectitis, etiam cum conſcientiam non habetis. At nos pudorem non facie, ſed mente praeſtamus. vnius matrimonij vinculo libenter inhaeremus. cupiditate

Digitized by Google

procreandi aut vnam ſcimus, aut nullam. conuiuia non tantum pudica colimus, ſed & ſobria. nec enim indulgemus epulis, aut conuiuium mero ducimus, ſed grauitate hilaritatem temperamus. caſto ſermone, corpore caſtiore, plerique inuiolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius quam gloriantur. Tantum denique abeſt inceſti cupido, vt nonnullis rubori ſit etiam pudica coniunctio. Nec de vltima ſtatim plebe conſiſtimus, ſi honores veſtros & purpuras recuſamus. nec factioſi ſumus, ſi omnes vnum [bonum] ſapimus eadem congregati quiete, qua ſinguli. nec in angulis garruli ſi audire nos publice aut erubeſcitis, aut timetis. Et quod in dies noſtri numerus augetur, non eſt crimen erroris,

Digitized by Google

ſed teſtimonium laudis. nam in pulcro genere viuendi & perſtat & perſeuerat ſuus, & accreſcit alienus. Sic nos denique non notaculo corporis, vt putatis, ſed innocentiae ac modeſtiae ſigno facile dignoſcimus. Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odiſſe non nouimus: ſic nos, quod inuidetis, fratres vocamus, vt vnius Dei parentis homines, vt conſortes fidei, vt ſpei coheredes. Vos enim nec inuicem agnoſcitis, & in mutua odia ſaeuitis: nec fratres vos, niſi ſane ad paricidium recognoſcitis. Putatis autem nos occultare quod colimus, ſi delubra & aras non habemus? Quod enim ſimulacrum Deo fingam, cum ſi recte exiſtimes, ſit Dei homo ipſe ſimulacrum? templum quod ei extruam, cum totus hic

Digitized by Google

mundus eius opere fabricatus eum capere non poſſit; & cum homo latius maneam, intra vnam aediculam vim tantae maieſtatis includam? Nonne melius in noſtra dedicandus eſt mente? in noſtro imo conſecrandus eſt pectore? Hoſtias & victimas Domino offeram, quas in vſum mei protulit, vt rejiciam ei ſuum munus? ingratum eſt; cum ſit litabilis hoſtia, bonus animus, & pura mens, & ſincera ſententia. Igitur qui innocentiam colit, Domino ſupplicat: qui iuſtitiam, Deo libat: qui fraudibus abſtinet, propitiat Deum: qui hominem periculo ſubripit, opimam victimam caedit. Haec noſtra ſacrificia, haec Dei ſacra ſunt. ſic apud nos religioſior eſt ille, qui iuſtior. At enim quem colimus Deum, nec oſtendimus,

Digitized by Google

dimus, nec videmus. Immo ex hoc Deum credimus, quod eum ſentire poſſumus, videre non poſſumus. In operibus enim eius, & in mundi omnibus motibus virtutem eius ſemper praeſentem aſpicimus, cum tonat, fulgurat, fulminat, cum ſerenat. Nec mireris ſi Deum non vides. vento & flatibus omnia impelluntur, vibrantur, agitantur, & ſub oculis tamen non venit ventus & flatus. In ſole adeo, qui videndi omnibus cauſa eſt, videre non poſſumus; radijs acies ſubmouetur, obtutus intuentis hebetatur: & ſi diutius inſpicias, omnis viſus extinguitur. Quid? ipſum ſolis artificem, illum luminis fontem poſſis ſuſtinere, cum te ab eius fulgoribus auertas, a fulminibus abſcondas? Deum oculis carnalibus vis videre,

Digitized by Google

cum ipſam animam tuam, qua viuificaris & loqueris, nec aſpicere poſſis, nec tenere? Sed enim Deus actum hominis ignorat; & in cœlo conſtitutus non poteſt aut omnes obire aut ſingulos noſſe. Erras ô homo, & falleris. vnde enim Deus longe eſt, cum omnia cœleſtia, terrenaque, & quae extra iſtam orbis prouinciam ſunt, Deo cognita, plena ſint? vbique non tantum nobis proximus, ſed infuſus eſt. In ſole adeo rurſus intende, cœlo affixus, ſed terris omnibus ſparſus eſt: pariter praeſens vbique intereſt, & miſcetur omnibus: nuſquam enim claritudo violatur. quanto magis Deus auctor omnium, ac ſpeculator omnium, a quo nullum poteſt eſſe ſecretum, tenebris intereſt, intereſt cogitationibus noſtris, quaſi alteris te-

Digitized by Google

nebris? non tantum ſub illo agimus, ſed & cum illo, vt prope dixerim, viuimus. Nec nobis de noſtra frequentia blandiamur: multi nobis videmur, ſed Deo admodum pauci ſumus. Nos gentes nationeſque diſtinguimus: Deo vna domus eſt mundus hic totus. Reges tantum regni ſui per officia miniſtrorum vniuerſa nouere: Deo indicijs opus non eſt. Non ſolum in oculis eius, ſed & in ſinu viuimus. Sed Iudaeis nihil profuit quod vnum & ipſi Deum aris atque templis maxima ſuperſtitione coluerunt. Ignorantia laberis, ſi priorum aut oblitus aut inſcius, poſteriorum recordaris. Nam & ipſi, Deum noſtrum idem enim omnium Deus eſt, quandiu caſte, innoxie, religioſeque coluerunt, quandiu praeceptis

Digitized by Google

ſalubribus obtemperauerunt, de paucis innumeri facti, de egentibus diuites, de ſeruientibus reges; modici multos, inermi armatos dum fugiunt inſequentes, Dei iuſſu, & elementis adnitentib. obruerunt. Scripta eorum relege, vel ſi Romanis magis gaudes, vt tranſeamus veteres, Flauij Ioſephi, vel Antonij Iuliani, de Iudaeis require; iam ſcies nequitia ſua hanc eos meruiſſe fortunam: nec quidquam accidiſſe, quod non ſit his, ſi in contumacia perſeuerarent, ante praedictum. Ita prius eos deſeruiſſe comprehendes, quam eſſe deſertos: nec vt impie loqueris cum Deo ſuo captos, ſed a Deo, vt diſciplinae trãsfugas, deditos. Ceterum de incendio mundi, aut improuiſum ignem credere, aut difficile non cadere, vulga-

Digitized by Google

ris erroris eſt. Quis enim ſapientium dubitat, quis ignorat, omnia quæ orta ſunt occidere, quae facta ſunt interire? Caelum quoque cum omnibus, quæ caelo cōtinentur, ita vt cœpiſſe, deſinere? Fontium dulces aquas maria nutrire in vim ignis arbiturū Stoicis conſtans opinio eſt: quod conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat; & Epicureis de elementorum conflagratione & mundi ruina eadem ipſa ſententia eſt Loquitur Plato. partes orbis nunc inundare dicit, nunc alternis vicibus ardeſcere & cum ipſum mundum perpetuum & inſolubilem diceret eſſe fabricatum, addit tamen, ipſi artifici Deo ſoli & ſolubilem, & eſſe mortalem. Ita nihil mirum eſt, ſi iſta moles ab eo, quo exſtructa eſt, deſtruatur.

Digitized by Google

Animaduertis philoſophos eadem diſputare quae dicimus, non quod nos ſimus eorum veſtigia ſubſecuti, ſed quod illi de diuinis praedicationibus prophetarum vmbram interpolatae veritatis imitati ſint. Sic etiam conditionem renaſcendi ſapientium clariores, Pythagoras primus, & praecipuus Plato corrupta & dimidiata fide tradiderunt. nam corporibus diſſolutis ſolas animas volunt & perpetuó manere, & in alia noua corpora ſaepius commeare. Addunt iſtis & illa ad retorquendam veritatem, in pecudes, aues, belluas, hominum animas redire. Non philoſophi ſane ſtudio, ſed mimico vitio digna iſta ſententia eſt. Sed ad propoſitum ſatis eſt, etiam in hoc ſapientes veſtros in aliquem modum nobiſ-

Digitized by Google

cum conſonare. Ceterum quis tam ſtultus aut brutus eſt, vt audeat repugnare hominem à Deo vt primum potuiſſe fingi, ita poſſe denuo reformari? nihil eſſe poſt obitum, & ante ortum nihil fuiſſe: ſicut de nihilo naſci licuit, ita de nihilo licere reparari? Porro difficilius eſt id quod non ſit incipere, quam id quod fuerit iterare. Tu perire & Deo credis, ſi quid oculis noſtris hebetibus ſubtrahitur? Corpus omne, ſiue areſcit in puluerem, ſiue in humorem ſoluitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenuatur, ſubducitur nobis; ſed Deo elementorum cuſtodia reſeruatur. Nec, vt creditis, vllum damnum ſepulturae timemus, ſed veterem & meliorem conſuetudinem humandi frequentamus. Vide

adeo quam in ſolatium noſtri reſurrectionem futuram omnis natura meditetur. ſol demergit, & naſcitur; aſtra labuntur, & redeunt; flores occidunt, & reuiuiſcunt; poſt ſenium arbuſta frondeſcunt; ſemina non niſi corrupta reuireſcunt. ita corpus in ſaeculo, vt arbores in hiberno occultant virorem ariditate mentita. Quid feſtinas vt cruda adhuc hieme reuiuiſcat & redeat? expectandum nobis etiam corporis ver eſt. Nec ignoro pleroſque conſcientia meritorum nihil ſe eſſe poſt mortem magis optare, quam credere. malunt enim extingui penitus, quam ad ſupplicia reparari. Quorum error augetur, & in ſaeculo libertate remiſſa, & Dei patientia maxima, cuius quanto iudicium tardum, tanto

magis

Digitized by Google

magis iuſtum eſt. Et tamen admonentur homines doctiſſimorum libris, & carminibus poëtarum, illius ignei fluminis, & de Stygia palude ſaepius ambientis ardoris, quae cruciatibus aeternis praeparata, & daemonum indiciis, & de oraculis prophetarum cognita tradiderunt. Et ideo apud eos etiam ipſe rex Iupiter per torrentes ripas, & atram voraginem iurat religioſe. deſtinatam enim ſibi cum ſuis cultoribus pœnam præſcius perhorreſcit. Nec tormentis aut modus vllus, aut terminus. Illic; ſapiens ignis membra vrit & reficit. carpit & nutrit: ſicut ignes fulminum corpora tangunt, nec abſumunt: ſicut ignes Aetnae, & Veſuuij, & ardentium vbique terrarum flagrant, nec erogantur: ita pœnale

illud incendium non damnis ardentium paſcitur, ſed inexeſa corporum laceratione nutritur. Eos autem merito torqueri, qui Deum neſciunt, vt impios, vt iniuſtos, niſi profanus nemo deliberat: cum parentem omnium, & omnium dominum non minoris ſceleris ſit ignorare, quam laedere. Et quamquam imperitia Dei ſufficiat ad pœnam, ita vt notitia proſit ad veniam; tamen ſi vobiſcum Chriſtiani comparemur, quamuis in nonnullis diſciplina noſtra minor eſt, multo tamen vobis meliores deprehendemur. Vos enim adulteria prohibetis, & facitis; nos vxoribus noſtris ſolummodo viri naſcimur. vos ſcelera admiſſa punitis; apud nos & cogitare peccare eſt: vos conſcios timetis; nos etiam conſcientiam ſo-

Digitized by Google

lam, ſine qua eſſe non poſſumus. denique de veſtro numero carcer exaeſtuat: Chriſtianus ibi nullus, niſi aut reus ſuae religionis, aut profugus. Nec de fato quiſquam aut ſolatium capiet, aut excuſet. euentum ſit ſortis, fortunae, mens tamen libera eſt: & ideo actus hominis, non dignitas iudicatur. Quid enim aliud eſt fatum, quam quod de vnoquoque noſtrum Deus fatus eſt; qui cum poſſit praeſcire materiam, pro meritis & qualitatibus ſingulorum etiam fata determinat. Ita in nobis non genitura plectitur, ſed ingenij natura punitur. Ac de fato ſatis, vel ſi pauca pro tempore, diſputari alias & vberius & plenius. Ceterum, quod plerique pauperes dicimur, non eſt infamia noſtra, ſed gloria. animus enim, vt

luxu ſoluitur, ita frugalitate firmatur. & tamen quis poteſt pauper eſſe, qui non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo diues eſt? magis pauper ille eſt, qui cum multa habeat, plura deſiderat. Dicam tandem quemadmodum ſentio: nemo tam pauper poteſt eſſe, quam natus eſt. Aues ſine patrimonio viuunt, & in diem paſcua paſcuntur: & haec nobis tamen nata ſunt: quae omnia ſi non concupiſcimus, poſſidemus. Igitur vt qui viam terit, eo felicior, quo leuior incedit: ita beatior in hoc itinere viuendi qui paupertate ſe ſubleuat, non ſub diuitiarum onere ſuſpirat. Et tamen facultates, ſi vtiles putaremus, à Deo poſceremus. vtique indulgere poſſet aliquantum, cuius eſt totum. ſed nos contemnere malumus opes, quam

Digitized by Google

continere. innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus: malumus nos bonos eſſe, quam prodigos. & quod corporis humana vitia ſentimus & patimur, non eſt pœna, militia eſt. fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas ſaepius diſciplina virtutis eſt: vires denique & mentis & corporis ſine laboris exercitatione torpeſcunt. omnes adeo veſtri viri fortes, quos in exemplum praedicatis, aerumnis ſuis inclyti floruerunt. Itaque & nobis Deus nec non poteſt ſubuenire, nec deſpicit; cum ſit & omnium rector, & amator ſuorum: ſed in aduerſis vnumquemque explorat & examinat, ingenium ſingulorum periculis penſitat, vſque ad extremam mortem voluntatem hominis ſciſci-

Digitized by Google

tatur, nihil ſibi poſſe perire ſecurus. Itaque vt aurum ignibus, ſic nos diſcriminibus arguimur. Quam pulcrum ſpectaculum Deo, cum Chriſtianus cum dolore congreditur, cum aduerſum minas & ſupplicia & tormenta componitur; cum ſtrepitum mortis & horrorem carnificis irridens inculcat, cum libertatem ſuam aduerſus reges & principes erigit; ſoli Deo, cuius eſt, cedit; cum triumphator & victor, ipſi qui aduerſum ſe ſententiam dixit, inſultat. vicit enim, qui quod contendit, obtinuit. Quis non miles ſub oculis imperatoris audacius periculum prouocet? nemo enim praemium percipit ante experimentum: & imperator tamen, quod non habet, non dat. non poteſt propagare vitam,

Digitized by Google

poteſt honeſtare militiam. Atenim Dei miles nec in dolore deſeritur, nec morte finitur. Sic Chriſtianus miſer videri poteſt, non poteſt inueniri. Vos ipſi calamitoſos viros fertis ad cœlum, Mucium Scaeuolam, qui cum erraſſet in regem, periſſet in hoſtibus niſi dexteram perdidiſſet. Et quot ex noſtris non dexteram ſolum, ſed totum corpus vri, cremari, ſine vllis eiulatibus pertulerunt, cum dimitti praeſertim haberent in ſua poteſtate? Viros cum Mucio, vel cum Aquilio aut Regulo comparo. Pueri & mulierculae noſtrae cruces & tormenta, feras, & omnes ſuppliciorum terriculas inſpirata patientia doloris illudunt. Nec intelligitis ô miſeri, neminem eſſe qui aut ſine ratione velit pœnam ſubire, aut tormenta ſine

Digitized by Google

Deo poſſit ſuſtinere. Niſi forte vos decipit, quòd Deum neſcientes diuitiis affluant, honoribus floreant, polleant poteſtatibus. Miſeri! in hoc altius tolluntur, vt decidant altius. Hi enim vt victimae ad ſupplicium ſaginantur, vt hoſtiae ad pœnam coronantur. In hoc adeo quidam imperiis ac dominationibus eriguntur, vt ingenium eorum perditae mentes licentia poteſtatis libere nundinentur. Abſque enim notitia Dei, quae poteſt eſſe ſolida felicitas? cum mors ſit. ſomnio ſimilis. antequam teneatur, elabitur. Rex es: ſed tam times, quam timeris: & quamlibet ſis multo comitatu ſtipatus, ad periculum tamen ſolus es. Diues es: ſed fortunae male creditur, & magno viatico breue vitae iter non inſtruitur, ſed oneratur.

Digitized by Google

oneratur. Faſcibus & purpuris gloriaris: vanus error hominis & inanis cultus dignitatis, fulgere purpura, mente ſordeſcere. Nobilitate generoſus es: parentes tuos laudas. omnes tamen pari ſorte naſcimur, ſola virtute diſtinguimur. Nos igitur qui moribus & pudore cenſemur, merito malis voluptatibus & pompis veſtris & ſpectaculis abſtinemus, quorum & de ſacris originem nouimus, & noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulibus quis non horreat populi in ſe rixantis inſaniam? in gladiatoriis, homicidij diſciplinam? & in ſcenicis etiam non minor furor & turpitudo prolixior. nunc enim mimus vel exponit adulteria, vel monſtrat. nunc eneruis hiſtrio amorem dum fingit, infligit.

idem deos veſtros, induendo ſtupra, ſuſpiria, odia, dedecorat. idem ſimulatis doloribus lacrymas veſtras vanis geſtibus & nutibus prouocat. ſic homicidium in vero flagitatis, in mendacio fletis. Quod vero ſacrificiorum reliquias, & pocula delibata contemnimus: non confeſſio timoris eſt, ſed verae libertatis aſſertio. Nam etſi omne quod naſcitur, vt inuiolabile Dei munus nullo opere corrumpitur; abſtinemus tamen, ne quis exiſtimet aut daemoniis, quibus libatum eſt, cedere, aut noſtrae religionis pudere. Quis autem ille qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cum capiamus & roſam veris & lilium & quidquid aliud in floribus blandi coloris & odoris eſt? his enim & ſparſis vtimur mollibus ac ſolutis,

Digitized by Google

& ſertis colla complectimur. Sane quod caput non coronamus, ignoſcite. auram boni floris naribus ducere, non occipitio capillis ve ſolemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi aut non ſentienti facem, aut non ſentienti coronam: cum & beatus non egeat, & miſer non gaudeat floribus. At enim nos exequias adornamus eadem tranquillitate qua viuimus, nec adnectimus areſcentem coronam, ſed à Deo aeternis floribus viuidam ſuſtinemus, quieti, modeſti, Dei noſtri liberalitate ſecuri, ſpem futurae felicitatis fide praeſentis eius maieſtatis animamur. Sic & beati reſurgimus, & futuri contemplatione iam viuimus. Proinde Socrates ſcurra

Digitized by Google

Atticus viderit, nihil ſe ſcire confeſſus, teſtimonio licet fallaciſſimi daemonis glorioſus: Arceſilas quoque, & Carneades, & Pyrrho, & omnis Academicorum multitudo deliberet: Simonides etiam in perpetuum comperendinet. philoſophorum ſupercilia contemnimus, quos corruptores & adulteros nouimus & tyrannos, & ſemper aduerſus ſua vitia facundos. Nos non habitu ſapientiam, ſed mente praeferimus: non eloquimur magna, ſed viuimus: gloriamur nos conſecutos, quod illi ſumma intentione quaeſiuerunt, nec inuenire potuerunt. Quid ingrati ſumus? quid nobis inuidemus, ſi veritas diuinitatis noſtri temporis aetate maturuit? Fruamur bono noſtro, & recti ſententiam temperemus: cohi-

Digitized by Google

beatur ſuperſtitio, impietas expietur, vera religio reſeruetur. Cum Octauius peroraſſet, aliquamdiu nos ad ſilentium ſtupefacti, intentos vultus tenebamus: & quod ad me eſt, magnitudine admirationis euanui, quod ea quae facilius eſt ſentire quam dicere, & argumentis, & exemplis, & lectionum auctoritatibus adornaſſet, & quod maleuolos iiſdem illis quibus armantur, philoſophorum telis retudiſſet: oſtendiſſet etiam veritatem non tantummodo facilem; ſed & fauorabilem. Dum iſtaec igitur apud me tacitus euoluo, Caecilius erupit: Ego Octauio meo plurimum quantum, ſed & mihi, gratulor, nec expecto ſententiam: Vicimus, & ita, vt improbe, vſurpo victoriam: nam vt ille mei victor eſt,

Digitized by Google

ita ego triumphator erroris. Itaque quod pertineat ad ſummam quaeſtionis, & de prouidentia fateor, & Deo cedo, & de ſectae iam noſtrae ſinceritate conſentio. Etiam nunc tamen aliqua conſubſidunt non obſtrepentia veritati, ſed perfectae inſtitutioni neceſſaria, de quibus craſtino (quod iam ſol occaſui decliuis eſt) vt de toto congruentius, promptius requiremus. At ego, inquam, prolixius, omniũ noſtrum vice gaudeo, quod etiam mihi Octauius vicerit, cum maxima iudicandi mihi inuidia detracta ſit. Nec tamen poſſum meritum eius verborum laudibus repenſare: teſtimonium & hominis & vnius infirmum eſt. habet Dei munus eximium, a quo & inſpiratus orauit, & obtinuit adiutus.

Digitized by Google

Poſt haec laeti, hilareſque diſceſſimus: Caecilius quod crediderit: Octauius gaudere quod vicerit: ego & quod hic crediderit, & hic vicerit.

CAECILII CYPRIANI.

Quod idola dij non ſint.
Quod Deus vnus ſit.
Quod per Chriſtum ſalus credentibus data ſit.

DEos non eſſe, quos colit vulgus, hinc notum eſt. Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud ſuos poſtmodum etiam in morte cœperunt. Inde illis inſtituta templa; inde ad defunctorum vultus

per imaginem detinendos expreſſa ſimulacra: Nam & immolabant hoſtias, & dies feſtos dando honore celebrabant. inde poſteris facta ſunt ſacra, quae primis fuerant aſſumpta ſolatia. Et videamus an ſit & haec apud ſingulos veritas. Melicertes & Leucothea praecipitantur in mari, & fiunt poſtmodum maris numina. Caſtores alternis moriuntur, vt viuant. Æſculapius vt in Deum reſurgat, fulminatur. Hercules vt hominem exuat, Oetaeis ignibus concrematur. Apollo Admeto pecus pauit. Laomedonti muros Neptunus inſtituit, nec mercedem operis infelix ſtructor accepit. Antrum Iouis in Creta viſitur, & ſepulcrum eius oſtenditur, & ab eo Saturnum fugatum eſſe manifeſtum eſt, inde Latium

Digitized by Google

tium de latebra eius nomen accepit: Hic litteras imprimere, & ſignare nummos in Italia primus inſtituit, vnde aerarium Saturni vocatur; & ruſticitatis hic cultor fuit, inde falcem ferens pingitur. Hunc fugatum hoſpitio Ianus exceperat, de cuius nomine Ianiculum dictum eſt; & menſis Ianuarius inſtitutus eſt. Ipſe bifrons exprimitur, quod in medio conſtitutus annum incipientem pariter & recedentem ſpectare videatur. Mauri verò manifeſtè reges ſuos colunt, nec vllo velamento hoc nomen obtexunt. Inde per gentes & prouincias ſingulas varia deorum religio mutatur, dum non vnus ab omnibus Deus colitur, ſed propria cuique maiorum ſuorum cultura ſeruatur. Hoc ita eſſe Alexander Magnus

Digitized by Google

inſigni volumine ad matrem ſuam ſcribit, metu ſuae poteſtatis proditum ſibi de diis hominibus à ſacerdote ſecretum; quod maiorum & regum memoria ſeruata ſit; inde colendi & ſacrificandi ritus inoleuerit. Si autem aliquando dij nati ſunt, cur non hodiéque naſcuntur? niſi fortè Iuppiter ſenuit, aut partus in Iunone defecit. Cur verò deos putas pro Romanis poſſe, quos ſaepius videas nihil pro ſuis aduerſus eorum arma valuiſſe? [Romanorum enim vernaculos Deos nouimus: eſt Romulus peierante Proculo Deus factus, & Picus, & Tiberinus, & Pilumnus, & Conſus; quem Deum fraudis, velut conſiliorum Deum, coli Romulus voluit; poſtquam in raptum Sabinarum perfidia prouenit. Deam quo-

Digitized by Google

que Cloacinam Tatius & inuenit & coluit. Pauorem Hoſtilius atque Pallorem. mox à neſcio quo Febris dedicata, & Acca, & Flora meretrices. In tantum verò deorum vocabula apud Romanos finguntur, vt ſit apud illos & Viduus Deus qui anima corpus viduet, qui quaſi feralis & funebris intra muros non habetur, ſed foris collocatur; & nihilominus, quia extoris factus, damnatur potius Romana religione quam colitur. Eſt & Scanſus ab aſcenſibus, & Forculus à foribus, & à liminibus Limentinus; & Cardea à Cardinibus, & ab orbitatibus Suborbana. Hi dij Romani] Ceterum Mars Thracius; & Iupiter Creticus, & Iuno vel Argiua, vel Samia, vel Pœna; & Diana Taurica, & Deum mater Idaea, & Ægy-

Digitized by Google

ptia portenta, non numina, quae vtique ſi quid poteſtatis habuiſſent, ſua ac ſuorum regna ſeruaſſent. Planè ſunt apud Romanos & victi Penates, quos Æneas profugus aduexit. Eſt & Venus multo hic turpiùs Calua, quàm apud Homerum vulnerata. Regna autem non merito accidunt, ſed ſorte variantur. Ceterum, imperium ante tenuerunt & Aſſyrij, & Medi, & Perſae; & Graecos & Ægyptios regnaſſe cognouimus. Ita vicibus poteſtatum, Romanis quoque, vt & ceteris imperandi tempus obuenit. Ceterùm ſi ad originem redeas, erubeſcas. Populus de ſceleratis & nocentibus congregatur, & aſylo conſtituto facit numerum impunitas criminum; nunc vt Rex ipſe principatum habeat ad cri-

Digitized by Google

mina, ſit Romulus paricida. Atque vt matrimonium faciant, rem concordiae per diſcordias auſpicantur, rapiunt, ferociunt, fallunt. Ad copiam ciuitatis augendam, nuptiae ſunt illis rupta hoſpitij fœdera, & cum ſoceris bella crudelia. Eſt & gradus ſummus in Romanis honoribus Conſulatus: ſic Conſulatum cœpiſſe videmus vt regnum. Filios interficit Brutus, vt creſcat de ſuffragio ſceleris commendatio dignitatis. Non ergo de religionibus ſanctis, nec de auſpiciis, aut auguriis Romana regna creuerunt, ſed acceptum tempus certo fine cuſtodiunt. Ceterum & Regulus auſpicia ſeruauit, & captus eſt: & Mancinus religionem tenuit, & ſub iugum miſſus eſt. Et pullos edaces Paulus habuit, & apud Cannas

Digitized by Google

tamen caeſus eſt. C. Caeſar ne ante brumam in Africam nauigia tranſmitteret, auguriis & auſpiciis retinentibus; ſpreuit, & eo faciliùs nauigauit & vicit. Horum autem omnium ratio eſt illa, quae fallit & decipit, & praeſtigiis caecantibus veritatem, ſtultum & prodigum vulgus inducit. Spiritus ſunt inſinceri & vagi, qui poſteaquàm terrenis vitiis immerſi ſunt, & à vigore cœleſti, terreno contagio receſſerunt, non deſinunt perditi perdere, & deprauati errorem prauitatis infundere. Hos & poëtae daemonas norunt; & Socrates inſtrui ſe & regi ad arbitrium daemonis praedicabat; & Magis inde eſt ad pernicioſa vel ludicra potentatus; quorum tamen praecipuus Hoſtanes & formam veri Dei

Digitized by Google

negat conſpici poſſe, & Angelos veros ſedi eius dicit aſſiſtere. In quo & Plato pari ratione conſentit, & vnum Deum ſeruans, ceteros angelos, vel daemonas dicit. Hermes quoque Triſmegiſtus vnum Deum loquitur, eúmque incomprehenſibilem atque inaeſtimabilem confitetur. Hi ergo ſpiritus ſub ſtatuis atque maginibus conſecratis deliteſcunt. hi afflatu ſuo vatum pectora inſpirant, extorum fibras animant, auium volatus gubernant, ſortes regunt, oracula efficiunt, falſa veris ſemper inuolvunt. nam & falluntur & fallunt ? vitam turbant, ſomnos inquietant, irrepentes etiam in corporibus occultè mentem terrent, membra diſtorquent, valetudinem frangunt, morbos laceſſunt; vt ad cultum ſui co-

gant, vt nidore altarium & rogis pecorum ſaginati, remiſſis quae conſtrinxerant, curaſſe videantur. Haec eſt de illis medela, cum illorum ceſſat iniuria. nec aliud illis ſtudium eſt, quàm à Deo homines auocare, & ad ſuperſtitionem ſui ab intellectu verae religionis auertere; cùm ſint ipſi pœnales, quaerere ſibi ad pœnam comites quos ad crimen ſuum fecerint errore participes. Hi tamen adiurari per Deum verum à nobis, ſtatim cedunt & fatentur, & de obſeſſis corporibus exire coguntur. Videas illos noſtra voce & operatione maieſtatis occultae flagris caedi, igne torreri, incremento pœnae propagantis, extendi, eiulare, gemere, deprecari: vnde veniant, & quando diſcedant, ipſis etiam qui ſe colunt audientibus

Digitized by Google

audientibus confiteri ; vel exiliunt ſtatim vel euaneſcunt gradatim, pro-vt fides patientis adiuuat, aut gratia curantis aſpirat. Hinc vulgus in odium noſtri nominis cogunt, vt nos odiſſe incipiant homines antequam noſſe ; ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint. Vnus igitur omnium Dominus vnus eſt Deus. neque enim illa ſublimitas poteſt habere conſortem, cum ſola omnem teneat poteſtatem. Ad diuinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. Quando vnquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore deſiit? Sic Thebanorum fratrum germanitas rupta, & permanens rogis diſſidentibus etiam in morte diſcordia. & Romanos geminos vnum non capit regnum, quos

vnum vteri cepit hoſpitium. Pompeius & Caeſar affines fuerunt, nec tamen neceſſitudinis fœdus in aemula poteſtate tenuerunt. Nec tu de homine mireris, cùm in hoc omnis natura conſentiat. Rex vnus eſt apibus, & dux vnus in gregibus, & in armentis rector vnus. multo magis mundi vnus eſt rector, qui vniuerſa, quaecunque ſunt, verbo iubet, ratione diſpenſat, virtute conſummat. Hic nec videri poteſt, viſu clarior eſt: nec comprehendi, tactu purior eſt: nec aeſtimari, ſenſu maior eſt: & ideo ſic eum digne aeſtimamus, dum inaeſtimabilem dicimus. Quod verò templum habere poſſit Deus, cuius templum totus eſt mondus? & cùm homo latiùs maneat, intra vnam aediculam vim tantae maieſtatis in-

Digitized by Google

cludam? In noſtra dedicandus eſt mente, in noſtro conſecrandus eſt pectore. Nec nomen Dei quaeras: Deus nomen eſt illi: illic vocabulis opus eſt, vbi propriis appellationum inſignibus multitudo dirimenda eſt. Deo qui ſolus eſt, Deus vocabulum totum eſt. Ergo vnus eſt, & vbique ipſe diffuſus eſt. Nam & vulgus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens & anima ſui auctoris & principis admonetur. Dici frequenter audimus, ô Deus; & Deus videt; & Deo commendo; & Deus mihi reddet; & quod vult Deus; & ſi Deus dederit. Atque haec eſt ſumma delicti, nolle agnoſcere quem ignorare non poſſis. Quid verò Chriſtus ſit, & quo modo per ipſum nobis ſalus venerit, ſic eſt ordo, ſic ratio. Iudaeis

Digitized by Google

primum erat apud Deum gratia: ſic olim iuſti erant, ſic maiores eorum religionis obediebant. Inde illis & regni ſublimitas floruit, & generis magnitudo prouenit. ſed illi negligentes diſciplinarum poſtmodum facti, & fiducia patrum inflati; dum diuina praecepta contemnunt, datam ſibi gratiam perdiderunt. Quam verò fuerit illis profana vita, quae contracta ſit violatæ religionis offenſa, ipſi quoque teſtantur, qui etſi voce tacent, exitu confitentur. diſperſi & palabundi vagantur, ſoli & cœli ſui profugi, per hoſpitia aliena iactantur. Necnon Deus ante praedixerat fore, vt vergente ſaeculo, & mundi fine iam proximo, ex omni gente, & populo, & loco cultores ſibi allegeret Deus multo fideliores

Digitized by Google

qui indulgentiam de diuinis muneribus haurirent, quam acceptam Iudaei contemptis religionibus perdidiſſent. Huius igitur gratiae diſciplinaeque arbiter & magiſter ſermo & filius Dei mittitur, qui per prophetas omnes retro illuminator & deductor humani generis praedicabatur. Hic eſt virtus Dei, hic ratio, hic ſapientia eius & gloria. hic in virginem delabitur; carnem Spiritus ſanctus induitur; Deus cum homine miſcetur. hic Deus noſter, hic Chriſtus eſt, qui mediator duorum, hominem induit, quem perducat ad Patrem. quod homo eſt, eſſe Chriſtus voluit, vt & homo poſſit eſſe quod Chriſtus eſt. Sciebant & Iudæi Chriſtum eſſe venturum: nam hoc illis ſemper Prophetis admonenti-

bus adnunciabatur: ſed ſignificato duplici eius aduentu, vno, qui exercitio & exemplo hominis fungeretur, altero, qui Deum fateretur, non intelligendo primum aduentum, qui in paſſione praeceſſit occultus; vnum tantum credunt, qui erit in poteſtate manifeſtus. Quod autem hoc Iudaeorum populus intelligere non potuit, delictorum meritum fuit: ſic erant ſapientiae & intelligentiae cæcitate multati, vt qui vita indigni eſſent, haberent vitam ante oculos, nec viderent. Itaque cum Chriſtus Ieſus, ſecundum à prophetis ante praedicta, verbo & vocis imperio daemonia de hominibus excuteret, paralyticos reſtringeret, leproſos purgaret, illuminaret caecos, claudis greſſum daret, mortuos rurſus

Digitized by Google

animaret, cogeret ſibi elementa famulari, ſeruire ventos, maria obedire, inferos cedere; Iudaei qui illum crediderant hominem tantum, de humilitate carnis & corporis; exiſtimabant magum, de licentia poteſtatis. Hunc magiſtri eorum atque primores, hoc eſt, quos & doctrina ille & ſapientia reuincebat, accenſi ira & indignatione prouocati, poſtremo detentum, Pontio Pilato, qui tunc ex patre Romana Syriam procurabat, tradiderunt, crucem eius & mortem ſuffragiis violentis ac pertinacibus flagitantes. Hoc facturos & ipſe praedixerat, & prophetarum omnium teſtimonium ſic ante praeceſſerat, oportere illum pati, non vt ſentiret tantùm mortem, ſed vt vinceret: & cum paſſus eſſet, ad ſuperos denuo regredi, vt vim diuinae ma-

Digitized by Google

ieſtatis oſtenderet. Fidem itaque rerum curſus impleuit: nam & crucifixus, praeuento carnificis officio, ſpiritum ſponte dimiſit, & die tertio rurſus à mortuis ſponte ſurrexit. Apparuit diſcipulis ſuis vt fuerat, agnoſcendum ſe videntibus praebuit, ſimul iunctus & ſubſtantiae corporalis firmitate conſpicuus ad dies quadraginta remoratus eſt, vt de eo ad praecepta vitalia inſtrui poſſent, & diſcerent quae docerent. Tunc in cœlum circumfuſa nube ſublatus eſt, vt hominem quem dilexit, quem induit, quem à morte protexit, ad patrem victor imponeret; iam venturus è cœlo ad pœnam diaboli, & ad cenſuram generis humani, vltoris vigore, & iudicis poteſtate. Per orbem verò diſcipuli non magiſtro ſed Deo monente diffuſi praecepta in ſalutem

lutem dare, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducere, caecos & ignaros ad agnitionem veritatis oculare. Ac ne eſſet probatio minus ſolida, & de Chriſto delicata confeſſio, per tormenta, per cruces, per multa poenarum genera tentantur. Dolor qui veritatis teſtis eſt admouetur; vt Chriſtus Dei filius, qui hominibus ad vitam datus creditur, non tantùm praeconio vocis, ſed & paſſionis teſtimonio probaretur. Hunc igitur comitamur, hunc ſequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, ſalutis auctorem, cœlum pariter & Patrem quaerentibus, & credentibus pollicentem. Quod eſt Chriſtus erimus Chriſtiani, ſi Chriſtum fuerimus imitati.

Digitized by Google

AVCTORES
A MINVCIO CITATI.

Alexander M.	58.
Antisthenes	52.
Antonivs Ivlianvs	100.
Anaximenes	51.
Anaxagoras	51.
Arcesilas	32. 116.
Aristoteles	52.
Aristo Chivs	54.
Carneades	32. 116.
Cassivs	64.
Chrysippvs	53.
Cleanthes	53.
Democritvs	52.
Demosthenes	77.
Diagoras Melivs	19.
Diodorvs	64.
Diogenes Apolloniates	51.
Diogenes Babylonivs	54.

Digitized by Google

ENNIVS 77.
EPICVRVS 52.
EVEMERVS 58.
FRONTO CIRTENSIS 23. 92.
HERACLIDES PONTICVS 52.
HESIODVS 54.
HOMERVS 54.
HOSTANES 79.
IOSEPHVS 100.
MEMORIÆ 16. 93.
NEPOS 64.
ORPHEVS 54.
PERSEVS 58.
PLATO 54.62.79.101.102.
PRODICVS CHIVS 58.
PYTHAGORAS 51. 102.
PYRRHO 116.
SIMONIDES MELICVS 33. 116.
SOCRATES 32. 78. 115.
SPEVSIPPVS 52.
STOICI 7.
STRATON 52.

Digitized by Google

TERENTIVS 58.
THALES MILESIVS 51.
THALLVS 64.
THEODORVS CYRENÆVS 19.
THEOPHRASTVS 53.
VIRGILIVS 49.
XENOPHANES 52.
XENOPHON 54.
ZENO CITTIENSIS 53. 54.
Digitized by Google

NIC. RIGALTII AD M. MINVCIVM FELICEM OBSERVATIONES.

Ad Pag. I.

M. Minvcii Felicis] De Marco Minucio Felice quid in veterum ſcriptis reperiatur, praeter illa quae ſunt huic editioni praefixa Lactantii, Hieronymi, & Eucherii teſtimonia, non habemus quicquam. Ipſe circa judiciarias curas occupatum ſeſe innuit, hujuſce diſceptationis exordio. Quo tempore vixerit, Auctores non tradunt. niſi quod Hieronymus in illo ſuo Scriptorum Eccleſiae Catalogo, vbi or-

Digitized by Google

dinem fere temporum ſervat, Minucium anteponit Cypriano, & juxta Tertullianum atque alios cenſet qui Severi Imp. aevo proximi fuiſſe dicuntur. Idem vero in Apologia ad Pammachium, vbi minime neceſſaria temporis erat cura, citatis auctoribus iiſdem, Minucium noſtrum Tertulliano quidem, verum & Cypriano, ſubjungit. credo ne Minuciani nominis interpoſitione magiſtrum à diſcipulo divelleret. certe Minucio Victorinum & Firmianum & Hilarium ſubdit. At Eucherius Epiſcopus Lugdunenſis, in quadam ad Valerianum epiſtola, Felici noſtro medium inter Firmianum & Cyprianum adſignat locum. vt jam propior vero ſententia ſit, non habitam fuiſſe in iſtis rationem aetatis cu-

Digitized by Google

juſque exactiſſimam. Certior igitur ea fuerit conjectura, quae de ipſius Tertulliani ac Cypriani adverſus Idolorum cultores ſcriptis ducetur. Etenim ſi Tertullianicis comparentur Minuciana, ſtatim apparebit, Minucium ab Tertulliano & argumenta & differendi ordinem, atque ipſa plerumque verba ſumpſiſſe: Cyprianum vero, in illo praeſertim opere, quo vanitatem idolorum arguit, Minucianis & ſententiis & verbis vſum eſſe tanquam ſuis. vt gloriari tamen debeat Minucius; ea ſibi in mentem veniſſe quae Cyprianus vſurpando ſanxerit. Hoc amplius. ne quidem ſemel à Cypriano Minucium eſſe nominatum, neque à Minucio Septimium. rationibus vtrimque, vt par eſt credere, haud improbandis. De-

Digitized by Google

nique Vouerio libens adſentior exiſtimanti, antiquiorem Cypriano fuiſſe Minucium, vel ſaltem edidiſſe hunc Dialogum priuſquam Cyprianus de idololatria ſcriberet. At Minucium ſane manifeſta imitatione aliorum verba ſuis immiſcuiſſe, nec tamen eſſe penes ipſum quod acceptum ferre debeat Cypriano. Afrum fuiſſe Minucium opinari licet, cuius verbis Cyprianus tam familiariter vtatur, quam ipſe Minucius Tertulliano. Afros item fuiſſe Caecilium Natalem & Octauium Ianuarium; Cirtenſis Fronto teſtatur. omnéſque adeo ſe ſe invicem demonſtrant.

Octavivs.] Qui & Ianuarius poſtea dicetur. Hoc vero nomen aliquoties occurrit in nomenclatura epiſcoporum & preſbyterorum qui ſententias

Digitized by Google

ſententias dixere in concilio Africano de baptizandis haereticis, ſub Cypriano.

VIR EXIMIVS ET SANCTVS.] Virum ſanctum & ſanctam feminam etiam Ethnici dicebant moribus & virtute praeſtantem. Apud Chriſtianos, qui datam Chriſto fidem ſervabat, qui baptiſma ſuum habebat integrum, ſanctus appellabatur. Et haec appellatio religionem deſignabat & mores. Quod ſi aliquis moribus improbis notaretur, jam deſinebat eſſe & haberi Chriſtianus.

PARI MECVM VOLVNTATE *concineret eadem velle vel nolle.*] Sic habet vetus exemplar. nec mutari debuit quicquam. Ait enim Minucius, Octavium ſuum pari ſecum voluntate concinere ſolitum Volo, vel Nolo. 2

T

Digitized by Google

Eſt autem etiam in nolendo voluntas. Volumus abeſſe quae laedunt aut diſplicent, & quae ſcilicet nolumus. Concineret, conſentiret, concordaret.

SAPIENTIÆ ET VERITATIS.] Hoc eſt, verae ſapientiae: nempe Chriſtianae. Sic feminas ſapientiam conſecutas dixit Tertullianus, Chriſtianas. & Socratem ſapere ad veritatem, cum ad Chriſtianorum ſcita propius accedebat.

CÆCILIVM.] Hunc etiam appellabit Natalem. Vtriuſque autem nominis epiſcopi & preſbyteri citantur Africano illo concilio de baptizandis haereticis. Sunt qui Caecilium iſtum putant Cypriani fuiſſe praeceptorem. ſed quibus id ſibi rationibus perſuaſum fuerit, non explicant.

Digitized by Google

Pontius in vita Cypriani: Erat ſane illi etiam de nobis contubernium viri iuſti & laudabilis memoriae Caecilii & aetate tunc & honore preſbyteri, qui eum ad agnitionem verae diuinitatis à ſeculari errore correxerat, &c.

ETIAM NVNC INHAERENTEM.] Sic loquitur Minucius reſpiciens ad illud temporis ſive negotii quod hic deſcribitur.

OSTIAM PETERE.] Quo loci etiam 3
Auguſtinus ſanctiſſimos habuit cum Monica matre de pietate Chriſtiana ſermones. Oſtiam veteres dixere, & τὰ ὄστια. Oſtia Tiberina: vnde & Oſtianos & Oſtiates atque etiam Oſtios.

SANE ET AD VINDEMIAM FERIAE.] Ad formam huiuſce opuſculi

Minuciani ſuam Cyprianus ad Donatum epiſtolam ſive diſſertationem concepit.

4 SIMVLACRO SERAPIDIS DENOTATO.] Hoc eſt animaduerſo, deprehenſo, notato ſibi obviam.

MANVM ORI ADMOVENS.] Adorans. Plinius lib. XXVIII. in adorando dexteram ad oſculum referimus. Fulgetras poppyſmis adorare conſenſus gentium eſt.

NON BONI *viri eſt, Marce Frater.*] Octauius Marcum Minucium fratrem appellat. Chriſtianus Chriſtianum. At. pag. 8. Caecilius adhuc Ethnicus eundem Minucium ſic etiam compellabit, quanquam tibi Marce frater, haec igitur appellatio fuit adfectus & religionis. Vtriuſque certe in Octavio: Adfectus in Caecilio.

Digitized by Google

ARENAS EXTIMAS *lenis vnda tendebat.*] Recta eſt haec veteris libri ſcri- 5
ptura. Tendebat arenas : extendebat. Sic tendere plagas, retia.

CRISPIS TOROSISQVE.] Parum attentis oculis Regium exemplar inſpexerat qui primus ex eo renunciauit ſcriptum, tortuoſis. nam in eo libro ſcriptum prius fuerat, ſriſpis tororiſiſque. & qui correxit, legi voluit, criſpis toroſiſque. Venarum toros medici dixere, & iubarum toros Poëtae.

A TERRENA LABE SVSPENSAE.] Labem dicit vliginem caenoſam, qua 6
putreſcerent carinae diutino ſitu.

QVIESCEBANT.] Etenim ea robora pulvini ſunt navium quieſcentium.

TESTARVM IACVLATIONIB.] ἐποστρακισμοῖς.

IN PVERIS.] Inter illos pueros. vt mox, in contubernalibus.

7 TACENS, ANXIVS, *ſegregatus.*] Deſcribit hominem vexatum macroribus & curis ingentibus qualis erat Homeri Bellerophon.

QVAM CONSERERE *ſapientium modo.*] Sic facile reſtituimus ipſiſſimam ſcripturā Minucii depravatam in exemplari perverſa litterula: facilius eſſe in contubernalibus diſputare, quam conſerere ſapientiam modo in iſtis ad tutelam balnearum, &c. Omnes hactenus editiones prava interpunctione ſenſum everterant. & falſi ſunt interpretes, qui aſſerunt in manuſcripto legi aliter quam hic retulimus. Ait Caecilius facturum ſe vt Octavius intelligat, facilius eſſe diſputare & rixari inter contubernales vulga-

Digitized by Google

ribus dicteriis & conviciis, quam eo modo conſerere, quo ſolent ſapientes. Deinde incipit aliam clauſulam. In iſtis ad tutelam balnearum, &c.

QVANQVAM TIBI MARCE FRATER.] 8
Caecilius ethnicus Minucium Chriſtianum fratrem vocat, quocum erat amicitiæ familiaritate conjunctiſſimus, vt indicant illa Octauii ad Minucium de Caecilio, Hominem domi foriſque lateri tuo inhaerentem, pag. 4.

CVM DILIGENTER *in vtroque viuendi genere verſatus.*] Hinc apparet Minucium noſtrum aetate iam provecta factum Chriſtianum.

INDIGNANDVM OMNIBVS *indoleſcendumque eſt.*] Sollicitari non debuit haec ſcriptura veteris exemplaris. Etenim proba eſt. & Octauii diſce-

Digitized by Google

ptatione firmatur Caecilii verba repetentis pag.

Et quoniam frater meus erupit acre ſe ferre ſtomachari, indignari, dolere, &c.

HOC STVDIORVM RVDES.] Rerum diuinarum imperitos.

LITTERARVM PROFANOS.] Illitteratos. Profanum vulgus.

EXPERTES ARTIVM *etiam ſordidar.*] Inertes. artium quarumlibet exſortes. Artes ſordidas dicit, illiberales. quae ſeparari ſolent ab iis quas homine ingenuo non indignas cenſemus. Significat igitur vulgus infimum, & fecem vulgi. Sic Caecilius adhuc ethnicus pauperes Chriſtianos deſpicit.

10 QVAE SVPRA NOS CAELO *ſuſpenſa ſublata ſunt.*] Totus hic locus ad fidem exem-

Digitized by Google

exemplaria editus eſt. & fruſtra ſunt qui pro, ſublata, ſcribi jubent, ſublimata. Suſtolluntur ea quae ſus, ſiue ſuſum, id eſt in altum tolluntur. Itaque ſublata ſunt τὰ ὑψωθέντα. Sublata dixere delicatiores pro ſuſlatis. & hic ſublata opponuntur demerſis, vt ſuſpenſa profundis. Recte igitur Minucius ait, non eſſe permiſſum ſcrutari quae ſupra nos cœlo ſuſpenſa ſunt, neque eſſe religioſum ea quae ſub terram profunda ſunt ſtuprare. quaſi ſtuprum inferant terrae, qui in viſcera eius penetrare audent. Elegantiſſima ſunt in hanc ſententiam à Plinio notata lib. II. cap. 63. & praefatione libri XXXIII.

SCRVTARI.] Liber Reg. ſcrutare.

STVPRARE.] Idem liber: ſtuprari.

SINT PRINCIPIO OMNIVM SEM.] II

Digitized by Google

Sic legitur in exemplari, & rectiſſime.

Et coelvm licet sva materia svsp.] Nihil mutandum. Sua materia, id eſt ſui generis materia, apta, habilis, conveniens cœlo.

Licet terram *fundauerint Pondera, & mare licet influxerit liquor.*] Sic iſta duo commata reſtituimus ordine praecedentium ducti. nec dubitamus quin nobiſcum ſentiat quiſquis attentius ea penſitaverit. In exemplari legitur: licet terram fundauerit pondere, & mare licet influxerit è liquore. Facile adducor vt credam iſtud, è liquore, occaſionem dediſſe librariis conturbandi quae non capiebant. Siquis autem adhuc preſſius haerere velit exemplari, ſcribat nobis faventibus: & mare licet influ-

Digitized by Google

xerit eliquor. Nam & eliquare & eliquamen dixere auctores valde boni. Stagnabat aquis terra priuſquam dixiſſet Deus, Appareat arida. Verbo Dei aquae ſe receperunt in conceptacula ſua; & ſic eliquatus eſt humor ille circumfluus quo terra imbuebatur. inde autem facta ſunt aquarum maria, & eliquor fluxit in mare, vel vt ait Minucius, influxit mare. hoc eſt, ſuo influxu fecit mare.

IAM TEMVLENTA VINDEMIA.] 13
Proxima temeto. de qua mox temetum fiat: vnde & temulenti.

SOLVTA LEGIBVS *fortuna dominatur.*] 14
Praeclara eſt in hanc ſententiam fortunae conſideratio Plinii lib. II. Toto quippe mundo & locis omnibus omnibuſque horis omnium vocibus

fortuna ſola laudatur, ſola arguitur, & cum conviciis colitur; volubilis, à pleriſque vero & caeca etiam exiſtimata, vaga, inconſtans, huic omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium, ſola vtramque paginam facit. Lactantius 3. cap. 27. Simulacrum eius cum copia & gubernaculo fingunt, tanquam haec & opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat, &c.

ANTE IMBVTVS *es timere quam noſſe.*] Rectiſſima eſt haec libri veteris ſcriptura. Et imperſonaliter quidem accipienda videtur.

MERVERVNT DEOS *vel faciles habere, vel reges.*] Faciles dicit beneficos, benemeritos. Plinius lib. 11. Hic eſt vetuſtiſſimus referendi benemerenti-

bus gratiam mos, vt tales numinibus adſcribantur.

VNIVERSA ROMANOS.] Mox dicet. Vniuerſarum gentium ſacra ſuſcepiſſe. Et Paulo poſt: Initiaſſe ritus omnium religionum. Cur ergo tam crudeliter obſtitere Chriſtianis? ſunt qui factum id fuiſſe dicant, eo quod Iudaeorum ac deinceps Chriſtianorum Deus ſolus coli voluerit. Et certe cum ſit vere Deus, ſequitur eum ſolum eſſe Deum. nec praeter ipſum coli debere alium quenquam. quod eſt ſane veriſſimum: ſed quaeſtionem minime ſolvit. Lampridius aliam tradidit rationem in Alexandro Severo, quem in larario ſuo habuiſſe refert divos principes, ſed optimos, electos; & animas ſanctiores, in quîs & Apollonium, & quantum ſcri-

ptor ſuorum temporum dicit, Chriſtum : praeterea Chriſto templum facere voluiſſe, eumque inter Deos recipere. hoc etiam cogitaſſe Adrianum; ac templa in omnibus civitatibus ſine ſimulacris fieri iuſſiſſe ad hoc parata. ſed prohibitum fuiſſe ab iis, qui conſulentes ſacra repererant omnes Chriſtianos futuros ſi id eveniſſet & templa reliqua deſerenda.

Aras ignotis *numinib. et manib.*] Bene Caecilius componit Deos Manes cum ignotis numinibus. bene inquam ex Epicuri ſenſu, qui negabat eſſe aliquos Manes & ſubterranea regna. Etenim Manes eorum dicuntur qui iam eſſe deſierunt, ac proinde nulli ſunt. Et Caecilius. Ignotos Deos ſpernit, quia ſunt ignoti : & manes ſive defunctos quia defuncti & iam nulli.

Digitized by Google

AVSIM ENIM *interim & ipſe concedere, & ſic melius errare.*] Caecilius ſupra de ſchola Epicuri dixit, magis eſſe credendum in rebus humanis ſolutam legibus fortunam dominari, adeoque agi cuncta variis & lubricis caſibus, non deorum aliqua prouidentia aut cura. Hac voro diſſertatione ſua currente, ſentit eo ſe ferri vt fateatur Romanos hand fruſtra deditos fuiſſe religionibus ſuis erga Deos etiam exteros quando talium numinum favore ac tutela totius orbis imperium teneant. Antequam igitur exemplis hoc probare incipiat, ne quid praeiudicet opinioni ſuae de fortuna, corrigit ſe ſe interiectione iſta : Auſim enim interim & ipſe concedere, & ſic melius errare ; obiiciens errorem pudendum Octavio, qui Deum co- 16

Digitized by Google

lat cultoribus ſuis gravem & noxium potius quam beneficum, bona futura & incerta promittentem, mala ac praeſentia non avertentem; imo dehortantem ac depellentem ſuos ab honoribus opibus & voluptatibus, tanquam ab rebus non ſuis. Ait ergo Caecilius ſe ſe melius errare quam Octavium, ſi Romanorum ſuperſtitiones probare videatur tam vtiles & proſperas cultoribus ſuis.

Specta de libris memorias.] In exemplari, quod hactenus vnicum habemus ſcriptum eſt, memoria. Itaque coniecturae locus eſt. nec erit magni momenti diſcrimen. vtrũ legas: Specta de libris memoriarum: an, ſpecta de libris memorias. Hos libros Arnobius Annales nuncupat. lib. VIII. adverſ. lien. Nonimus infitias,

Digitized by Google

ſitias, inquit, in Annalium ſcriptis contineri haec omnia quae ſunt à vobis in oppoſitione prolata.

TESTES EQVESTRIVM FRATRVM.] 17
Tyndaridarum, Caſtorum.

IN LACV.] Iuturnae.

SICVT OSTENDERANT.] Eodem habitu.

SPVMANTIB. EQVIS ATQ. FVM.] Lactantius: equorum ſudorem abluentes.

EADEM DIE QVA FECERANT.] Qua fecerant quod hic narratur. qua & ipſi pugnauerant.

ANHELI.] Vel anhelis equis. Valer. Max. ſuum equorumque ſudorem abluere viſi ſunt Cicero Tuſcul. 1. non modo adiutores in proeliis victoriae po. Ro. ſed etiam nuncii fuiſſe perhibentur.

Digitized by Google

LVDORVM OFFENSI IOVIS.] Scriptum fuerat in aliquo exemplari primario, offens Iovis. Deſcriptum inde fuit in Cod. Reg. Offenſio Iovis. Legendum, offenſi Iovis. Et recte, ludorum Iovis. Erant enim dicati Iovi Circenſes, ludi maximi votivi, a bello Latino tum primum facti. Arnobius VII. Eſt vt ignoſcere debeamus Ioui indignanti, non adhibitam curam ſollicitiorem ludis Circenſibus propriis. Propriis ſcilicet, Ioui ipſi dicatis.

PLEBEII HOMINIS.] Cicero, ruſtici cuiuſdam Romani. Valerius, nomen illi fuiſſe ſcribit, Ti Atinio, homini ex plebe.

ITERATIO.] Inſtauratio. Totam hanc hiſtoriam, prolixius certe, ſed & ſcrupuloſius perſequitur Arnob. VII.

Digitized by Google

Deciorvm devotio rata.] Etenim laborantes perditas que vires Vrbis Ro. correxit. Itaque dignoſci arduum eſt, vtrum Romana civitas vtilius habuerit Decios duces, an amiſerit. quoniam vita eorum ne vinceretur obſtitit: mors fecit vt vinceret. Huc alluſit Iuvenalis hoc verſu:

Pluris enim Decii quam qui ſervantur ab illlis.

Testis et cvrtivs.] Lacus Curtius, ab illo famoſo equite M. Curtio.

Eqvitis svi.] Marci Curtii, vnde nomen inditum Lacui Curtio.

Vel honore.] Val. Max. ſuper quem vniverſi ciues honoris gratia certatim fruges iniecerunt. Livius: donáque ac fruges ſuper eum à multitudine virorum ac mulierum congeſtae.

Digitized by Google

THRASIMENVS DECOLOR.] Arnobius IV. apud Thraſimenum lacum ſanguinei cucurrere torrentes.

18 ET VT PARTHOS SIGNA *repetamus*.] Haec ad ſignare videntur aetatem Minucii ſub Severo. Sed auctor eſt Spartianus Septimiũ Severum Parthicum bellum ſuſcepiſſe gloriae cupiditate, non aliqua neceſſitate adductum. & jampridem Parthos ſigna militaria, quae M. Craſſo & M. Antonio ademerant repoſcenti Octavio Auguſto reddidiſſe narrat Tranquillus.

MAGIS SVNT *Auguſta Numinib. incolis praeſentib. inquilinis, quam cultus inſignib. & muneribus opulenta.*] Sic olim habuit Codex Reg. Hodie praefert : cultu inſignibus. vnde Critici occaſionem arripuere corrigendi : cultu inſignia.

Digitized by Google

Sed apparent veſtigia deraſae litterae ſ. quam nos hac editione reducimus in lucem, vt redeat Minucii ſenſus, iſte genuinus, Templa ac delubra Romana magis eſſe diuinae beneficentiae titulis auguſta, quam cultus inſignibus aut muneribus opulenta. Beneficentiae tituli ſunt auguſtae ille inſcriptiones, NVMINIBVS INCOLIS. NVMINIBVS PRAESENTIBVS. NVMINIBVS INQVILINIS. At opulenta cultus inſignia ſunt aureae ſtatuae, thenſae, acerrae, lectiſternia ſoliſternia, currus & alia huiuſmodi pretioſa.

QVOS IMPIE *per diem negamus, nolumus, peier.*] Verbum nolumus, minus apte interiectum videatur, niſi praecedentia ſic repetantur. Per quietem deos videmus, audimus, agnoſci- 19

Digitized by Google

mus, quos per diem negamus eſſe, nolumus videre, imo quos vidimus audivimus, agnovimus peieramus. Scio quid hic alii tentaverint. Sed obſtat exemplaris auctoritas.

FIRMA CONSENSIO.] Senſus publicus, conſenſus gentium, qui ſaepe adducitur à Plinio ad diſputationes huiuſcemodi.

TAM VETVSTAM, TAM VTILEM.] In aliquo exemplari ſcriptum fuerat antiquario more, tam vetus tam vtilem. quod eſt tam vetuſtam, tam vtilem. Syllabas proxime repetitas ſemel ſcribebant, vt videmus in editione Pandectarum iuris ad exemplar Florentinum. Et haec ſcriptura compluries in Minuciano exemplari reperitur.

CVI A THEON *cognomen appoſuit antiq.*]

Diagorae cognomen appoſitum Atheo. Proſcribſere Athenienſes talenti pretium illi qui Diagore caput adferret.

CONSVLTE POTIVS *quam profane.*] 20
Non habere ſe dixerat Protagoras quod de diis pronunciaret; eſſent, nec ne. multis impedimentis prohiberi. tam propter rei difficultatem quam propter humanae vitae brevitatem. Huic certe ſermoni, pro Ethnici ſententia convenire videatur illud Caecilii Minuciani, Conſulte potius quam profane. Nam exordium ipſum, vt eſt à Cicerone poſitum, abruptius eſt. atque ob id iure Protagoras exterminatus.

IN CONCIONE *eius ſcripta deuſſerint.*] Cicero: Librique eius in concione cōbuſti. Laërtius: κατέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ.

DEPLORATAE, INLICITAE *ac deſperatae factionis.*] Aiunt in mſ. legi, inquinatae. Sed Codicem antiquum alium à Regio exemplari nemo hactenus protulit. In Regio diſertiſſime ſcribitur, inlicitae. Et merito quidem exploditur quod Ferrarius & Priſcianenſis ediderant, inclitae. Illud vero, inlicitae, etſi defendatur antiquitate exemplaris, nihilominus friget inter illa duo, deploratae ac deſperatae. Itaque, ſi coniecturae locus eſt, legam, incitae, quod eſt incitatae furioſae, rabidae. Catullus in Galliambo. Alios age incitatos, alios age rabidos. Incitus, quemadmodum percitus. In Prudentii Vincentio vbi de ſpiritibus immundis: Qui vos latenter incitos, in omne compellunt nefas.

NOCTVRNIS

Digitized by Google

NOCTVRNIS CONGREGATIONIB.] Pervigiliis, παννυχισμοῖς.

INHVMANIS CIBIS.] Mox dicet de infanticidio.

LATEBROSA ET *lucifugax natio.*] Sic habet exemplar. & ſic editum fuit prima editione Rom.

TEMPLA VT BVSTA DESPICIVNT.] 21
Mox recurret idem verbum, Purpuras deſpiciunt. quod accidiſſe per negligentiam Minucii non dixerim, ſed librariorum, qui fulciendum putauerunt quod Minucius ſcribſerat: Templa, vt buſta, deos deſpuunt. Tertulianus lib. de Spectac. cap. 13. Dum mortui & dii vnum ſunt, vtráque idololatria abſtinemus: nec minus templa quam monumenta deſpuimus.

DVM MORI *poſt mortem timent, interim*

Digitized by Google

mori non timent.] Ex eodem ſenſu Martialis, furor eſt, ne moriare mori.

ITA ILLIS *pauorem fallax ſpes ſolatia rediuiua blanditur.*] Sic omnino legitur in exemplari: & eleganter Minucius ſub perſona Caecilii ethnici dixit, Fallax ſpes blanditur Chriſtianis pavorem: & blanditur, inquit, ſolatia neſcio quae rediviva. Tertulianus lib. de Anima, pag. 344. Quies finem operis blanditur.

22 DIGNA ET NATA RELIGIO TALIB. MORIB.] Quaſi aſinina patientia & hebetudine. Sic illudebant impii Chriſtianae ſimplicitati.

SACERDOTIS COLERE *genitalia.*] Calumnia ſtultiſſima, ex ea occaſione concinnata, quod Chriſtiani, quibus contigerat poſt fidem Chriſto datam graviter labi, ita vt Ec-

cleſiae communione abſtinerentur, ſi pœnitentiae locum dari ſibi flagitarent, hoc tam demiſſe ac ſuppliciter poſcebant, vt acciderent ad pedes & genua fratrum & ſacerdotum. Inde illa paſſim apud rerum Chriſtianarum ſcriptores, Advolvi preſbyteris, & Volutando caligas fratrum detergere.

ID ETIAM *Cirtenſis noſtri teſtatur oratio.*] 23 Hanc adverſus Chriſtianos orationem fuiſſe Frontonis declarat Octavius pag. 92. vbi obiectionem Caecilii ſic diluit: Et tuus Fronto non vt adfirmator teſtimonium fecit; ſed convicium vt orator adſperſit. Sed ambigitur vter iſte Fronto fuerit, Papirius ne Fronto Iuriſconſultus, qui in Pandictis memoratur, an Cornelius Fronto rhetor, quem Lampri-

Digitized by Google

dius Marci Antonini Imp. Praeceptorem fuiſſe tradidit ? Franciſcus Balduinus praeclara ad Minucium praefatione in hunc magis inclinat. quod & verius exiſtimo.

ET DE CONVIVIO NOTVM EST.] Plinius Caecilius quamvis ethnicus ab omni de convivio calumnia Chriſtianos liberavit apud Trajanum: Etenim ſcribſit, morem illis fuiſſe coeundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamen & innoxium.

25 IVDAEOR. SOLA *& miſera gentilitas vnum & ipſi Deum.*] Feminam aliquam Hebraeam potius quam Chriſtianam deſcribit Apuleius IX. Metam. quae ſpretis atque calcatis divinis numinibus in vicem certae religionis mētita ſacrilega praeſumptione Dei, quem praedicabat vnicum, confi-

Digitized by Google

ctis obſervationibus vanis, fallens omnes homines, atque ipſum maritum decipiens, matutino mero & continuo ſtupro corpus mancipar at.

VT SIT *Romanis hominibus.*] In exemplari legitur, nominibus, quod eſt, numinibus.

AT ETIAM *Chriſtiani qua in tam noſtra.*] Vetus exemplar, *qua m tā nr̄a.* Vnde Ferrarius & Priſcianenſis confecere quod in cunctis editionibus hodie cernimus, quaenam monſtra. quae lectio vitium ipſa ſuum ſatis prodit. nam vt congrueret ſequentibus, dicendum fuerat, quae monſtra, quae portenta confingunt? Sed quare perdimus ſenſum Auctoris ipſiſſimum & longe praeſtantem? At etiam Chriſtiani, quà in tam noſtra, quae portenta confingunt? Iudaeorum,

Digitized by Google

inquit, ſola gentilitas, patria ſua velut angulo cohibita, Deum ſibi ſuum habebat, quem etſi templis, aris atque victimis procuraret, non in regna tamen aliena exundabat. At Chriſtiani, quâ ſunt in vrbes Italiae, in populi Romani prouincias, in tam noſtra diffuſi, quae portenta confingunt?

QVA IN TAM NOSTRA.] Tertullianus Apolog. cap. 37. Veſtra omnia implevimus. vrbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, ſenatum, forum.

26 TOTO ORBI.] Sic legitur in exemplari.

28 SIC SECTAE *veſtrae non ſpontaneos cupere.*] Helleniſmus. Suidas, ἐπιθυμῶν, ψυχῇ, προαιρετικῶς ἔχων.

NON SPONTANEOS, SED ELECTOS.]

Paulus ad Rom. IX. 16. οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ.

IPSISNE AN *innouatis reſurgatur. ſine corpore. Hoc, quod ſciam, neq. M.*] Sic legitur in exemplari. niſi quod aliter interpunximus; vt de tribus quaeſtionibus propoſitis haec prima ſit: Sine corpore? Sequitur reſponſio: Hoc, id eſt, ſine corpore reſurgere, quod ſciam, neque mens, neque anima, nec vita eſt.

QVIS VNVS VLLVS AB INFERIS.] 29
Hoc habet à Minucio Lactantius omiſſa dictione vllus. Sed legitur in exemplari. etſi contrarium adfirment qui excerpta ſua venditant nimium credulis.

OPERE, FAME LABORATIS.] Sic 30
eſt in exemplari. Nec emendatione opus eſt vlla. Horatius dieſque lon-

ga videtur opus debentibus.

PERICVLO QVATERIS.] Nam quis ipſa periculi praeſentia non quatitur aut commovetur? Faceſſant ad Nonium cum ſuo querquero, quibus exemplaris antiqui ſcriptura diſplicuit.

31 NON SPECTACVLA *viſitis, non pompis intereſtis.*] Ex his coniicere eſt quo tempore vſitari cœperit inter Chriſtianos ritus & formula renunciandi Satanae, ſeculo & pompis eius.

PRAECERPTOS CIBOS *& delibatos altarib. potus.*] Idolothyta, ſacrificata aut parentata. ſacrificales epulas.

32 QVANQVAM SI *Philoſophandi libido eſt.*] Tota haec de Socrate periodus, vt eſt in exemplari, atque etiam in cunctis hactenus editionibus, ſupra modum obſcura eſt & perplexa. Eam vero quiſquis

Digitized by Google

quiſquis attente perleget, mutatis interpunctionibus extricabit vt tribus notulis proxime ſequentibus declaratur.

Merito.] Hoc eſt, Merito ita reſpondit, quod ſupra nos nihil ad nos. Quam abſurde confuſa haec fuerant. Merito ergo de oraculo teſtimonium meruit.

Qvod oracvlvm *ipſe praeſenſit.*] Hoc eſt, quod oraculi iudicium ſive mentem ipſe praevenerat, dicto illo ſuo de rebus cœleſtibus, Quae ſupra nos nihil ad nos.

Idcirco vniversis. *eſſe praepoſitum.*] Supplendum de praecedenti commate, meruit. Idcirco meruit vniuerſis eſſe praepoſitum, eo quod prædicabat, Hoc vnum ſe ſcire quod nihil ſciret.

Digitized by Google

33 NE AVT *anilis inducatur ſuperſtitio, aut omnis religio tollatur.*] Eſt enim in traditionibus divinis periculum, ne aut neglectis iis impia fraude, aut ſuſceptis anili ſuperſtitione obligemur, inquit, Cic. 1. de divin.

NAM INDIGNATIONIS *eius tumorem.*] Etenim iam ipſe ſibi ſatisfecerat.

34 HOMO PLAVTINAE *proſapiae.*] Et tamen adhuc haeret illius animo dicacitas Octavii, Caecilium tam luculento die impegiſſe in lapides, eo quod in Oſtienſi littore lapidem vnctum & effigiatum ethnico ritu adoraſſet. Itaque Octavium ſuum alio ſale defricat; &, Hominem eſſe dicit Plautinae proſapiae. quod prima quidem fronte ad Plautinos tantum iocos referri videatur. At ſubinde illum ipſum hominem Plautinum in

piſtrinum trudit, vbi tres fabulas ſcripſiſſe M. Accium Plautum Varro & plerique alii tradiderunt. Hoc vero piſtrinenſis militiae probrum torquet in Octavium Caecilius ob religionis Chriſtianae ſimplicitatem, cuius ſequaces magna pars erant idiotae & opifices vt piſtores, ſutores, & id genus alii. Ait igitur Octavium eſſe quidē inter piſtores Chriſtianos praecipuum: at inter philoſophos poſtremum.

PARCE IN EVM PLAVDERE.] Caecilium Minucius iam repercutit de Plautina proſapia. Parce, inquit, in eum plaudere. quaſi diceret, Noli in Octavium noſtrum latrare cum illa tua Plautina, ſive latrante proſapia. Et eſt iocus duplex. Nam peracta comœdia ſolent actores plauſum pe-

Digitized by Google

tere. hîc Caecilius ſibi plaudit in odium & infamiam Octavii. Plauſus autem datur complauſis ſive comploſis manibus. & plautiores conchae dicuntur quae ſunt ad plauſum aptiores, & plauti canes quorum aures dependulae flaccidae, & latiores applaudunt capiti.

SVBTILI VARIETATE *tua delectarit oratio.*] Subtilem Caecilii varietatem dicit Minucius, quam mox Octavius dicet ſubtilem variationem & vacillationem, quae proximè accedat ad cavillationem & verſutiam.

35 ET IN *incredibili verum.*] In exemplari legitur, & incredibili. Sed mens Auctoris poſcit, vt duas ſyllabas intelligamus in vnam fuiſſe contractas antiquario more, quem ſupra notavimus. Vt ineſſe in veriſimili menda-

cium dixit Minucius, ita ſane dixerit, ineſſe in incredibili verum. Incredibile eſt Deum hominem factum eſſe & crucifixum. Incredibile eſt fore vt corpora mortuorum ſive cremata, ſive ſepulta, etiam poſt multa ſecula reviviſcant. Et tamen iſthaec, quamvis incredibilia, vera ſunt. Rurſus: Veriſimile eſt non eſſe Deum, aut non agere curam rerum humanarum. aut ſi ageret, fore vt pollüeretur tam triſti atque multiplici miniſterio. Item, veriſimile eſt morte omnia humana finiri. Et tamen haec etſi veriſimilia ſint, falſiſſima ſunt.

SI POTES REPVTARE.] In exemplari legitur: ſi poteſt reputare. Vnde nonnullis placuit, ſi poteſt reputari. 36

IAM GESTIENTIS.] Eloqui, ſcilicet. 37

Adnitendvm tibi mecvm est.] Ambigua oratio, Minucio ſit adnitendum, an Caecilio. Sed vultu geſtuque dicentis tolli potuit omnis ambiguitas; ſi converſus ad Caecilium haec dixerit Octavius. quod ſaſane factum videtur.

Amarissimam labem.] Plautinae proſapiae & aliorum quae Caecilius in Chriſtianorum religionem effudit.

Verborvm veracivm *inlumine.*] Sic legitur in exemplari. Adnitendum tibi mecum eſt, inquit, vt omnes conviciorum maculae ſermonum veracium radiis inluminatae diluantur. verbis ſcilicet Chriſti, verbis vitae aeternae, veritatis Chriſtianae lumine, convicia velut ſordes & tenebrae Sole veritatis illumina-

Digitized by Google

tae evaneſcunt. Sane convenientiſſimum eſt, quod à quibuſdam ſuggeritur, flumine diluamus. nam & ſermo ſive oratio fluere dicitur, labes & ſordes flumine diluuntur & Caecilii ethnici peccata baptiſmo.

ITA NATALIS *mei errantem vagam.*] Obliqua oratione adfatur Caecilium Natalem, & mox verbis directis ait, vtrum tua eruditio turbata ſit. Sic enim legitur in exemplari. qui putarunt ſermonem ab Octavio factum ad Minucii perſonam, ſcribſere, Vtrum ſua eruditio turbata ſit. vt ſua ſit pro eius.

AN VACILLAVERIT *per errorem.*] Ethnicum ſcilicet. Quam pæne tranſpoſitis litteris ſcribſit, an cavillaverit. vt cavillare ſeu cavillari dicuntur fontes cum ſui copiam non faciunt,

Digitized by Google

cum fruſtrantur & ſubterfugiunt. In veteri gloſſario Vacillator dicitur συκοφάντης.

INCERTIOR RESPONSIONIS *noſtrae intentio fundaretur.*] In Ms. legitur, certio. Reſtitui compoſitionem negativam quae exciderat, & eſt ad Octavii mentem neceſſaria. Ait enim Caecilium ſubtili vacillatione per ethnicum errorem interdum deos credere, interdum addubitare an vlli ſint, vt per hanc variationem & per incertum ſuae propoſitionis, ſive per incertam propoſitionem ſuam, incertum reddat Octavianae reſponſionis fundamentum. Hoc, verſutiam mox dicet Octavius.

38 PROCVL EST *ab eius ſubtilitate ſimplici.*] In Ms. legitur, Procul eſt ab eius ſubtilitate ſimplicitate ſubtilis vrbanitas.

Digitized by Google

tas. Mendoſe. Subtilem vrbanitatem dixerit, quam ſupra, verſutiam, & ſubtilem varietatem. Verum ne quid diſſimulem, magis conveniret, ſubtilior vanitas, quae parum diſtat à fraudulento mendacio. cuiuſmodi eſt verſutia, quam tantopere avertit & amolitur ab ſuo Natali.

QVIA VIAM NESCIT.] Haec ſcriptura exemplaris.

IACTETVR ÆSTV ET FLVCTVETVR.] Sic legitur in exemplari. nec video cur mutari debuerit.

QVAMVIS DIVERSA *ſint quae dicta ſunt.*] Turbata eſt libri veteris ſcriptura, Quamvis diverſa quae dicta ſunt vna veritate confirmata probataque ſint.

IN PLVRES *vna diffunditur.*] Sunt qui emendari velint, diffinditur. Sed ni-

Digitized by Google

hil eſt neceſſe.

39 NOSTRATES PAVPERES.] Chriſtianos, Fratres. qui communem habent in coelis patrem. quibus eſt communis patria cœlum.

PAVPERES *commentos eſſe prudentiam.*] Bonae mentis ſoror eſt paupertas.

INGENIVM NEC *ſtudio parari.*] Democrates, πολλοὶ πολυμαθέες νοῦν οὐκ ἔχουσι. & πολυνοΐην, οὐ πολυμαθίην ἀσκέειν χρή. Tertullianus de Chriſtianis pauperibus & idiotis: Deum quilibet opifex Chriſtianus & invenit & oſtendit & exinde totum quod in Deo quaeritur, re quoque adſignat.

41 FRVSTIS *quibuſdam temere concurrentib.*] Atomis. Si & atomi corpulentias de coïtu ſuo cogunt, inquit, Tertul. Et lepida eſt illa deſcriptio apud Cic. 1. de nat. deor. Infinita vis innumera-

bilium volitat atomorum quae interiecto inani cohaereſcunt tamen inter ſe, & aliae alias apprehendentes continuantur. Alibi dicit, turbulentam atomorum concurſionem. Quod vero Tullius dixit, continuantur, Minucius ſupra, concinnantur.

LVNA LABORE CIRCVMAGAT.] 42
Defectu. Sol ſpectatorem, niſi cum deficit, non habet. nemo obſeruat lunam, niſi laborantem. Seneca.

HIBERNA OLIVITAS NECESSARIA.] 43
Hoc minime ad Octavii propoſitum facere videtur. nam pleriſque regionibus non proveniunt olivae, neque eſt neceſſaria olivitas, inepte autem componeretur hiberna olivitas cum autumni maturitate. Figurate igitur Minucius hibernam oli-

Digitized by Google

vitatem hic poſuit pro hiberna vligine. cum ſcilicet humus per hiemem ipſo ſitu putris glacie per vices regelata & nivibus reſolutis in limum pingueſcit velut olivo perfuſa. haec ſane hiberna olivitas tam neceſſaria eſt quam autumni maturitas grata. etenim agros oblimat & oblimatione mollitos ad ſerendum aptiores reddit. Ceterum, ſiquis hic alluſum etiam velit ad ipſam olivarum olivitatem quae fit menſe Decembri, facile concedam.

47 PERSAS DE *equorum hinnitu augur. princ.*] Sordida Magorum dominatione oppreſſa, inquit, Valerius Memorabilium VII.

ET THEBANOR. *Par, mortuam fab.*] In menbranis antiquis legitur, permortuam fabulam. Haud dubie

Digitized by Google

ſcribſerat Minucius, Thebanorum par. neque aliter legebat Cyprianus cum dixit Thebanorum germanitatem. Statius, par infandum, & geminis ſceptrum exitiale tyrannis, & conſanguineum ſcelus. & vnius ingens bellum vteri. Sed cur mortuam fabulam dicit Minucius, paulo ante ſua tempora tota Statii Thebaide decantatam? Fortean ſcribſerat, mutuam fabulam. Etenim pacti erant fratres vt mutuis annis regnarent, & mutua pernicies vtriſq. vnde & mutua fabula. Sed exſpectanda auctoritas alterius exemplaris.

GENERI ET *ſoceri bella.*] Vnde vulgatum illud: Socer generque perdidiſtis omnia.

QVALEM PARENS *omnium diem duxe- 49
rit.*] Sic legitur in exemplari, niſi

Digitized by Google

quod ſcriptura paulum exerrante apparet, duxxerit. Itaque legendum vt edidimus, qualem parens omnium diem duxerit, οἷον ἐπάγῃσι ἦμαρ. Talis eſt mens, qualis dies; quo die mens edita eſt. Hoc ſibi vult Homerus & verſio Ciceronis quae refertur ab Auguſtino lib. v. de ciuitate Dei.

50 RECENSEAMVS *diſciplinam philoſophor.*] Hanc omnem veterum philoſophorum diſciplinam habet Minucius ex lib. I. Cic. de nat. Deor.

EHO, ALTIOR *& ſublimior aquae & ſpiritus ratio quam vt ab hom. pot. inueniri. à Deo traditum.*]Qui Minucium antehac edidêre, non videntur cepiſſe Minucii mentem. nec ſane perviderant quid vetus exemplar ſuggereret; editioni Romanae nimium creduli. etenim ſecundum eam ſic ediderant, Et al-

tior & ſublimior aquae & ſpiritus ratio, quam vt ab homine poterit inueniri, à Deo tradita. Scriptum eſt in exemplari, Eo altior, &, à Deo traditum. Reddita aſpiratione ac diſpunctione rediit ſenſus clauſulae alias male cohaerenti. Poſtquam appoſuit Caecilio ſententiam Thaletis prope conſentaneam Moſi de Deo & Mundo condito, ſubſiſtit hac interiectione, Eho. ac ſubinde conſiderata ſublimitate ſententiae altiorem eſſe ait quam vt ab homine potuerit inveniri aut cogitari. & cõtinuo pronunciat abſolutè; à Deo traditum. per Moſen ſcilicet à quo Thales acceperat.

ANAXAGORÆ VERO *deſcriptio & motus infinitae mentis Deus dicitur.*] In exemplari legitur, deſcriptio & metus.

Digitized by Google

Ferrarius, & poſt Ferrarium editores ceteri, deſcriptio & modus. belle emendatum rati, quia legerant apud Ciceronem, vbi eiuſdem Anaxagorae ſententia refertur, *primus omnium rerum deſcriptionem & modum mentis infinitae vi ac ratione deſignari & confici voluit.* Sed ex iis quae apud Ciceronem ſequuntur, & ex veteris ſcripturae Minucianae veſtigiis procul dubio tam Ciceronis quam Minucii editiones emendandae ſunt, legendumque, deſcriptionem & motum. Verba Ciceronis hoc evincunt apertiſſime: In quo non vidit, inquit, neque motum ſenſui coniunctum & continentem in infinito vllum eſſe poſſe.

52 ARISTOTELES VARIAT.] Cicero: Ariſtoteles multa turbat. modo enim menti tribuit omnem divinitatem modo

modo mundum ipſum, Deum dicit eſſe. modo quendam alium praeficit mundo. Quod Tullius dixit, modo, Minucius, interim.

BABYLONIO ETIAM DIOGENI] 54
ἐκ Σελευκίας τῆς ἐν Βαβυλῶνι. Athen. v.

EXPONENDI ET *differendi Iovis partum.*] Sic etiam philoſophatur Salluſtius, libello de Diis & Mundo.

IN PVBLICVM *dicere impoſsibile praefatur.*] Platonis verba ſunt, εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Cic. Patrem huius mundi nominari negat poſſe. Tertul. Apol. Neque inveniri facilem, & inventum enarrari in omnes difficilem. Chalcidius: Opificem genitoremque vniuerſitatis tam invenire difficile eſt, quam inventum impoſſibile digne profari. 55

NVNQVAM PVBLICE, *niſi interrogati*

praed.]prohibiti ab Ethnicis, Chriſtianos publice philoſophantes audire erubeſcentibus aut timentibus.

56 CENTAVROS EQVOS *ſuis hominib. implexos.*] Bimembres dixit Ovidius. & in Centaurea pugna Monychus ipſe centaurus ſic alloquitur ſuos, & quid fortiſſima rerum In nobis duplex natura animalia iunxit. Haec fuit fabula. Re ipſa homines fuere in equis Palaephatus: οὐδὲν γὰρ προσέοικε ταύρῳ τοῖς κενταύροις, ἀλλ' ἵππου καὶ ἀνδρὸς ἰδέα ἐστί. Sic vnuſquiſque homo ſuum equum habuit, & equus quiſque ſuum hominem ſibi implexum.

SIMILITER, AC *vero erga Deos quoque, maiores noſtri, improuidi.*] Sic interpungenda eſt haec veteris exemplaris ſcriptura.

57 DVM DEFVNCTOS *eos deſiderant in ima-*

Digitized by Google

ginib. videre.] Fulgentius Mythol. 1. ex Diophante Lacedaemonio, de filio Syrophanis cuiuſdam Aegyptii: Doloris anguſtia quae ſemper inquirit neceſſitati ſolatium, filii ſibi ſimulacrum in aedibus, ſeminarium potius doloris invenit. Tertullianus lib. de Anima, vbi de Achille Patrocli corpus diutius ſeruante, laudat pietatis Homericae induſtriam tantopere ſatagentis circa eiuſdem Patrocli ſepulturam, ne quis defunctum diu detinens, ipſe amplius cum illo maceretur enormitate ſolatii dolore nutriti.

LEGE STOICOR. SCRIPTA.] Non bonae fidei fuiſſe videntur qui de veteri exemplari varias lectiones Ioanni Voverio deſcripſere. is fidem illorum ſecutus aſſerit in Ms. & Rom.

Digitized by Google

editione legi, Hiſtoricorum. Vtrumque prae oculis habemus, & vtrobique diſertiſſime legitur, Stoicorum. Et inter philoſophos quidem. Evemerus à Plutarcho cenſetur, & à Cicerone inter philoſophos citatur, vt hic etiam à Minucio noſtro, qui Evemero ſubnectit Prodicum & Perſaeum philoſophantem. Fortean decepti aliqui fuerint eo quod lib. VI. de ciu. Dei Auguſtinus ait, Evemerum, non fabuloſa garrulitate, ſed hiſtorica diligentia tradidiſſe Iovem & ceteros huius generis, reges fuiſſe non Deos. Sed & ipſe Auguſtinus lib. de conſ. Evang. de eodem Evemero verba facit tanquam de poeta. cap. 23.

58 EVEMERVS EXSEQVITVR.] Lib. ἀπίστου καὶ ἀνυπάρκτου μυθολογίας.

Eorvm natales, *patrias, ſepulcra dinumerat.*] ἐξανθρωπίζει τὰ θεῖα. Plutarch. libro de Iſide.

Prodicvs *aſſumptos in Deos loquitur.*] In exemplari ſcriptum eſt, prodigiis. Corrupte. Cicero lib. 1. de nat. Deor. Quid Prodicus Chius? qui ea, quae prodeſſent hominum vitae, deorum in numero habita eſſe dixit. quam tandem religionem reliquit.

In eandem *ſententiam & Perſeus philoſophatur.*] Cicero: At Perſeus eiuſdem Zenonis auditor, eos dicit eſſe habitos Deos, à quibus magna vtilitas ad vitae cultum eſſet inventa. ipſaſque res vtiles & ſalutares deorum eſſe vocabulis nuncupatas.

Alexander ille *Magnus Macedo.*] Immo Alexander Polyhiſtor. Deceptus eſt Minucius cum pleriſque aliis

Digitized by Google

quos notavimus ad Pallium Tertull.

A SACERDOTE.] Auguſtinus VIII. de ciu. D. A magno antiſtite ſacrorum Ægyptio quodam Leone. Et in Aſtronomico Higini citatur Leon qui res Ægyptias conſcribſit.

ILLIC VVLCANVM.] In exempl. illi.

DE SPICIS ISIDIS.] Sic apertiſſime legitur in exemplari. Aegyptius ille antiſtes Leo prodidit Alexandro myſteria, & de frumenti ſpicis, quas geſtat Iſis ſive Ceres factum fuiſſe dixit ſiſtrum, quod eſt Iſidis & Iſiacorum geſtamen. ſpicas vero ſucceuſſas & colliſas ſive agitatas criſpante brachio ſonum edere qualis editur concuſſione ſiſtri. eiuſmodi autem ſonum alludere ad garritum hirundinis, cuius formam ſumpiſſe dicitur

Digitized by Google

Iſis. ac denique, de ſparſis frumenti granis, quae ſunt velut membra tumuli ſive acervi, tumulum Serapidis ſive Oſiridis inanem fieri. Haec Aegyptiorum ſacrorum ratio, quam Phyſicam vocant, à Iulio Firmico Materno ſic explicatur libro de err. prof. relig. Frugum ſemina Oſirim dicunt eſſe, Iſin terram, Thyphonem calorem. Et quia maturatae fruges calore ad vitam hominum colliguntur, & rurſus appropinquante hyeme ſeminantur, hanc volunt eſſe mortem Oſiridis cum fruges reddunt: inventionem vero, cum fruges genitali terrae fomento conceptae nova rurſus caeperint procreatione generari.

DE SPICIS *Iſidis ad hirund. ſiſtrum.*] Repetendum eſt praecedens verbum

Digitized by Google

facit, & aptandum ſingulis, hoc modo: Illic, id eſt, eo volumine ſive epiſtola ad matrem Alexander doctus ab Aegyptio illo Leone ſacerdote, facit Vulcanum omnium principem. facit poſtea Iovis gentem. facit de ſpicis Iſidis ſiſtrum ad hirundinem, hoc eſt, ad Iſidem hirundinino garritu querulam. facit denique ſparſis membris Oſiridis tumulum inanem.

TVI SERAPIDIS.] Hic rurſus per deriſum obiicit Octavius Caecilio quod ſimulacro Serapidis obviam ſibi notato manum ori admoviſſet. oſculum labiis impreſſiſſet, quod eſt, adoraſſet, ſuprà.

60 ME PATER *audiat vagitus initus eliditur.*] Hæc eſt Regii codicis ſcriptura. quae ſane recta eſt, niſi quis malit, vagitus

Digitized by Google

tus intus eliditur.

CYBELAE DINDYMA.] τὰ Δίνδυμα Nec fuit hic mutandum quicquam. Virgilius ite per alta Dindyma. Servius: Montes matris Deum. Catullus dixit deam Didymi, ſive Dindymi.

MAMMIS MVLTIS *& vberibus exſtru-* 61
cta.] In Ms. legitur, Veribus. duabus litteris antiquario more in vnam contractis. In archetypo ſcriptum fortaſſe fuit, vueribus, quod eſt, vberibus, vt iuua pro iuba pag.
Ceres mammoſa Lucretio, Diana multimammia, πολύμαστος, Hieronymo in prooem. Ep. Pauli ad Epheſ. Ceres, Diana, Hecate, ſunt vnius eiuſdemque fabuloſi numinis appellationes variae. Quod autem legitur in Ms. veribus exſtructa, etſi Virgilio verua dicantur iacula &

Digitized by Google

mucrones teretes, nihilominus impropria locutio fuerit, ſiquis Dianam dicat exſtructam veribus & iaculis. At convenientiſſime dicetur exſtructa vberibus. talis enim cernitur in numis antiquis, vbi ſunt exſtructa ſeu diſpoſita vbera & mammae tanquam caementa & lapides in modum columnae, Diana ſive Cerere mammis & pectore tenus ſuperimpoſita.

MVLTIS MANIBVS *horrifica.*] Talis cernitur in veteri numiſmate aereo penes eruditiſſimum Io. Bap. Altinum.

Convenienter autem manus multas dederunt numini quod eſt omnia. vetus inſcriptio ἐν τῇ Σάϊ, apud Plutarch. ΕΓΩ ΕΙΜΙ ΤΟ ΠΑΝ. Alia item inſcriptio Capuae: TIBI VNA QVAE ES

Digitized by Google

OMNIA. DEA ISIS. Ipſa in Apuleiana Metamorph. Cuius numen vnicum, multiformi ſpecie ritu vario, nomine multiiugo totus veneratur orbis.

MODO BARBATVS LOCATVR.] Collocatur ſtatua in baſi. Phaed.

Æſopo ingentem ſtatuam poſuere Attici.

Seruulumq; collocarũt æterna in baſi.

ET CVM FERETRIVS, NON AVDITVR. 62
Non abs re ſuſpectum habuit hunc locum Io. Voverius. Propoſuit coniecturam vna littera detracta, cum Feretrius non aditur. quae ſane coniectura valde mihi videtur probabilis: verum alio ſenſu, quam quo Voverius intellexit. Iouem dictum fuiſſe Feretrium à ferendo diſcimus ex ea formula qua Romulus opima ſpolia dicavit, apud Livium lib. 1. Spo-

Digitized by Google

lia ducis hoſtium caeſi ſuſpenſa fabricato ad id apte ferculo gerens in Capitolium aſcendit: ſimul cum dono deſignauit tẽplo Iovis fines, cognomẽque addidit Deo, Iupiter Feretri, inquit, haec tibi victor Romulus rex regia arma ferô. Spolia igitur opima ferenda erant ferculo ſiveferetro Feretrio Iovi. etenim ipſe Romulus ita voverat, exſtructumque fuerat templum Iovi Feretrio. ſedem, vt ait Livius, ſpoliis opimis quae poſteri ferrent. At ſubinde Pompilius Numa legem de opimis ſpoliis condidit, cuius verba exſtant apud Feſtum. & ſecundum ea Servius Aeneide VI. tradidit, præcepiſſe Pompilium prima opima ſpolia Iovi Feretrio ſuſpendi, quod iam Romulus fecerat: ſecunda Marti, quod Coſſus fecit:

Digitized by Google

tertia Quirino, quod fecit Marcellus. Ergo Numa Iovem Feretrii cognomine gaudentem deſpexit. nam exinde aliis quam Feretrio opima ſpolia ferri voluit. Propterea Minucius dixerit : Iupiter, cum dicitur Feretrius, non aditur. quia ſcilicet opima ſpolia Feretrio non ferebantur, ſed Marti, ſed Quirino. Pompiliam legem de opimis ſpoliis ſervatam fuiſſe teſtatur Virgilius hoc verſu, de Marcello.

Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.

Hoc de tertiis quidẽ. At de ſecundis, erit quaeſtio. Etenim Numa dixerat ferenda Marti. & tamen Livius Iovi Feretrio ſuſpenſa fuiſſe narrat, vbi de Cornelio Coſſo. Ceterum, ſcio

Digitized by Google

veteres auctores tradidiſſe, Feretrium à feriendo dictum. quo ſenſu poſſit etiam accipi quod legitur in exemplari Minucii, cum Feretrius, non auditur. quaſi hoc in mentem Minucio venerit: Iupiter vocitatur Feretrius quia ferit; & tamen nemo ferientem audit, non auditur ferire, quieſcit ignavus: qui alias, quando Feretrius non dicitur, habeat cornua, gerat fulmina, cruore perfundatur. Sed priorem interpretationem magis probaverim. Aevo Propertii non fuiſſe certam huius cognominis Feretrii cauſam, oſtendunt verſus lib. IV.

Cauſa FeretrI,
Omine quod certo dux ferit enſe ducem.
Seu quia victa ſuis humeris haec ar-

Digitized by Google

ma ferebant.

Hinc Feretri dicta eſt ara ſuperba Iouis.

Nec certiora ſunt quae tradidit Feſtus. neque etiam ea quae Plutarchus in Romulo.

ERIGONE SVSPENSA *de laqueo eſt.*] Laqueo ſibi mederi compulſa. Lactantius Thebaid. XI. nimio ſe luctus dolore laqueavit.

VT VIRGO *inter aſtra ignita ſit.*] Veram eſſe arbitror hanc ſcripturam, etſi in exemplari legitur, ignata. Aſtra ignita dixit Minucius, quae aeſtum ſive aeſtatem conficiunt, & ſunt igneae ſive ardentis naturae. Statius Theb. IV. vim cœptis indulgent aſtra, meæque Aeſtifer Erigones ſpumat canis. Paulus Alexandrinus Iſag. apoteleſm. vbi de aſtro virginis : ταύτῃ τῇ

Digitized by Google

πειζωδία ἀποῤῥίζεται ἡ τῆς θερινῆς ὥρας ἐξοπτή, ἥλιος καλεῖται πῦρ

OETAEIS IGNIBVS.]In Ms. henneis. Dictatum fuerat, Aetnaeis, praue, pro Oetaeis.

HOMERVM ILLVM *inclytum, laudatum.*] Quem Socrates in Ione Platonica dicit eſſe ἄριστον καὶ θειότατον τῶν ποιητῶν.

DE CIVITATE EIECIT.] Lib. II. de Rep. vbi de fabulis Homericis, οὗτοι γε οἱ λόγοι χαλεποί. καὶ οὐ λεκτέοι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει.

QVAM IN *ſermone inſtituebat.*] Sic legitur in exemplari. In ſermone, hoc eſt, dialogis.

63 CRVENTIS IMBRIBVS.] αἱματοέσσας δὲ ψιάδας κατέχευεν.

LORO VENERIS ILLECTVM.] ἱμάντα, κεστόν.

FLAGRANTIVS QVAM *in adulteras ſoleat.*]

leat.] Tertul. Foede ſubantem in ſororem ſub commemoratione non ita dilectarum jampridem amicarum.

VT IVDICIIS *hominum quaedam auctoritas pararetur.*] Haec ſcriptura eſt antiqui exemplaris, ſatis aperta. Etenim depravato iudicio, hominibus male iudicantibus, quae leguntur à diis vitia perpetrata pro virtutibus habentur. 64

SATVRNVM ENIM *principem huius generis.*] Tertullianus Apol. & lib. II. ad Nationes Saturnum Patriarcham deorum nuncupat, à quo cenſus totius divinitatis.

INSTRVMENTA CONFICERE.] Ab ipſo primum tabulae, inquit, Tertul. 65

TERRAE ENIM *& cæli filius.*] Hoc de Saturno legitur apud Lactantium

Digitized by Google

lib. 1.divinar. inſtit. cap. 11. quaſi obſervationis iſtius auctor eſſet Minucius. & tamen acceperat ex Tertulliani Apolog. quem librum non legerat Lactantius cum inſtitutiones ſuas ſcriberet.

66 ET IVBA *Mauris volentibus Deus eſt.*] Cyprianus: Mauri vero manifeſte reges ſuos colunt. nec vllo velamine hoc nomen obtexunt. Tertullianus dixerat: Mauritaniae reguli ſui dii ſunt. Vtroque argutior Minucius.

67 PLVRES TOTIS *hominib. Deos haberemus.*] Plinius Hiſt. nat. 11. Maior coelitum populus quam hominum intelligi poteſt.

68 TIMERE SE *materiem ab artifice illuſam.*] Lucretius: Quae finxere timent.

69 CVM HOMO *illum voluit.*] Sic legitur in exemplari. cum homo illum vo-

Digitized by Google

luit. nempe eſſe Deum, cum faber incertus ſcamnum faceret ne Priapum, Maluit eſſet Deum. Deus inde ego, furum aviumque Maxima formido.

ANIMALIA MVTA *naturaliter iudicant.*] Intelligunt ſtatuas non eſſe Deos. Tertul. Apol.

AVARITIA *conſecrata eſt.*] Sic ſupra, 70
conſecrare ſacrilegium.

CRVDA HIEME.] crudeli, aſpera.

EST QVO *viro non licet.*] Rectiſſima eſt haec ſcriptura veteris exemplaris.

VIRO NON LICET.] Teſticuli ſibi conſcius vnde fugit mus. Iuven.

EXTA SVNT *obſcena demeſſa.*] Corre- 71
xere, teſta. Sed vetus ſcriptura defendi poteſt. Exta obſcena dicit Minucius illa pondera Catulli, exempta ſuis alveolis ſive folliculis.

ET IPSAM *errantium turbam-*] Iuvenalis in eundem ſenſum

Iunctaeque vmbone cohortes &c.

72 SINE MORE *rapuit.*] Alludit ad Virgilianum illud.

——*raptas ſine more Sabinas.*

Sine more, ſine exemplo. quod factum antea non fuerat, quod inauditum & inuſitatum antè. vt contrà, idem Virgil.

——*lectas de more bidentes.*

73 SACRILEGIVM EST *conſecrare.*] conſecrare ſacrilegium, vt ſupra, Auaritia conſecrata eſt.

ET QVOS *poſt lauream detriumphatos colere coeperunt.*] Sic emendari poſſe cenſemus quod abſque vllo ſenſu legitur in exemplari, & quos poſtulauerant. Apparent priſtinae ſcripturae veſtigia: quod poſtulauerant, ſed abraſa

Digitized by Google

eſt littera, d, & ſuperſcripta littera, ſ, ab antiqua etiam manu.

PILVMNVS.] Pilumno Deuerram adnectit Auguſtinus, lib. VI. de civ. D. cap. 10. Pilumnus à pilo. Deverram à ſcopis.

VOLVMNVS. In exempl. Polum- 74
nus. Tertullianus lib. II. ad Nat. Item Voluntatis. Volumnum & Voletam.

ADVERSVM *ſuos homines.*] Sic ſupra, Romanis hominibus cum ſua ſibi natione captivus.

VESTA SANE *neſciente.*] Turpe eſt 75
deo ſive deae aliquid ignorare. Sed Veſta mentem non habet. etenim ignis eſt. Ovidius: Nec tu aliud Veſtam, quam vivam intellige flammam, Et tamen in caſu ſimili.

——*Veſtae ſimulacra feruntur.*
Virgineas oculis oppoſuiſſe manus.

Quam fuere fatua illa numinum commenta.

Vbi avtem *magis quam inter aras & del.*] Vnde illud Virgilii.

Et quo. ſed faciles nymphæ riſere ſacello.

& Iuvenalis: Aut apud Iſiacae potius ſacraria lenae.

Et tamen *ante eos Deo diſpenſante.*] Hoc habet Minucius à Tertul. Videte igitur, ne ille regna diſpenſet, cuius eſt orbis &c. Apolog. cap. 26.

76 Solennissimvm tripvdivm.] Solenniſſimum erat Romanos duces non pugnare, niſi avibus addicentibus. parendum igitur fuit religioni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus, inquit, Cic. II. de divinatione. Itaque ſolenniſſimum dixerit Minucius, cui de more patrio parendum fuit. Et tamen apud Cice-

Digitized by Google

ronem, eoloci legerat, ſoliſtimum. quod in angurali diſciplina vſitatum erat & ſolenne. In exemplari legitur ſolemniſſimum tripudium. & Tertullianus dixit, ſolenniſſimam eloquii Prophetici formam, &, ſolenniſſimum Iudaeorum ſabbatum.

ΦΙΛΙΠΠΙΖΕΙΝ PYTHIAM QVEREBA- 77
TVR.] Cicero interpretatur, quaſi cum Philippo facere. lib. de divin. II.

PLATO QVI *inuenire Deum negotium cre-* 79
didit.] Negotium, rem arduam difficilem. Εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.

SVBSTANTIAM INTER *mortalem immortalemq. mediam.*] Τὸ δαιμόνιον μεταξύ ἐστι θεοῦ τε καὶ θνητοῦ. ἑρμηνεῦον καὶ διαπορθμεῦον θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων,

MOVET *etiam in nos.*] Sequuti ſumus 80
veſtigia exemplaris: ex qua monet etiam nos.

Digitized by Google

PROCVPIDINEM *amoris.*] Qualem eſſe dicebat Epicurus προλῆψιν, quam Cicero dicit eſſe anteceptam animo rei quandam informationem. lib. I. de nat. deor.

81 OMNES *inquietant.*] Ita legitur in membranis antiquis. Sunt quibus placeat, ſomnos inquietant. & ſic etiam Cyprianus legiſſe videtur.

REMISSIS *quae conſtrinxerant.*] Deſinunt laedere, vt curaſſe videantur. Tertul. Apol.

REMISSIS.] Sic in Ms. & ſic legebat Cyprianus.

VATES ET *ipſi abſq. templo ſic inſaniunt.*] Tertullianus: Locorum differentia diſtinguitur, opinor, vt à templis deos aeſtimetis, quos alibi deos non dicitis. Deinde oſtendit, daemonas etſi templa non habeant, tam eſſe deos

Digitized by Google

deos quam ipſi qui in templis ſub ſtatuis deliteſcunt, qui non alii ſunt quam dæmones, in eandem vero ſententiam Octavius noſter ait, furioſos, qui in publicum excurrunt, etiam deos cenſeri poſſe & Vates abſque templo, quia par eſt in illis inſtigatio daemonis, ſed argumentum diſpar furoris. Dixerat Tertullianus, Compar exitus furoris, & vna ratio eſt inſtigationis.

VT CVM *equis caſtores viderentur.*] Tertul. phantaſmata Caſtorum.

HAEC OMNIA *ſciunt pleriq. pars veſtrum.*] 82
Ita ſcriptum eſt in membranis antiquis. deinde ſequitur: ipſo daemonas de ſemetipſos confiteri. Vnde exiſtet proba lectio huiuſmodi, Hæc omnia ſciunt plerique, pars veſtrum ipſorum, daemonas de ſemet ipſos confiteri.

Digitized by Google

PARS VESTRVM.] Mox dicet: nonnullis praeſertim veſtrum.

85 NEC TAMEN *mirum. cumomnium ſama.*] Si nihil hic omiſſum eſt in exemplari, tota periodus ita conſtituenda eſt vt aliquis ſenſus eliciatur. His enim & huiuſmodi fabulis iidem daemones ad execrationis horrorem imperitorum aures adverſus nos referſerunt. nec tamen mirum. cum hominum fama, quae ſemper inſparſis mendaciis alitur oſtenſa veritate conſumitur, ſic eſt negotium daemonum. ab ipſis enim rumor falſus & ſeritur & fouetur. illa autem verba, cum hominum fama, adnecti debent iſtis, ſic eſt negotium daemonum. vt clauſula ſic accipiatur. Nec tamen mirum. ſic eſt negotium daemonum cum hominum fama, quae &c. Ho-

Digitized by Google

minum intellige, Chriſtianorum. Jn Ms. legitur, omnium.

CVM VESTRA *vel ſua Epona.*] In exẽ- 86
plari legitur; cum Veſtra Velepona. edidimus: cum Veſtra vel ſua Epona. & veram eſſe hanc ſcripturam demonſtrant iſta Tertulliani, vnde ſua ſumpſit Octavius. Vos tamen, inquit Septimius, non negabitis & iumenta omnia, & totos canterios cum ſua Epona coli à vobis. Agebat pro Chriſtianis Septimius apud Romani imperii antiſtites. cavit igitur ne quid inverecundius diceret, & canteriis ac iumentis ſuam Eponam, ridiculum numen adſignavit. Hic vero Octavius adhuc memor Caeciliani ioci Plautinae proſapiae, & familiarius agens apud Minucium ſuum aduerſus Caecilium & alios

Digitized by Google

ethnicos, nominata Epona & aſinis dixit, Veſtra vel ſua, vt, Veſtra, referatur ad Caecilium & alios ethnicos; ſua, ad aſinos. Itaque ſumpſit illud Tertulliani, cum ſua Epona, & addidit, Veſtra. cum veſtra vel ſua Epona.

ET EOSDEM *aſinos cum Iſide Religioſe decoratis.*] Liber Ms deuoratis, Mendoſe. Scribſimus, decoratis, quod proxime accedit ad veterem ſcripturam. nec abſurdum erit opinari aſinos illos Iſidis gerulos aliqua nobiliori ſtratura cum Iſide fuiſſe decoratos, cum Apuleius ipſe narret Aſinum ſuum iſtius Deae gerulum à nonnullis etiam hordeo fuiſſe religioſe donatum. Mileſ. VIII.

STREPITVS PER *pudenda corporis expreſſos contremiſcunt.*] Sic habet exem-

Digitized by Google

plar. Hic vero vſurpare liceat quod Hieronymus lib. XIII. in Eſaiam dixit de Peluſiaco cepe, Horribile & formidoloſum fuit hortenſis apud Horatium Dei diffiſſa nate tonitru, quo decuſſi Canidiae dentes, & exturbatum Saganae caliendrum. & Martialis epigrammate ridetur miſellus Aethon qui Iovem ſalutans in Capitolio pepedit; ad fectus ob iſtud flagitium trinoctiali domicoenio. Cato, oratione de ſacrileg. Domi cum auſpicamus, inquit, ſervi, ancillae, ſiquis eorum ſub centone crepuit, quod ego non ſenſi, nullum mihi vitium facit. Fatuam admodum circa haec ſuperſtitionem Metroclis Theophraſti diſcipuli narrat Laërtius. Et eſt Nicarchi epigramma εἰς πορδὴν, quo dicitur habere ius

vitae & necis, vt reges. Inde igitur orta eſt adorandi religio. Πορδὴ ἀποκτείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος ὢν &c.

87 ID IN SE *mali facinoris admittunt.*] Ferrarius & Priſcianenſis & ceteri omnes ediderunt, peſſimi facinoris. Iure id quidem. ſed adverſus fidem exemplaris, quam etiam hic ſervari placuit, & nihilominus Malum intelligi tribus vel etiam innumeris ſuperlativis peſſimis peius.

88 ADVLATIO *falſa blanditur.*] Blanditur falſa, vt ſuprà, pag. 20. ſolatia rediviva blanditur.

89 CRVCES NEC *colimus nec optamus.*] Sed cum Apoſtolo gloriamur in cruce Dn. N. Ieſu Chriſti. καὶ τί ἐστι τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ; ὅτι ὁ χριστὸς δι' ἐμὲ δούλου μορφὴν ἀνέλαβε, καὶ ἔπαθεν ἅπερ ἔπαθε, δι' ἐμὲ τὸν δοῦλον, τὸν ἀγνώμονα Chryſoſt.

SIGNA IPSA *&* *Cantabra.*] Tertullianus Apolog. Siphara illa vexillorum & Cãtabrorum ſtolae crucium ſunt. & lib. 1. ad Nat. In Cantabris atque vexillis, quae non minore ſanctitate militia cuſtodit, Siphara illa veſtes crucium ſunt. & in l. 2. C. Theod. de Colleg. fit mentio ſigniferorum & Cantabrariorum. Quod in Gloſſario quodam legitur. Cantabra, vexilla, pallia; non dubito quin ille, quiſquis fuerit gloſſographus, id ſcribſerit à lectione Tertulliani. Stolas & veſtes ibi legerat, adiecit pallia. Quæ autem differentia ſit inter vexilla & cantabra, ex illis Septimii locis colligitur. Siphara ſive ſtolas & veſtes dicit vexillorum & cantabrorum. Vexilla autem vela ſunt parva, colore quaeque ſuo militibus nota. Can-

Digitized by Google

tabra quoque vexilla ſunt, quae non tantum colore militibus erant pro ſigno, ſed & carmine ſeu nomine aliquo inſcripta cantabant ſive ſignificabant illis aliquid grati & iucundi. Cantabra omnia erant vexilla: ſed non omnia vexilla erant cantabra. Valde eſt notabilis in hanc ſententiam locus ex lib. quadrageſimo Dionis, vbi de rebus infauſtis quae M. Craſſo acciderunt adverſus Parthos moventi: σημεῖον δέ τι τῶν μεγάλων, τοῖς ἱστίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ γράμματα πρὸς δήλωσιν τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ σφῶν τοῦ αὐτοκράτορος ἐχόντων, εἰς τὸν ποταμὸν ἐνέπεσε.

Tropaea *veſtra ſimplicis crucis faciem imitantur.*] Crux ſimplex, rudis palus, ſolum ſtaticulum ligni. Itaque ait Tertullianus lib. 1. ad Nationes: Cruces erunt inteſtina quodammodo tropaeorum

Digitized by Google

tropaeorum &c. Pars maior crucis eſt omne robur quod recta ſtatione defigitur. reliquae partes ſunt antenna & ſedile. Idem Tertul. ibidem.

AD STRANGVLATOS *miſero mortis genere.*] Pœna praepoſtera, incluſo ſpiritu cui quaereretur exitus. Plin. II. c. 63. 90

PARICIDIVM FACIANT *antequam pariant.*] Infra, dicet in eundem ſenſum: Nec fratres vos, niſi ſane ad paricidium, recognoſcitis.

GALLVM ET *Gallam ſacrificiis viuentes obruere.*] In Ms. ſacrificii. Livius, XXII. Ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta. 91

GRAECVM ET *Graecam, Gallum & Gallam.*] Illos, vt viles ac deſpicatiſſimos: iſtos, vt odioſiſſimos & infenſiſſimos

Digitized by Google

hoſtes. in quorum caput omnia quae execrarentur converti optarent. Inde illud Horatii: Gallis hanc, Philodemus ait.

BELLONAM SACRVM SVVM.] Sic legitur in exemplari. Sacro Bellonae tribuit Minucius, quod Tertullianus de ſacratis & ſervientibus Bellonae dixerat in Apolog. vbi & alia quaedam notavimus.

92 ADVERSVM NOS *daemonum coitio mentita eſt.*] In exemplari ſcriptum eſt, cotio, Hactenus editum fuit, concio. quaſi hic intelligi debeat de oratione Frontonis.

ET TVVS FRONTO.] quem ſupra dixit Cirtenſem. Is famoſa declamatione Chriſtianos oneraverat probris atrocibus.

95 NEC FRATRES *vos, niſi ſane ad parici-*

Digitized by Google

dium recognoſcitis.] Nefandas libidines obiicit Ethnicis. & fratres iſti paricidae noti ſunt ſatis ex Petroniano Critone. Homo eſt etiam in ſemine. paricida eſt qui ſuum diſperdit.

ARAS NON HABEMVS.] Et tamen libro de Oratione Tertullianus dixerat Aram Dei, menſam convivio Dominico paratam. & aliis paſſim libris. aras & altaria & ſacerdotes & ſacrificia.

SIT DEI *homo ipſe ſimulacrum.*] Eſt quidem Dei figmentum & plaſma. ſed & dicirur Dei templum & numiſma.

HÆC NOSTRA SACRIFICIA.] No- 96
tavimus ad Tertullianum in Apolog. & ad Scapulam.

IN SOLE *adeo, qui videndi omnib. cauſa* 97
eſt.] Ita ſcriptum eſt in exemplari. & haec ſcriptura confirmatur eo quod

ſequitur paulo poſt : In ſole adeo rurſus intende.

98 DEO COGNITA, *plena ſunt.*] Hoc eſt, Deo cognita ſunt, Deo plena ſunt. Deo ſunt cognita, & plena ipſo.

99 NEC NOBIS *de noſtra frequentia blandiamur.*] Vt ille apud iuvenalem Sat. XIII.

Si curant igitur cunctos punire nocentes,
Quando ad me venient?

Plinius Hiſt. nat. II. Deos agere curam rerum humanarum credi ex vſu vitae eſt; pœnaſque maleficiis aliquando ſeras, occupato Deo in tanta mole, nunquam autem irritas eſſe.

100 FLAVII IOSEPHI, *vel Antonij Iuliani.*] In Ms. ſcribitur Flavi Ioſephi & abraſae membranae ſuperficies oſtendit ſcriptum fuiſſe Antonini Iuliani.

CETERVM DE *incendio mundi aut impro-*

Digitized by Google

uiſum ignem cadere, aut difficile non credere, vulgaris erroris eſt.] Haec quidem eſt antiqui exemplaris ſcriptura. ſed abſque ſenſu. Nec placet quod in quibuſdam editionibus tentatum fuiſſe video, Aut improviſum ignem cadere aut difficilem credere. Nec tamen arguo mutandi licentiam. nam eſt ſane leuiſſima mutatio. ſed nihil iuvat, nec tollit abſurditatem ſententiae. Videamus igitur an reſtitui vera lectio poſſit repoſitis quae ſunt elocata. Ceterum, de incendio mundi, aut improviſum ignem credere, aut difficile non cadere, vulgaris erroris eſt. Ait Minucius, eos ſentire cum vulgo, qui putant non eſſe proviſum ignem idoneum tantae conflagrationi aut, ſi fuerit proviſus, difficulter tot per aetates prohibitum, ne ca-

Digitized by Google

deret. Hanc ſententiam viris cordatis indignam eſſe docet. cum ſit ignis apud Deum ſemper in promptu, ac proinde tam facile ſuſtineri & cohiberi, quam non difficile promi.

101 FONTIVM DVLCES *aquas Maria nutrire in vim ignis abiturum.*] Loci ante hac depravatiſſimi preclaram emendationem ſuggeſſit nobis vetus exemplar. nam ſic omnino habet: Fontium dulcis aqua maria nutrire in vim ignis abiturum. Sic autem intelligenda eſt haec ſcriptura, τὸ nutrire abiturum in vim ignis Stoicis conſtans opinio eſt. Illa vero quae ſequuntur, Quod conſumpto humore mundus hic omnis igneſcat, ſupervacua ſunt & ſapiunt notulam de margine abreptam. neque aliud dicunt, quam id quod iam dictum eſt

Digitized by Google

elegantius : Fontium dulces aquas maria nutrire abiturum in vim ignis. Id eſt, Maria non amplius nutrient, fontes aquis dulcibus ſed illud nutrire abibit in vim ignis : nutrimentum illud mutabitur in flammas, & ebullient ignei torrentes de ſcaturigine fontium. Plinius Hiſt. nat. VII. 16. Raros patribus proceriores. conſumente vbertatem ſeminum exuſtione, in cuius vices nunc vergat aeuum. Et lib. II. 106. Natura ſaevit, exuſtionem terris denuncians, Heracliti & Hippaſi Metapontini opinio fuit, τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ σώματα ἀναλοῦσθαι ἐν τῇ ἐκπυρώσει. Seneca nat. quaeſt. III. cap. I. Ignis exitus mundi eſt. & cap. vult. vbi de diluvio : At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eâdem qua confla-

Digitized by Google

gratio futura eſt. Vtrumque fit cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri.

Loqvitvr plato *partes orbis nunc inundare dicit.*] Ita diſtinguendum erit, ſi retinenda videatur haec ſcriptura vetus. Ceterum, malim notam & familiarem Minucio loquendi formam ſervari detracto inutili verbo, dicit, in hunc modum: Loquitur Plato partes orbis nunc inundare, alternis vicibus ardeſcere.

102 Mimico vitio *digna iſta ſententia eſt.*] Sic eſt in exemplari. Mimico vitio, hoc eſt, mimico more. nempe, riſus vndecumque captandi. Huncce morem Minucius auſteritate Chriſtiana vitium vocat, & opponit mimicum vitium philoſophi ſtudio. Quod in quibuſdam editionibus reperitur, mimi

Digitized by Google

mimi convicio, aptius reſpondere videatur philoſophi ſtudio. Sed recte ait Minucius ſententiam iſtam, animas hominum in pecudum & beſtiarum corpora redituras, dignam eſſe mimico vitio. nam inter alia mimicae artis vitia, illud eſt ſane turpiſſimum, quod ſaepe mimi pecudum & belluarum formas induunt.

MIMICO VITIO.] Tertullianus Apolog. Multis etiam iocis & otio opus erit, ſi velimus ad hanc partem laſcivire. quis, in quam beſtiam reformari velit.

DE STYGIA *palude ſaepius ambientis ar-* 105
doris.] Styx novies interfuſa. Servius. Novem circuli Stygis inferos, id eſt terram, cingunt.

IVRAT RELIGIOSE.] ——— ὅς τε μέγιστος ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι

ILLIC SAPIENS IGNIS.] Sapientiſſimi artificis iuſſa exſequens. à ſapientiſſimo artifice datus.

IGNES AETNAE *& veſuuii.*] In Ms. hennei montis & leſui montis. quae ſunt corrupta & intricata ſupervacuis interpreta mentis.

106 NOS *vxoribus noſtris ſolummodo viri naſcimur.*] Nam à Fide vita noſtra computatur.

107 AVT PROFVGVS.] Quia iam, eo quod malus eſſe cupit, deſiit eſſe Chriſtianus. transfugit in caſtra Ethnicorum.

DISPVTATVRI ALIAS *& plenius & vberius.*] In Ms. ſcriptum eſt, verius. quod eſt vuerius, pro vberius. vt pag. 61. veribus. pro vberibus.

110. IPSI, QVI ADVERSVM *ſe ſententiam dixit inſultat.*] In exemplari: ipſi qui ad-

Digitized by Google

uerſum ſe ſententiam dixit inſultat.

NEC MORTE *finitur.*] Apud Ethnicos omnia morte finiuntur. etiam ipſa mors finitur. Et mori dicunt conſumi, finiri, perire. Non item apud Chriſtianos, qui de poſtuma vita ſunt certi. III

MISER *videri poteſt, non inueniri.*] Non ſemper ea ſunt quae videntur. At non inveniuntur niſi quae re vera ſunt.

PERISSET IN HOSTIBVS.] Apud hoſtes. in hoſtico.

NON DEXTERAM *ſolum, ſet totum corpus.*] In hunc ſenſum legitur Martialis epigramma de arenario, cui nomen inditum Mucio quod exemplo Mucii Porſenae focis ardentibus manum impoſuiſſet. Nam cum dicatur tunica praeſente moleſta Vre manum, plus eſt dicere, Non facio.

Digitized by Google

Tunc enim totus ardebit, & mortem omnino contempſerit, quam vitare cupiebat, per ſimulatam conſtantiam manus vltro crematae.

112 PERDITAE MENTES.] Delatores, calumniatores, adulatores, & huiuſmodi aliae generis humani peſtes, Suprà, pag. ——Quis non intelligat male ſanos & vanae & perditae mentis in iſta deſipere?

LICENTIA POTESTATIS.] ——Nihil eſt quod credere de ſe non poſſit cum laudatur dIs aequa poteſtas. Iuven. Sa. IV.

CVM *mors ſit. Somnio ſimilis*.] Felicitas ſine Deo, mors eſt. Felicitas ſine Deo ſomnio ſimilis eſt.

113 IN LVDIS *currulibus*.] Circenſibus: nam in iis aurigationes equum & curricula —— nempe volucrem

Sic laudamus equum facili cui plurima palma Fervet, & exultat rauco victoria circo. Iuven. VIII.

NON *minor furor & turpitudo prolixior.*] In exemplari legitur, Non minor furore turpitudo prolixior. Quod minime ſpernendum eſt. etſi in eodem Ms. ſaepe coaleſcant huiuſmodi ſyllabae furore turpitudo, pro Furor & turpitudo.

CAPILLISVE *ſolemus haurire.*] viderint, inquit Septimius, qui per capillum odorantur. Sed longe plura idem, lib. de cor. 115

AETERNIS *florib. viuidam ſuſtinemus.*] Suſtinemus, expectamus. Sic ſaepe apud Tertul. & alios.

VERITAS *diuinitatis noſtri temporis aetate maturuit.*] Nato inter homines Chriſto. 116

118 VT DE *toto congruentius.*]Nam in iis tota erit noſtra diſputatio craſtina. Satis eſt quod hodie obtinuerimus id quod erat propoſiti caput.

AD OPVSC. CYPRIANI DE IDOLORVM VANITATE.

Vulgatum huic opuſculo titulum ſeruavimus; etſi minus convenientem. ſed vſitatum, & in aliquot exemplaribus antiquis repertum. Opuſculum vero Cypriani adnectimus Octavio Minuciano, quia ſcilicet inde eſt à Cypriano fere deſcriptum. Libri veteres trium articulorum diſtinctionem agnoſcunt. Duûm priorum, Quod idola dii non ſint, &, Quod Deus vnus ſit, auctorem eſſe Minucium verba ipſa teſtantur. Ter-

Digitized by Google

tius, Quod per Chriſtum ſalus credentibus data ſit, totus fere eſt Tertulliani. Et tamen beatus Hieronymus, qui ſane Tertullanum & Minucium legerat, quicquid hic hiſtoriarum ſcientia, verborum & ſenſuum ſplendore laudabile cõtinetur, Cypriano tribuit haud ſecus ac ſi Cyprianus proprio marte procudiſſet. Haec autem ſunt ad veterum exemplarium ſcripturam expreſſa. vnde & cetera ſanctiſſimi Martyris opera propediem, ſi Deus dederit, exibunt.

HIC *litteras imprimere.*] Saxis, membranis, ebori. Valde ſunt ſuaves qui typographicae artis originem hinc repetunt.

RVSTICITATIS.] Ruris, agrorum.

CVLTVRA.] Cultus.

Digitized by Google

ROMANORVM ENIM *vernaculos Deos nouimus.*] Sequentes periodos vncis incluſimus, quarũ maxima pars in quibuſdam exemplaribus antiquis non legitur. & interiectae ſenſum abrumpũt. Etenim illa, Quos ſaepius videas nihil pro ſuis aduerſus eorum arma valuiſſe, commodiſſime adnexa erãt iſtis, Ceterum Mars Thracius & Iupiter Creticus, ſi quid poteſtatis habuiſſent, ſua ac ſuorum regna ſeruaſſent.

IN RAPTVM *ſabinar. perfidia prouenit.*] Proceſſit, eventu proſpero. In Veronenſibus membranis vetuſtiſſimis legitur, peruenit.

SVBORBANA] Orbona Plinio dicitur, lib. II. nat. hiſt. Quod autem hic Suborbana ſcribitur, fortean accidit per vltimae vocabuli praecedentis

dentis ſyllabae replicationem.

Assyrii, et medi et persae.] In illo Veronenſi, Aſſyrii & Medi & Tyrii.

Vt rex *ipſe principatum habeat ad crimina ſit Romulus paricida.*] Minucius dixerat, vt ipſe Romulus Imperator, & rector populum ſuum facinore præcelleret, paricidium fecit.

In africam *nauigia tranſmitteret.*] In Corbeienſi legitur, nauta. quod elegantia non caret.

Stvltvm et *prodigum vulgus inducit.*] In Corbeienſi, ſtultum & crudelem, quod profecto depravatum eſt ex aliqua vetere ſcriptura quae habuiſſe videtur, credulum. Illud vero, prodigum, vnde irrepſerit, non habeo dicere: niſi ſcriptum olim fuiſſe, perditum; deque illo perdito factum ab imperitis proditum, ac deinde, pro-

Hh

digum. Perditi homines dicuntur, ſcelerati ac nefarii.

SOMNOS INQVIETANT.] Sic legitur in optimis exemplaribus, nec dubito quin ita ſcriptum habuerit Cyprianus in exemplari ſuo Minucii. vt jam hinc emendari debeant veteres Minucii noſtri membranae, quae nobis exhibent, omnes inquietant, pag. 81. niſi dicamus iſtos daemonas omnes homines inquietare, quia ſunt humanitatis inimici vt ait ipſe Minucius ex Hoſtane, pag. 79.

REMISSIS QVAE *conſtrinxerant.*] Hæc Minuciana locutio placet Cypriano, Nam & lib. de Mortalitate vſurpavit. Accenduntur trepidi, conſtringuntur remiſſi.

VIDEAS ILLOS *noſtra voce.*] Cum dicto noſtro. ſimul atque juſſimus. Sic

Digitized by Google

legitur in cod. Thuani, Corbeienſi, Navarrico & Victorino. At in optimo illo Veronenſi, Videas illos, non noſtra voce, ſed operatione maieſtatis occultae flagris caedi. Ex vtráque autem ſcriptura facile ſenſus elicietur idem.

INCREMENTO *pœnae propagantis extendi.*] Idem dixit verbis iiſdem Epiſt. ad Donatum.

VVLGVS IN *multis naturaliter Deum confitetur.*] Naturali & publico ſenſu Deum eſſe mundi rectorem agnoſcunt. Naturaliter iudicant. Vt contra Minucius de brutis animantibus dixit, eas naturaliter ſentire, quod idola dii non ſint. De diis veſtris, inquit, animalia multa naturaliter iudicant.

DEDVCTOR HVMANI GENERIS.]

Digitized by Google

Sic legitur in antiquiſſimis Cypriani, & Tertulliani exemplaribus.

Hic in *virginem delabitur.*] Tertullianus in Apolog. Delabitur in virginem quandam.

Carnem Spiritvs Sanctvs indvitvr.] Sic habent exemplaria vetuſtiora. Quod in aliis legitur, carnem Spiritu ſancto cooperante induitur, ſequentium aetatum ſchola ſubtilior invexit. Dei ſermo, Dei ratio, Dei virtus, Dei ſapientia, Dei ſpiritus, Dei filius carnem induitur. Angelus dixerat Mariae, Spiritus Sanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. ſupervenit & obumbravit qui ſubiit vt indueret. Obumbravit carnem Spiritus incarnandus. Obumbratus eſt carne ſpiritus incarnatus. Spiritus autem dicitur & Dei Filius,

Digitized by Google

in quo & Pater & Spiritus Sanctus. ſic tamen, vt Filius ſit incarnatus, non Pater, non Spiritus ſanctus, & Filius ſit paſſus, non Pater, non Spiritus Sanctus, In exemplari Beneventanae bibliothecae, quod inſpexit Ant. Auguſtinus, ita ſcriptum eſſe tradunt viri auctoritate & fide praeſtantes: Hic in virginem delabitur. carnem ſpiritu ſancto induitur. Tertul. Apolog. Caro ſpiritu inſtructa nutritur, adoleſcit, affatur, docet, operatur, & Chriſtus eſt.

ACCENSI IRA ET INDIGNATIONE PROVOCATI.] In Corbeienſi legitur: Accenſa ira & indignatione revocata. Quae ſcriptura accedere videtur ad Manutii editionem, cui conſentanea Veronenſis.

AGNOSCENDVM SE VIDENTIBVS

Digitized by Google

PRAEBVIT SIMVL IVNCTVS.] In Regio & Veronenſi legitur, ſimul iunctis. vt ſit illud Lucae, συνηθροισμένοις τοῖς ἕνδεκα.

NON MAGISTRO SED DEO MONENTE.] Sic habet exemplar Veronenſe. Quod eſt rectiſſimun. Non magiſtro, id eſt, non homine aliquo praecipiente, ſed Deo.

Digitized by Google

PAG. 177.

MERITO.] Hoc eſt, Merito Socrates dixit, Quod ſupra nos, nihil ad nos. Quae ſequuntur ita perducenda ſunt: *Ergo de oraculo teſtimonium meruit prudentiae ſingularis, idcirco vniuerſis eſſe praepoſitum, non quòd omnia comperiſſet, ſed quòd nihil ſe ſcire didiciſſet.* Illud vero, *quod oraculum idem ipſe præſenſit*, per parentheſin inſerendum eſt, hoc modo: Quanquam ſi philoſophandi libido eſt, Socratem ſapientiae principem quiſque veſtrũ tantus eſt ſi poterit imitetur. Eius viri quoties de cœleſtibus rogabatur nota reſponſio eſt: Quod ſupra nos nihil ad nos. Merito. Ergo de oraculo teſtimonium meruit prudentiae ſingularis, (quod oraculum idem ipſe prae-

ſenſit) idcirco vniuerſis eſſe praepoſitum, non quòd omnia comperiſſet, ſed quod nihil ſe ſcire didiciſſet. ita confeſſae imperitiae ſumma prudentia eſt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

398-574

Digitized by Google

INDEX
RERVM ET VERBORVM.

A

ACademici. 32
Actus hominis. 98
Acriter angit. 7
Aculeis ſpicatas. 44
Adjurati daemones 82
Adluderet fluctus. 5
Admonitus interpellatus. 33
Adoleſcere ſuis ſcelerib9us. 72
Adoleſcere vaporibus nebulas. 12
Adorantium geſtus. 4
Ad ſeverationibus credere. 35
Ad ſtat factis omnibus. 26
Ad ſtrangulatos infantes. 90
Adventus Chriſti duplex. 134
Adulatio falſa blanditur. 88
Aduſque robur aetatis. 64
Aedicula. 96
Aedituorum cellulae. 75
Aegyptia ſacra. 59
Aegyptiorum ſuperſtitio. 86
Aetas tanta abiit. 29
Aetas mollior. 87
Aeneae arma. 63
Aequatur nequitia melioribus. 13
Aequor adpulſum pedibus. 5
Aerumnoſi inclyti quiq. 109
Aeſculapium Epidaurii. 14
Aeſculapius bene barbatus. 61
Aeſculapius fulminatur. 62
Agreſtes & rudes. 65
Alexander ad Matrem. 68. 122
Allia nomen infauſtum. 17
Altaribus delibati potus. 31
Altarium nidor. 81
in Altum procurrere. 8
Altius moveor. 34
Amant mutuo Chriſt. 21
Amariſſima labes. 37
Ambitus ſolis faciunt annum. 42
Ambitione lateris prote-

gere. 8
Ambulacro leni. 5
Amicitia pares accipit aut invenit. 8
Amicitia perfecta. 2
Amphiaraus. 77
Anaximenes. 51
Anceps malum. 27
Angit acriter. 7
Angeli daemones. 79
Anguſtum pectus. 48
in Angulis garruli. 94
Animare mortuos. 134. 135
Animatur è terrae viſceribus. 44
Animus informandus. 8
Anilis ſuperſtitio. 33
Aniles fabulae. 27. 56
Anni innocentes inf. 3
Anni tempeſtates. 43. 44
Anni tranſitus. 44
Anni reverentes. 44
Antiquitas nimium fabuloſa. 18
Antiquitas caerimoniar. 16
Antiſtites veritatis. 14
Antonius Iulianus. 100
Anxiae mentis indicia. 7
Apis, bos. 86
Apollo levis. 61
Appoſita curatio. 3
Appoſita ſuſpicio. 22
Appoſuit cognomen. 19
Aquae & ſpiritus ratio. 51
Aquilius. 111
Aras nullas habent Chriſtiani, nulla ſimulacra. 25 95
Araneae ſuſpendunt ſua fila. 69
Arbuſta frugifera. 13
Arceſilas. 32. 116
Arena ſubſideret. 4
de Arena feras devorant. 92
Areſcit in pulverem. 103
Argutias laudare. 36
Arma Aeneae. 63
Arvales. 75
Aſini caput. 22. 85
Aſſiduitatis vſus frequés. 3
Aſtra ignita. 62
Aſtrologi. 43
Aſylum. 72. 124
Atomis concinnatus. 40
Atra vorago. 105
Avaritia conſecrata. 70
Auguria obſervare. 16
Aviditas deſiderii. 3
Aura adſpirans. 4
Aures darem vtrique. 8
Autumnitas ſemet in temperiem dirigebat. 4

B

BAcchantur, rotantur. 81
Balnearum tutela. 8
Bene barbatus. 61
Bellonae ſacer. 91
Belum Chaldaei. 14
Blanditur ſolatia rediviva. 21
Blanditur falſa. 88
Blandimur nobis de noſtra frequentia. 29
Buſiris Aegyptius. 91
Buſta, templa. 21

C

CAecilius. 4.36
Caecitate intelligentiae. 134
Caecis vulneribus occiditur. 23
Caerimoniarum antiquitas. 16
Calui ſacerdotes. 59
Calua Venus. 124
Caluit convivium. 24
Camillus exul. 13
Cana ſeges. 13
Cani fluctus. 5
Canuit Minerva. 67
Cãdelabro nexus canis. 24
Cantabra. 89
Captivus Deus cum ſua ſibi natione. 25
Capere experimentum. 29
Capita vervecum. 85
Capitolium citra ſolum. 15
Carcer exaeſtuat. 107
Carminis dulcedo. 29
Carneades. 32. 116
Carnem Spiritus Sanctus induitur. 133
Caſtores alternis moriuntur vt vivant. 62
Caſtores. 17. 81
Caſſa vota inritae pollicitationis. 29
Caſſius hiſt. 64
Catilinae conjuratio. 91
Caute Philoſophari. 32
Cautela periculis. 18
Cellulae aedituorum. 75
Centauri. 56
Cererem Eleus. 14
Chriſti adventus duplex. 134
Chriſtiani ſeminudi. Chriſtianorum notae occultae. 21
Chriſtiani confitentis oratio. 49
Chriſtianorum ſacrificia. 96
Chriſtiani illiterati pau-

Digitized by Google

peres. 39
Chimaera. 56
Cibi inhumani. 20
Cingulum matronae. 82
Cirtenſis Fronto. 23
Civis bonae memoriae. 57
Civilem rem gerere. 41
Ciuilia intelligere quibus non eſt datum. 32
Claudius cos. 17.76
Coaequata vorago. 17
Coelum tranſcēdimus. 10
Cogitatio apud Chriſt. peccatum. 106
Cogitationis tenebrae, 98
Cogitatio volvitur. 2
Coitio impia. 21
Coitio daemonum. 92
Collidentibus nimbis. 12
Commētos eſſe prudentiam. 39
Commerciis orbis pateret. 37
Comeatu permiſſo horarum. 29
Comitiali morbo rem. 91
Compage diviſa. 26
Compendium commune. 36. 37
Comperendinare. 116
Comprimitur in cinerem. 103
Concatenata ſunt. 40
Concinere pari volūtate. 2
Concinnatus atomis. 40
Concinnitas artis. 67
Condicuntur ſtupra. 75
tam Confeſſūm, tam apertum. 42
Confeſſae probationis fides. 36
Confeſſae imperitiae. 32
Conflagratio mundi totius. 26
Conſcientia omnes inceſti. 24
Conſcientia ſceleris 23
Conſcientiam ſolam timemus. 106
Conſecrare ſacrilegium. 73
Conſerere ſapientiū modo. 7. 8
Conſidere Iud. 9
Conſubſidunt aliqua. 118
Conſumere ſpatium. 6
Conſummat virtute. 48
Contemplatio implicata intimis ſenſibus. 1
Contubernalis boni. 1
in Contubernalibus. 7
Convivium caluit 24
Convivim inceſtum. 92
Convivium mero non ducimus. 94
Corona apud Chriſt. 114. 115

Digitized by Google

Coronare mortuos. 115
Coronas funeribus denegatis. 31
Corrumpitur imbri. 13
Corybantes. 60
Craſtino. 118
Creduli. 29
Creduli incaute. 35
Crepitus. 86
Criſpis erroribus. 5
Crucis ſignum. 89
Crucis ligna feralia. 22
Cruces non colimus nec optamus. 89
Cruces non adorandae ſed ſubeundae. 30
Crucem hominis noxii. 88
Cruda hieme. 104
Cultura maiornm, id eſt, religio. 121
Cunctatio Simonidis. 33
Curatio blanda & appoſita. 3
Curſus rerum. 136
Cupere ſectae veſtrae non ſpontaneos. 28
Curules ludi. 113
Curvi molliter littoris. 5
Cyclops. 63
Cybelae Dindyma. 60
Cynocephalus. 52

D

DAemones adjurati. 120. 78. 82
Daemonis inſtigatio. 85
Daemonum coitio. 92
Darem juſtus. 28
Decedis officio iudicis. 36
Deciorum devotio rata. 17
Declinare negotia. 78
Decliuis occaſui ſol. 118
Decolor lacus. 17. 18
Decurſa & tranſacta. 1
Deductor humani generis. 132
De flexa liniamenta. 45
Defungitur libido flagrans. 75
Degravat. 78
ſine Delectu adſentiri. 35
Delectati perquam ſumus. 5
Deliberat. 10
Delicata confeſſio. 137
Delubra deor. 18
Delubra dedicare. 16
Delubra & aras non habemus 95
Demerſa infra terram. 10
Denotato ſimulacro. 4
Denſata ſemina. 11
Deorſum grauant. 81
Deperire ſine delectu. 13

Digitized by Google

Deſiderii auiditas. 3
Deſtinatae virgines. 72
Determinat fata. 107
Detinere mortuos per imaginem. 120
Detinere memorius in ſtatuis. 57
Detriumphatos Deos. 73
Deus. 47. 48. 49. 50
Deo plena omnia. 98
Dei nomen. 48
Deus non viditur. 97
Deus inaeſtimabilis. 48
Deus eſt animus. 51
Deus in noſtra mente dedicandus. 96
Dii populares. 52
Dii vernaculi Rom 74. 122
Deos faciles habere. 14
Deos videmus per quietem. 19
Deorum praeſentia. 17
Dii homines. 122
Dii reges. 119
Dii lignei. 89
Diana alte ſuccincta. 61
Diagoras atheos. 19
Digeſta, coalita, formata. 11
Dilapſum corpus. 29
Diligentia pertinax. 9
Diluere labem. 37
Diluculo. 4
Dimidiata fide. 102
Dimidiata verba. 3
Dionyſius. 13
Diodorus hiſt. 64
Dirarũ imprecationes. 18
Diſciplina eſt Diogeni exponendi & diſſerendi 54
Diſciplina homicidii. 113
Diſciplina Chriſt. in nonnullis minor. 106
Diſcriminibus arguimur. 111
Diſcurrentem Deum, importunum, plenum negotii. 26
Diſputare intentius. 8
Diſpenſante Deo. 75
Diſſerere divina. 32
Diſſimulanter arguere. 7
Diſtrictus per vniverſa. 26
Diſſipatur animal morte. 11
Diſſipatur opinio. 38
Dolatus Deus. 68
Dolere neſcio quid. 7
Dorſum maris. 6
Dulcedo carminis. 29
Dubia omnia in rebus humanis. 9

E

EDaces pulli. 76
Edulia pecora 92

Digitized by Google

Effigiati lapides. 4
Egeni Chriſtiani. 30
Ejerato nomine Chriſti. 85
Electi. 28
Electi viri. 88
Elementorũ cuſtodia Deo reſeruata. 103
Elementorum federe rupto. 26
Eleuſinia ſacra. 60
Emeritae poteſtatis. 66
Emenſi viam. 6
Enervis hiſtrio. 113
Epona. 86
Epulas poſt multas. 24
non Erogantur corpora mortuor. 105
Erupit, aegre ſe ferre. 38. 39
Erigone. 62
Evaneſcunt gradatim. 82. 129
Evanui magnitudine admirationis. 117
Evemerus. 58
Eunuchi. 71
Euphrates. 46
Examine ſcrupuloſo. 37
Excutere rationem. 41
Execrationis horror. 85
Exempla de coelo 47
Exiguntur de corporib. 82
Exibat ad terram. 5
Experimentum capere. 29
Exploratio diuina. 10
Explorat ſuos Deus. 109
Expoſiti infanter. 93
Extimae arenae. 5
Extorum fibras animant. 80
Exta conſulere. 16
Exta obſcena. 71
Exuere hominem. 120

F.

Fabulae aniles. 27
Fabulum grandem. 92
Fabulas ventilari. 82
Fabulae fallentes iter. 5
Fabellis ſuis delectata. 56
Factioſi. 94
Faece vltima. 20
Fallere iter. 5
Fama ſagax. 22
Familiarius noſſe. 10. 14
Farris ſuperficie. 23
Fatum. 28. 107
Fatalis neceſſitas. 54
Fata mundi. 31
Fata vulnerum. 90
Favillae, cineres. 27
Febribus vreris. 30
Fedus elementorum. 26

Federantur piaculo. 20
Federantur hoſtia. 23
Ferae belluae. 41
Ferale naufragium. 17
Feralia ligna crucis. 22
Feriae vindemiales. 4
Fetus adoleſcit. 45
Fidem confeſſae probationis imitatur. 36
Fides in mendaciis facilis. 56
Fide dimidiata. 102
Fiducia neſcio qua mendaciis ſuis credunt. 27
Figmenta mala ſanae opinionis. 29
Finitimos agro pellere. 72
Finiri morte. 111
Flaminius cos. 18. 76
Flamma ſubducat. 27
Flatibus poſitis. 5
Flebilis hoſtia. 91
Floribus indulgere. 114
Floribus caput non nectitis. 31
Fluctus relabens, retrahens veſtigia in ſeſe reſorbens. 5
Fluctibus canis ſpumoſiſque. 5
Fluctib. tonſis emicare. 6
Fluminum lapſus ſemper exerciti. 44
Formatio mentis. 43
Fortuitae concurſiones. 11
Frater, ſoror apud Chriſt. 22
Fratres. 95
Frater. 4. 8.
Fragmine offenſantis ling. 5
Frequentius exſiliret. 7
Frequentia mortalium. 99
Fronto Cirtenſis. 92
Frugum repertores. 58
Fruſtis temere cohaerentib. 41
Fulgura rutilare. 12
Fulmina praemicare. 12
Fulmina cadunt paſſim. 12
Fundaverant terram pondera. 11
Fundatas vngulis animantes. 44
Fucatur pompa facundiae. 40
Futuri hominis ſanguis. 90
Furioſa opinio. 27
Furentes. 81

G.

GAllum & Gallam. 91
Galli Mercurium. 15
Galli capta Roma. 15
Galli Cybelis. 60

Garrula.

Garrula natio in angulis. 21. 94
Genius regis. 89
Genius jovis. 89
Genitura, geneſis. 167
Genitalia adorare. 22
Gentiles ritus ſacrorum. 14.
Gentilitas Iudaeorum. 25
Germanitas Thebanorum fratrum. 129
Gladiatorii ludi. 113
Graeculus & politus. 65
Graecum & Graecam. 91
Grandem fabulam. 92
Grandine caeditur. 13

H

Hercules Oetaeis ignib. 62
Hermes triſmeg. 127
In Hiberno. 104
Hieme cruda. 70. 164
Hieron tyrannus. 33
Hinnitus equor. 47
Hiſtrio enervis. 113
Homerus de civitate Platonis eiectus. 62
Homo quid ſit, vnde ſit. 40
Homicidium execrantur Chriſtiani. 92
Hominis novelli ſang. 90
Honeſtae voluptates. 31
Honeſta gaudent publico. 25
Honorem praefari. 22
Hoſtanes magus. 79
Hoſtiae Chriſtianor. 96
Humanae formae pulcritudo. 45
Humanitatis inimici daemones. 79
Humanas vel inhumanas hoſtias. 91
Humandi conſuetudinem meliorem. 103
Humilitas noſtra. 10
Humoribus ſiccandis. 3

I

IActatur aeſtu. 38
Iaculationes teſtarum. 6
Iaculum teſtae. 6
Iani frontes duae 6
Ianiculum. 65. 121
Ianuarius menſis. 121
Idaea Mater. 16
Idolothyta. 114
Ignobiles Terrae Filii 65
Ignium ſepulturae. 27
Igneum flumen. 105
Ignes fulminum. 105
Ignis in vim abiturum. 101
Ignis ſapiens. 105

Digitized by Google

Ignotis numinibus. 15
Illuminare caecos. 134
Imbri corrumpitur. 13
Imbutus es timere. 14
Immortalitas poſtuma. 30
Impetus orationes. 34
Implicata intimis sẽſibus 1
Implicare errorem formidoloſus opinionibus 11
Impingere in lapidem. 4
Impoliti rudes. 31
Imprecationes dirarũ. 18
Impuratus homo. 68
Impetus volutatur. 12
Impiatum. 73. 85
Impudentes tenebrae. 24
Inauratae cruces. 89
Inclinis. 6
In contubernalibus diſputare. 7
In pueris. 6
Incaute creduli. 35
Incendiis orationis. 82
Incendium mundi. 26
Incerti querela 35
Inconſultius ſe viris miſcuiſſent. 7
Inconſulte obaudire. 69
Incumbere in alterã partem. 9
Ingenium non dari facultatibus. 39
Indignationis tumor. 33. 34
Indoleſcendum 6
Indulgere inſano labori. 10
Indulgere floribus. 114
Indus. Fl. 46
Inerrare. 93
Inexeſa laceratione. 106
Infanticidium obiectum Chriſtianis. 23. 90
Infringere vires orationis 36
Ingemiſcendum. 20
Initiauerunt ritus omnium religionum Romani. 16
Ab Inferis remeavit. 29
Informandus animus. 8
Inguinibus inhaereſcunt. 87
Inhaerentem lateri. 4
In horreſcunt. 82
Inhumani cibi. 20
In lumine verbor. Ver aiũ. 37.
Inopinato viſos, cœlo miſſos. 65
Inquietant omnes, al. Inquitabant ſomnos
Inquietum moleſtum Deum. 26
Inripere horrorem carnificis. 110
Inrotare teſtam. 6
Inſinceri ſpiritus. 78. 126

Digitized by Google

Inſitus ſapientiam. 39
Inſolens ſtuprum. 22
Inſtituta ſerpentib. ſacra. 89
Inſpiratur, attollitur. 11
Inſtigatio daemonis. 81.85
Inſtrumenta conficere. 65
Inſparſis mendaciis. 85
Interim, pro interdum. 37.52.53
Intentio mentis reſedit. 2
Intentos vultus tenebamus. 117
Intentionibus avocantur. 35
Intentius diſputare. 8
Intendere nihil. 7
Intende templis 18
Intende mari. 44
Intende in ſole. 98
Interterrat locis omnibus. 261
Intergreſſu grauiſſimae diſputationis. 36
Inter primunt. 25
Intimis ſenſibus. 1
Invectus in te. 7
Irreligioſa prudentia. 19
Iter legere. 5
Fl. Ioſephus. 100
Iſidis ſpicae. 59
Iuba, rex Maur. 66
Iudaei, diſperſi palabundi. 132
Iudaeorum gentilitas. 25
Iudaeorum nequitia. 100
Iudiciaria cura. 4
Iudicium ſtabile. 38
Iudex religioſus. 36
Iudex in alteram partem propenſus. 9
Iuſtum ſpatium. 6
Iunius cos. 17.76
Iupiter cruentis imbrib. flevit. Sarp. 63
Iupiter Hammon, Capitolinus, Latiaris, Feretrius. 61
Iovis antrum in Creta. 66
Iovis ſtuprum in Ganym. 64.
Iovis ludi Circ. 17
Iovis gentem. 58
Iovis fulmen. 63
Iovis ſacra. 60

L

LAbes terrena. 6
Labibus terrenis. 78
Labes amariſſima. 37
Laboris non eſt multi. 46
Laceratione inexeſa. 106
Lacerari dolore. 30
Lacteus ros. 45
Lacteſcunt vbera. 45
Lambunt viros med. 87

Lapides effigiati vncti & coronati. 4
* In Lapides impingere. 4
Lapſus fluminum 44
Latebra Saturni. 121
Latebra. 65
Latere ex altero. 36
Laterituo inhaerentem. 4
Latium 65
Latioris Iupiter. 91
Lege littoris ſtingitur. 44
Lenocinia verbor. 35
Levigata teſta. 6
Libenter audire illis erat. 56.
Libido philoſophandi. 32
Libidines falſo obiectae Chriſtianis. 21.22
Libidinoſo ore. 87
Libratio diuina. 42
Libram aequitatis tenere. 9
Ligna feralia crucis. 22
Lignei dei. 89
Lineamenta varie deflexa 45
Linguae fragmine. 3
Linguae malae homines. 87
Litterarum profani. 9
Litteras imprimere. 121
Litteris legis ſtringitur. 44
Littoris molliter curvi. 5
Lorum Veneris. 63
Lunae ambitu, ſenio, labore. 42
Locus medius. 8
Quid Loquar. 44
Loquitur Deum. 52
Loquitur fama. 22
Quid Loquar tempeſtates. 12
Loquitur vnum Deum. 127
Loquitur adſumptos in Deos. 58
Loquitur Plato. 101
Loquela dulcior inf. 3
Lubricis caſibus fortuna ſoluta legib. 14
Lubrica ſententia. 37
In Lucem ſapientiæ emergere 2
Luci fugax natio. 20
Ludi curules. 113
Ludi Iouis. 81
Ludum quicquid miraculi 79
Lumine extincto. 24

M

Machinator Deus. 11
Machinae ſimulacror. 69
Magi. 78.79
Magorum potentatus. 126

Digitized by Google

Magum de licentia poteſtatis. 135
Maieſtatis occultæ flagris caedi. 128
Maieſtas & ſumma rerum 10
Maiorum diſciplinam excipere. 14
Malum facimus. 87
Malis ſaepe bene eſt. 13
Mali divitiis affluunt. 112
Mancinus 76
Manum ori admovere, adorare. 4
Manibus arae exſtructae 16
Mare poſitis flatibus 5
Mare inquietum. 5
Mare influxit liquor. 11
Mari intende. 44
Martem Phryges. 14
Matrimonii vnius vinculo 93
Matribus miſcentur Perſae 92. 93
Maturuit veritas divinitatis. 116
Mauri reges ſuos colunt 121
Mediator duorum. 133
Mediocritas humana. 10
Medicaminibus epotis 90
Meditatur reſurrectionē omnis natura. 104
Medicina conficiendi celeritate. 28
Medius locus. 8
Medios viros lambunt. 87
In memorias exierunt. 39
Memoriae. 16
Mendaciis fides facilis 56
Mendicantes deos. 70
Mentis formatio. 40
Mentis praeſtantiſſimae numen. 42
Mentis anxiæ indicia. 7
Mero ducere convivium. 94.
Mimus. 113. 114
Mimico vitio. 102
Miniſtrorum officia. 99
Miraculum nullum eſt 38
Miſcere viris. 75
Miſcentur cum ſororib. 93
Moleſtum, inquietum. 26
Monile vxoris. 77
Mori poſt mortem. 21
Mortuos coronare. 115
ſine More. 72
Mucius Scaevola. 111
Mugiunt tonitrua. 12
Mulieribus credulis 20
Multitudo furentium. 71
Multiformes. 53
Multiuira. 70
Mundus vna domus eſt. 99

Mundi ornatus. 41
Mundi conflagratio. 100
Municipes deos. 14

N

NAta ſunt nihil proſpicere. 41
Nata ſententia ex diſputationibus. 9
Natalis Caecilius. 37
Natalibus mundi. 14
Natio latebroſa. 20
Natura. 22
Natura omnis meditatur reſurrectionem. 104
Natura inſitos ſapiētiam. 39.
Naturale eſt. 83
Naturalis ratio. 90
Naturaliter iudicant. 69
Naturaliter deum vulgus confitetur. 131
Naturalis ſermo vulgi de Deo. 49
Naturaliter viſimus. 89
Naturalem Deum vnum. 52
Naufragium ferale. 17
Naufragia, incendia. 12
Navigia tranſmittere. 76
De Navigatione narratio. 5.
Naviculae ſubductae. 6
Nebulas adoleſcere vaporibus. 12
Negugentiae obiurgare. 7
Negotium eſt invenire Deum. 2. 79
Nepos hiſt. 64
Neptunus glaucis oculis. 61
Nequitia aequatur melioribus 13
Nexus infandae cupiditatis involvunt. 24
Nidore altarium ſaginati daemones. 81
Nilus. 46
Nitor argenti. 68
Nobilitas apud Chriſt. 113
Nocturna ſacra. 22
Noſtrates pauperes. 39
Notaculo corporis. 95
Novus aliquis. 9
Novelli hominis rudem ſanguinem. 90
Numinibus incolis, praeſentibus. 18
Numen regis. 89
Nundinari ingenium. 112

O

OBices petrarum. 8
Obire ſingulos. 98

Digitized by Google

Obiurgare negligentiae 7
Obruere viventes. 91
Obſcena exta. 71
Obſcuritas religionis. 24
Obſtruum pectora. 83
Obtutus intuentis heb. 97
Octavius januarius. 37
Oculus ſubtracta. 1
Oculare caecos. 137
Offenſantis linguae fragmine. 3
Officia miniſtrorum. 99
Offulae iactu. 24
Omnibus tot. 10
Os libidinoſum. 87
Oſculum labiis premere. 4
Oſtia, amoeniſſima civ. 3
Olivitas hiberna. 43
Opinioni ſuccumbere. 9
Orationis impetus. 34
Oraculum praeſenſit. 32
Oraculum ambiguum. 77
Oracula efficiunt. 80
Orbis provincia. 98
Originem futuri hominis extinguere. 90
Otioſum eſt. 66

P

PAralyticos reſtringere 134
Par Thebanorum fratrū. 47
Paricidium facere, 90
Paricidium, in obſe. 95
Partis vtriusq. ignarus. 9
Parte Romana. 135
Paſcua paſcuntur. 108
Pauperes noſtrates. 39. 107
Pauper ſapiens. 39 40
Paupertate ſe ſublevat. 108
Pecudis turpiſſimae. 22
Pectus anguſtum. 48
Penates victi. 124
Pergeret tardior. 33
Periculis cautela. 18
Periculo quateris. 30
Periculis penſitat. 109
Peiniurium eſt. 36
Peroratum plenius. 34
Perquam ſumus delectati. 5
Perſae. 47
Perſae miſcentur cum matribus. 92
Perſeus. 58
Perſeverare diligentia. 9
Pertinax diligentia. 9
Perverſa quaeſtio. 84
Peſtifera tabe cæli tractus inficitur. 13
Petrarum obices. 8
Phalaris. 13
Philoſophorum ſupercilia. 110

Digitized by Google

Philoſophi adverſus ſua vitia facundi, adulteri, tyranni. 116
Philoſophor. poſtremus. 34.
Philoſophia ſectarũ plurimarum. 10
Philoſophari caute. 32
Philoſophor. opiniones de natura deor. 52. 53. 54
Philippizein Pythian. 77
Piaculare flagitium. 70
Piſtorum praecipuus. 34
Platonis civitas. 62
Plaudere in eum. 54
Plautinae familiae homo. 34
Plebe vltima conſiſtimus 94
Plenius peroratum. 54
Plurimum quantum. 62 117
Pœnales. 128
Pœnitenter omiſſa. 76
Pœtae fallaces. 29
Politiores homines. 77
Politus Graeculus. 65
Pompis intereſſe. 31
Pompa facundiae. 40
Pompis abſtinemus. 113
Ponderemus ſingula. 36
Populares dii. 52
Poſtremus philoſophor. 34
Poſtuma immortalitas. 30
Potentatus magor. 126
Praecerpti cibi. 31
Praefanda honore. 22
Praeſentia deor. 17
Praeſentia inopinata. 3
Praeſenſit oraculum. 32
In Praeſentiarum. 8
In Praeterita redire. 1
Praeſtigias edunt 79
Praevento carnificis officio 136
Primores Iudaeor. 35
Prioribus credere. 14
Proculo peierante. 66
Procupidinem amoris. 81
Procurrentibus in altum obicibus. 8
Procurreret longius. 6
Prodicus. 98
Prodigi. 109
Prodigum vulgus. 126
Prophetarum praedic. 102
Proiecti interram. 10
Promiſce. 22
Promiſce ſpargitis ven. 93
Prona interrna vergentia. 41
Propudia. 87
Praruere in illicita. 93
Proſapia Plautina. 54
Protagoras Abder. 20
Proteſilai ſorte. 29

Provenit

Digitized by Google

Provenit perfidia. 122
Provenit generis magnitudo. 132
Prouidentia mundus an regatur. 13
Prouidentia diuina. 46
Prouidentiae vnitas. 53
De Proximo fugitant. 42
Prudentia irreligioſa. 19
In Publicum muta. 20
Publico gaudeant. 25
In Publicum excurrere. 81
In Publicum dicere. 55.
Pudor Chriſtianor. 93
Pulli edaces. 76
Punitus pro facinore. 22
Purpuras recuſamus. 94
Purpuras deſpicere. 21
Purpurae, faſces. 113
Pyrrho. 116
Pythias. 77

Q

Quaeſtio perverſa. 84
Quanta de diis veſtris animalia iudicant? 69
Quateris periculo
Querela incerti. 35
Qui que veſtrum tantus eſt. 32
Quo viro non licet. 70

R

Radere dorſum maris. 6
Recenſere memoriam. 1
Reciproci aeſtus. 44
Recordatione revocare. 1
Recti regula. 40
Recurſantes vices tenebrarum & luminis. 42
Redire in praeterita. 1
Reformari. 163
Reformata in deum veſtrum. 29
Regnum caſae. 47
Reges ſuo colunt. 56
Reges dii. 119
Regis numen, genius. 89
Regula recti. 40
Regulus. 76. 111
Relabens fluctus. 5
Religiones traditas colere. 14
Religioſam virtutem in armis exercent Rom. 15
Remordet oratio 7
Renaſcendi conditio. 102
Renaſci poſt mortem. 27
Renidens. 33
Renitibus auſpiciis. 77
Repromittere aeternitatem. 27
Reputare id quod crimi-

natis. 36
Requirere hilaritatem. 7
Requieſcere de itinere. 8
Reſedit intentio mentis 2
Reſtringere paralyticos. 134
Reſorbens in ſe ſe. 5
Reſurrectio. 28. 29
Retrahens veſtigia. 5
Revertentes anni. 44
Revixiſſe. 27
Ritus moreſque miſcere. 57
Robora ſubſtrata navicu-
lis. 6
Regis diffidentibus. 129
Rogos execrantur Chriſt. 27.
Romana civitas protegi-
tur delubris deor. 18
Romani vniverſos Deos
coluerunt. 15
Romani imperant ſine ve-
ſtro Deo. 30
Roslacteus. 45
Rotantur baechantur. 81
Rubori ſit etiam pudica
conjunctio. 94
Rudes hoc ſtudiorum. 9
Runcinatur. 68
Rutilare fulgura. 12
Rutilius. 13

S

SAbinarum raptus. 72
Sacerdotum honores 15. 21
Sacerdotes calvi. 59
Sacrificia Chriſt. 96
Sacror. ritus gentiles. 14
Sacraria teterrima. 21
Sacrilegium conſecrare. 41
Sagax fama. 22
Salii. 76
Sanguinis fœdere conjur. 91
Sapientes. 50
Sapientia Chriſtiana. 2
Sapiensignis. 105
Sapere bonum. 94
Sapientiam inſitus natu-
ra. 39
Saturnia, vrbs. 65
Saturnus Princeps generis
deorum. 64
Scenici ludi. 113
Scortorum licentia. 87
Scrupuloſo examine. 37
Scutari. 10
Scuta vetera, ancilia. 70
Scylla. 56
In Seculo. 104
Seculo rudi. 14
Secta. 7
Sectae noſtrae ſincerita-

Digitized by Google

tas. 118
Sectae ipſius homo. 7
Secretum de diis hominib. 122
Securus nihil ſibi perire. 110
Seges cana. 13
Segregare à Deo. 78
Segregare diſceptantes duos. 8
Segregatus, ſolitarius. 7
Seminudi. 39
Sententia nata ex diſp. 9
Senſus velut in arce compoſiti 45
Sepulturae ignium. 27
Sepulturae damnum. 113
Serapis, Oſiris. 59
Serapidis ſimulacrum. 4
Sermonis concinnitas. 34
Seritis liberos paſſim. 93
Serunt odium 85
Servitus durior. 87
Signa militaria. 89
Silentium mutuum. 23
Simplicitate rudi cred. 57
Simul juncti diſcip. 136
Simulacror. origo. 120
Simonides. 116
Simonides melicus. 23
Sitientes ſanguinem lambunt. 23
Socratis daemonium. 78
Socrates ſapientiae princeps. 32
Socrates ſcurra Atticus. 115
Socrates veneno periit. 13
Sol occaſui declivis. 118
Soles alios atque alios 12
Solem videre non poſſumus. 97
Solatium calamitatis. 78
Solemniſſimum tripudium. 76
Solitarius deus. 25
Soliditas rerum ipſarũ. 37
Somnos inquietant. 127
Sortis incertum. 24
Spatium juſtum. 6
Specta de libris memorias. 16
Spicae Iſidis. 59
Spicatas aculeis. 44
Stabile judicium. 38
Stipatus comitatu. 112
Stoicorum ſcripta. 57
Structor infelix. 120
Stuprum non inſolens. 22
Stuprare. 10
Stygia palus. 105
Sua materia. 11
Sublata ſunt. 10
Subductae naviculae. 6
Subducat flamma. 27
Sublevatur aſſiduo ſaltu. 6
Subripere hominem pe-

Digitized by Google

riculis. 96
Subruitur moles. 27
Subtilitas. 36
Subtractus oculis. 1. 103
Subtrahi flammis. 27
Succumbere opinioni. 9
Superficie farris tectus. 23
Superponit. 52
Superſtitio anilis. 33
Superſtitioſae vanitates. 2
Superſtitioſus vulgus. 4
Superſtitio Romana. 25
Suſpenſae naviculae à terrena labe. 6
Suſpenſa dubia, incerta. 9
Suſpendere vniuerſa. 35
Suſpenderit cœlum ſua materia. 11
Suſpenſa cœlo. 10
Suſpectus in cœlum. 41
Suſpicio infida. 38
Syri Aſtarten. 14

T

Tantus quantus eſt. 48
Tardior pergit. 33
Taurii Dianam. 14
Tauri Pontici. 91
Templa, buſta. 21
Temulenta vindemia. 13
Tendebat arenas vnda. 5
Tenditur cœlum latè. 42
Tentare verba dimid. 3
Tenuit religionem. 76
Teno: perpetuus venerationis. 16
Tenebrae impudentes. 24
Terrae & cœli filius. 65
In Terram reſolvi. 27
Teſtarum iaculationib. 6
Thales Mileſus. 51
Thallus & Dicdorus hoc loquuntur. 64
Thebanorum fratrũ par. 47
Theodorus Cyren. 19
Thraſimenus lacus. 17
Tinguere plantas. 5
Tirunculi initiandi. 23
Tireſias. 77
Tonſis fluctibus. 6
Tonitrua mugire. 12
Tormenta impior. 106
Tormentis modus nullus. 105
Tormentis verborum. 82
Toroſi errores maris. 5
Totis hominibus. 67
Tranquille progreſſi. 5
Tranſacta & decurſa. 1
Tripudium. 76
Trivia multis manibus horrifica. 61
Tropaea. 89
Tumor indignationis. 34

Digitized by Google

Tutela multiformis animantium. 44
Tutela balnearum. 8

V

VAcillare per errorem. 37
Vagandum non eſt de cetero. 38
Vanitates ſuperſtitioſae. 2
Vanae & perditae mentis. 71
Varietas ſubtilis. 34
Vaſculum immundum. 68
Vates deo pleni. 18
Vates abſque templo. 81
Vegetaret membra. 4
Venerabilius ac melius. 14
Venus calva. 124
Ventilari fabulas. 84
Ver corporis humani. 104
Verba dimidiata. 3
Veritatem oculis ſe ſe ingerentem. 41
Veritas non tantum facilis ſed favorabilis. 117
Veritas obſcurior. 33
Veritas divinitatis maturvit. 116
Veritas obvia, ſed requirentibus. 64
Veritas occultatur nobis & premitur. 13
Veritatis inveſtigandae taedio. 9
Veriſimile. 9
Vernaculi dii. 122
Verſutia. 38
Verſus Apollo facere deſiiſſet. 77
Veſtigiis verſis. 6
Vetuſtatis adſiſtit auctoritas. 56
Vervecum capita. 86
Vexilla caſtrorum. 89
Via in plures diffuſa. 38
Viam emenſi. 6
Viaticum magnum onerat. 112
Vibrantur. 97
Vicatim. 70
Vicinia veritatis. 88
Victoria de Perſe. 17
Victoriam vſurpo. 17
Victa numina Romani venerantur. 15
Vindemia temulenta. 13
Vindemiales feriae. 4
Vir eximius & ſanctus. 1
Virorem occultant. 104
Virtutem religioſam in armis Rom. 15
Virginitas perpetua. 94
Virgilius Mantuanus. 49

Virilia ſacerdotum ad. 87
Viſitur antrum Iovis in creta. 120
Viſimus naturaliter. 89
Viſendi mei cauſa. 2
Vitam perpetem. 28
Vitalia praecepta. 136
Vivendi vtroque in genere verſatus. 8
Viuendi pulcro genere. 95
Vocabula deorum. 123
Volutatur impetus. 12
Volvitur cogitatio. 2
Voluntaria vt eſt concretio atomor. 11
Vorago atra. 105
Vorago coaequata. 17
Vota caſſa. 29
Vulcanus claudus. 61
Vulcanus omnium primus 68.
Vulgus ſuperſtitioſus. 4
Vulgaris imperitiae caecitas. 4
Vulneribus cœcis. 23
Vltima fex. 20
Vnus vllus. 29
Vniuerſitas, mundus vniverſus. 40
Vngulis fundatae animantes. 44
Vnivira. 70
Vrbanitas ſubtilis. 38
Vſurpo victoriam. 117
Vultus erectus. 41

Extraict du Priuilege du Roy.

PAr grace, & Priuilege du Roy donné à Paris le 22 iour de May 1643 ſigné par le Roy en ſon Conſeil SEGVIER, & ſeellé: Il eſt Permis à la Veuue Mathurin du Puis, Marchand Libraire à Paris, de faire imprimer, vendre & debiter durant le tẽps & eſpace de cinq ans, vn liure intitulé, *M. Minucij Felicis Octavius, & Caecilij Cypriani de Idolorum vanitate noua editio ad fidem veterum exemplarium* NICOLAI RIGALTII *Obſernationes*, & defenſes à tous autres de l'imprimer, durant ledit temps, ſous les peines y contenuës, comme il eſt plus amplement porté par ledit Priuilege.

Acheué d'imprimer pour la premiere fois le 30. May 1643.

Digitized by Google

ERRATA TYPOGRAPHICA

QVAEDAM, SIC EMENDANDA.

Pag.	lin.
8.	11. vtrique
19.	20. nunquam tamen in hac impietatis diſ-plina ſimulatae Philoſophiae nomine atque auct. Poll.
60.	10. Dindyma
61.	2. claudus Deus
	12. mamis multis & vberibus exſtructa
63.	7. cruentis imbribus fleuiſſe
lin.	
66.	11. Mauris volentibus
69.	15. protegitis & timetis
	19. alieni erroris acceſſio
78.	9. ad ſolatium
81.	14. bacchantur
86.	19 nec Serapidē magis
93.	11. venerem promiſce ſpargitis
120.	8. in maria.
128.	18. incremento pœne propagantis extendi
130.	18. torus eſt mundus
132.	3. religionibus
136.	6. vt ante fuerat

IN OBSERVATIONIBVS.

148.	15. at pag.
	19. vtriuſque
149.	13. poetae
150.	4. maeroribus
152.	2. repetentis, pag. 40. Et quoniam frater meus erupit aegre ſe ferre, ſtom.
153.	19. coelo
	1. exemplaris.
154.	6. Sulatis
156.	7. pondera,
157.	4. inconſtans
	4. dicet
	7. ſunt
	9. eo quod Iudaeorum, ac deinceps Chriſtianorum Deus, ſolus coli voluerit.
158.	18. Et Caecilius ignotis
159.	8. Hac vero
160.	vlt. aduerſus Gentes;
162.	Non imus
163.	3. offens Iovis
	10. Pluris enim Decii, quam qui ſeruantur ab illis.
164.	5. adſignare
167.	15. auguſta numinibus
168.	3. Diagorae
	3. codicem
	19. In omne

Digitized by Google

pag.	lin.	
179.	2.	——— furor eſt, ne moriare, mori
171.	19.	Pandectis.
172.	1.	praeceptorem
175.	4.	neq. M.
	14.	dictione, vllus
	vlt.	Horatius: ——— dieſque Longa
176.	16.	philoſophandi
183.	5.	diluuntur,
186.	13.	& oſtendit, & exinde, totum
188.	18.	THEBANOR. PAR,
189.	3.	Thebanorum fratrũ germanitatem
194.	7.	*Poſt, ſuos, apponi debuit haec nota intervalli* ———
196.	4.	quidem Euemerus
198.	vlt.	ſumpſiſſe
199.	14.	Oſiridis.
	17.	coeperint
200.	17.	ſupra, pag. 4.
200.	18.	NE PATER.
201.	21.	Iuua, pro, Iuba, pag. 66.
202.	15.	*poſt Altinum, excudi debuit typus antiqui numiſmatis*
206.	15.	Lib.IV. ——— cauſa Feretri
207.	2.	dicta eſt ara ſuperba
210.	5.	Inſtituriones.
211.	2.	facerétne
212.	2.	ſenſum, ——— iunctaeque vmbone cohortes
213.	9.	voluntatis, Volumnum Nec tu aliud veſtam,
	17.	quam v. 1. ſl.
215.	16.	accentus acuti circumflecti debuerunt
219.	4.	veſtra velepona
220.	8.	cum Iſide religioſe
	vlt.	contremeſcunt.
216.	14.	quaſi hoc intelligi debeat
227.	10.	& aliis paſſim libris aras
228.	7.	Iuuenalem
	17.	Ioſæpi, &
230.	6.	Fontium dulces aquas
231.	3.	maria numaria non amplius nutrient fontes aquis dulcibus, ſed
232.	4.	Loquitur Plato. partes orbis nũc inundare dicit
234.	4.	Veſuuij
235.	1.	Ipſi qui adverſum ſe ſententiam dixit ſtultat
236.	8.	Suprà, pag 71.
	19.	aurigationes & curricula
239.	4.	Tertullianum
240.	15.	In raptum Sabinarum

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

LEGATORIA DI LIBRI
R. CICCIORICCIO
Borgo Vittorio, 26
ROMA
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google